

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

TARTALOM: KÓSZÓ JÁNOS: *Goethe.* ~ SZÁSZ BÉLA: *Goethe verseiből.* (Versek.)

~ CSÜRÖS ZOLTÁN: *Izisz vendégei.* ~ M. JUHÁSZ MARGIT: *Március suhanca.* (Vers.) ~ RAVASZ LÁSZLÓ: *A székely lélek.* ~ SZÉFEDDIN SZEFKET BEJ: *Hangverseny az októberi kertben.* (Vers.) ~ SZÜDY ELEMÉR: *Az álmodó Salzburg.* ~ NAGY BERTA: *Csendélet.* ~ M. JUHÁSZ MARGIT: *Nyugtalanság verse.* (Vers.) ~ MAJTHÉNYI GYÖRGY: *Kapupénz.* ~ SZÉFEDDIN SZEFKET BEJ: *Pontusi levél.* (Vers.) ~ DALLOS SÁNDOR: *Két szelet szalonna.* ~ BÜKY GYÖRGY: *A fakir.* ~ M. JUHÁSZ MARGIT: *Primavera.* (Vers.) ~ **Elvek és művek:** *A XVIII. század története.* ~ *Felleg a város felett.* ~ *Belegek.* ~ *Rickert Henrik filozófája.* ~ *És azután...* ~ *Megnőttek és elindulnak.* ~ *A moldvai magyarság.* ~ *Élet a tengerben.* ~ *A haldokló szigetvilág.* ~ *A Pásztortűz.* ~ **Szemle:** *Irodalmi esték.* ~ *A kétszázéves Beaumarchais.* ~ *Színház.* ~ *Külföldi Színházi Szemle.* ~ *Képzőművészet.* ~ *Zene.*

1932. ÉV

MÁRCIUS 1.

3. SZÁM.

X. ÉVFOLYAM

ÁRA 2.50 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A Napkelet szerkesztője:

TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:

HARTMANN JÁNOS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 6.50 pengő. Tiszttviselőknak 4.50 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefon: József 314—20.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Kószó János: Goethe	153	Nagy Berta: Csendélet	178
Szász Béla: Goethe verseiből. (Versek) ...	156	M. Juhász Margit: Nyugtalanság verse.	
Csűrös Zoltán: Izsis vendégei	159	(Vers)	182
M. Juhász Margit: Március suhanca. (Vers)	168	Majthényi György: Kapupénz	183
Ravasz László: A székely lélek	169	Székely Szeffke bej: Pontusi levél. (Vers)	186
Székely Szeffke bej: Hangverseny az		Dallos Sándor: Két szelet szalonna ...	187
októberi kertben. (Vers)	174	Büky György: A fakir	191
Szűdy Elemér: Az álmodó Salzburg ...	175	M. Juhász Margit: Primavera. (Vers) ...	198

ELVEK ÉS MŰVEK:

Mérey Ferenc: A XVIII. század története	199	Juhász Géza: Kassák Lajos: Megnöttek	
Halász Gábor: Kuncz Aladár: Felleg		és elindulnak	209
a város felett	204	Závodszy Levente: Domokos Pál Péter:	
Hencze Béla: Dallos Sándor: Betegek ...	205	A moldvai magyarság	211
Joó Tibor: Varga Sándor: Rickert Henrik		Gaal István: Entz Géza és Soós Lajos:	
filozófiája	207	Élet a tengerben	212
Szakáts László: E. M. Remarque: És		m.—i.: O'Brien: A haldokló szigetvilág	214
azután	208	A Pásztortűz	215

SZEMLE:

Irodalmi esték	216	Répzőművészet	226
Színház	218	Zene	227
Külföldi Színházi Szemle	223		

T. Olvasóinkhoz!

Tisztelettel kérjük azon t. Előfizetőinket, akik a megújítással hátralekban vannak, szíveskedjenek az esedékes előfizetési díjakat mielőbb kiegyenlíteni, hogy a további lapküldésben fennakadás ne legyen.

A NAPKELET kiadóhivatala.

GOETHE.

(1832—1932.)

VELE VONULT be a németiség a világirodalomba, mégpedig első sorban főéletművével, «Faust»-tal, ennek testestül-lelkestül német hősével. Első világhírét is ízig-vérig német alkotással, «Werther»-rel szerezte. Ennek ellenére mindig újra felhangzott és felhangzik Németországban az a vélekedés, hogy Goethe nem elég német. Most is fülembre cseng az expresszionizmusért és a gótikáért lelkesedő egyik német tudós fölháborodása afölött, hogy középiskolás fiához a német tanár azt a kérdést intézte egyik órán: ki a legnagyobb német? s erre feleletül persze Goethe nevét várta. Az apa, akinek hozzáértése, sőt jóakarata ez esetben minden kétségen felül állt, kész volt Goethet a németiség legnagyobb költőjének elismerni, csak éppen németiségét vonta következetesen kétségbe. A klasszicizmusáért, noha vérbeli németként ezt idegennek érezte, nem tagadhatta meg tőle a németiséget, hiszen akkor Schillert sem ismerhette volna el annak, akiért pedig (mint minden honfitársa) tűzbe tette volna kezét. Miben érzik tehát a németek ösztönösen a nagy különbséget, miben sejtik az idegenszerűt Goethenél?

Azt lehetne mondani, hogy abban, amit Schiller naivnak mondott a sajátmaga szentimentalizmusával szemben. Abban, amit Schiller a természettel való összeforrásnak, magától értetődő, látszólag fáradtság nélküli természetes zsenialitásnak látott, Goethe teremtési módjában — a saját kemény akarattal kiverekedett, többnyire hallatlan erőfeszítéssel kikényszerített eredményeivel szemben. Mintegy az istenek kedveltjét látta nagy költőtársa is benne s annak látta azelőtt is, azóta is mindenki. Ez az oka, hogy tisztán mint ember is annyira érdekelt minden kort, minden vele foglalkozó egyént. Élete olyan volt, mint egy végtelen odaadással megalkotott műremek, melynek fölépítésénél Isten áldása munkálkodott közre. Nem hiába írták meg éppen az ő életrajzát annyiszor, nem hiába foglalkozott vele annyit a szépirodalom!

És milyen kedvesen naiv bámulat nyilvánult meg abban a szakemberi észrevételben, hogy Goethe születési évének (1749!) szerencsés voltánál fogva a legmegfelelőbb időpontokban érte meg a német szellem-történeti fejlődés három főáramlatát: ifjúi fővel a szilaj Sturm und Drang-ot, higgadt férfikorban a klasszicizmust, a miszticizmusra újra hajlamosabb idősebb korban a romantikát. Milyen hódolat szólalt meg e «tökéletes» életpályával szemben a német irodalomtörténet legfrissebb korszakfelosztásában is, amely az új Goethe-időszak (Goethezeit) fogalmat vezette be s ez alá a fentebb említett három áramlatot sorolta. Költeményé, csaknem mítosszá varázsolták már át a majnafrankfurti, szabadbirodalmi városi szép gyermekévektől kezdve a leipzig-i és strassburgi diákélményeken, a weimari hercegbarátságon, miniszterkedésen, itáliai úton, Schillerbarátságon át a derűs, nyugodt, bölcs és munkás

öregségig vezető ritka szép életfolyást! S ennek az életfolyásnak külön örangyalai és segítőgéniuszai voltak: a sesenheimi Friderike, a wetzlari Lotte, a frankfurti Lili, a weimari Charlotte Stein és mind a többi kedves lény, kiknek a költő legszebb műveiben emelt örök emléket.

Ne feledjük azonban, hogy Goethetől magától indult ki életpályájának ez a mondhatnók költői szemlélete: a *Dichtung und Wahrheit* és más művek adták az első lökést hozzá. Már pedig ezeket jórészt olyan korban írta, mikor saját maga is a szép emlékekből sugárzó mágikus fény hatása alatt állt már és hálás szívvel tekintette át a csodálatos céltudatossággal elrendezkedő multat. Viszont ő maga nem egy helyen figyelmeztetett a néha valóban emberfeletti belső küzdelmekre, a lelki és testi összeomláshoz közeljáró mélypontokra. Gondoljunk csak az olyan gyönyörű, igaz és közvetlen vallomásokra, mint «*Wer nie sein Brot mit Tränen ass*», vagy a «*himmelhoch jauchzend, zu Tode betrübt*» találó jellemzésre, a «*stirb und werde*» jelszóra és ezekhez hasonlókra. Lírikusnál — s ő mindenekfölött az volt — nem is lehetett ez máskép. Nemcsak «*Stürmer*» korában zaklatta ez a nagy lelki nyugtalansága, hanem élete utolsó szakában is. Legegyszerűbb és legközvetlenebb bizonyítéka ennek lírai költeményei mellett éppen főéletműve, a «*Faust*», amely végigkísérte egész költői pályáján: a frankfurti ifjú évektől csaknem halála napjáig. A legnemesebb értelemben vett örök emberi nyugtalanságnak tökéletes típusa ez az igazi germán életvándor. A németek egyik legeredetibb gondolkodója néhány évvel ezelőtt utalt arra a németségre nézve jellemző tényre, hogy egykor Wotanban, a vándorban tisztelte főistenségét. Ehhez fogható modern szimbólum csak Faust alakja volt. Sokan nyúltak hozzá a német írók közül, de csak Goethenek sikerült emberileg is és fajilag is a legmélyebbet kifejezésre juttatnia benne. S itt rejlik ritka erénye: a népi, nemzeti sajátságok fölládozása nélkül az általános emberit más nemzeteknek is könnyen érthető tökéletes alakban minden versenyen felül álló természetességgel és erővel ő tudta először megérezkíteni. Annyit jelent ez, hogy ő volt az a német költő, aki az örökké forrongó, formátlan, de mélységeket rejtő nagy meglátásokat magabazáró germán tartalmat a román népekével, főleg a franciák- és olaszokéval rokon, csiszolt, kiegyensúlyozott alakba tudta önteni. Sokoldalúságát ismerve még csodálatosabb ez; úgy szólván ő volt a költők közt az utolsó polihisztor, ami főleg a 17. és 18. században szintén német hagyománnyá kezdett válni.

Goethe sokoldalúsága nemcsak abban nyilvánult, hogy a költészettel rokon képzőművészetekkel (ő maga is egy időben festőnek készült), bölcséleti rendszerekkel, a természettudományok sok ágával, főként ásványtannal, optikával s az állat- meg növénytan egyes problémáival foglalkozott, hanem hogy lelkiismeretesen beledolgozta magát mint weimari miniszter a közigazgatás és közgazdaság valamennyi hatáskörébe utalt kérdésébe. Mindent átfogó szellemét azonban éppen írói vonatkozásban világította meg röviddel ezelőtt nagyszerűen a nálunk is jólismert Nadler József egy tanulmányában. Ebben kimutatta, hogy Goethe tulajdonképp három nagy művelődési áramlat állandó hatása alatt állt egész költői működése folyamán: egy nyugati német (főként franciás), egy déli (itáliai antik) és egy keleti német népi áramlata alatt. Ezt az utóbbit Hamann és Herder közvetítette, tehát a *Sturm und Drang*

korszakban érte már (strassburgi diákévei idején), de változott formában végigkísérte egész életén. Ez bírta rá, hogy a 19. század kezdő évtizedeiben mind fokozódóbb érdeklődéssel forduljon a népkeveredési problémák és az ebből adódó nyelv- és költészetfejlődési kérdések felé, melyeket főleg Csehországban tanulmányozott (Karlsbad, Marienbad és környéke), de elméletileg a németiség és szlávtság egész érintkezési területére kiterjesztett. Innen, tehát népi oldalról kiindulva érkezett el a világirodalom fogalmához is, amelyet tudvalevőleg ő vezetett be a modern gondolkodásba. Hozzávéve ehhez még azt is, hogy egyike volt az elsőknek, akik a távol Kelet szellemének hatását befogadták és sohasem tévedő jó ösztönrel abból is a németével találkozó, rokon vonásokat vette föl költészetébe, kimondhatjuk, hogy nála legszebben érvényesült még az a német sajátság is, amely miatt a modern bölcelet a «közép» népének nevezi a németiséget. Ahogy Középeurópáról beszélünk, melynek magja Németország, szó van ma a «közép» birodalmáról és népéről (Reich, Volk der Mitte), melyet Európában a németiség alkot. Ez van hivatva Nyugat, Dél és Kelet között közvetíteni, de egyben ezek eltérő szellemét a magáéban új szintézisre hozni, kiegyensúlyozni. Éppen ebben az értelemben is a «közép» népe: a végletek és ellentétek áthidalásáé, a küszködő vagy harcos elemek lehiggadásáé, ami azonban nem jelenti még a klasszikus formaadást, vagy a végső kiegyenlítetttséget, hanem csak az állandó — esetleg végtelen — miunkálkodást e feladaton. Goetheé volt az első gyakorlati megvalósítás érdeme és egyes ezzel kapcsolatos fogalmak meghatározásának dicsősége. Mondhatnók azt is, hogy egy évszázadnál messzebb terjedő éleslátással észrevett mégcsak ma erő fejlődési folyamatokat. Tehette ezt azért, mert két kor mesgyéjén állt. Átmentette a fölvilágosodott 18. század legértékesebb szellemi vívmányait a 19. századeleji romantikus naciolanizmus légkörébe és szerencsés szintézist készített elő racionalista világpolgári, «stürmer» népmádó és romantikus nemesi nacionalista világfelfogás között.

Nietzsche a «mérték és közép» emberét az emberi tökéletesség csúcspontjának mondotta, Ziegler «Heiliges Reich der Deutschen» c. művében ugyanerről így írt: «A legnagyobb, az elérhető végső, a legsúlyosabb föladat a közép betartása, a mérték követése, ami ugyan feltétlenül a legemberibb, de éppen ezért az önuralom, fegyelem, lemondás emberfölötti erőit követeli». A középkori lovagi ideál főkövetelménye is ez a mértéktartás volt, amelyet mindig csak kivételes korokban s akkor is csak kivételes természetek tudtak megvalósítani. Goethe az újkor egyik legtökéletesebb példáját nyújtotta erre: az életben, művészetben egyaránt. Ez annál csodálatraméltóbb, mert német volt, tehát sokkal nagyobb belső nyugtalanságot kellett megfékeznie, mint más fajok fiainak. Mégis úgy tudta ezt megtenni, hogy nem érzett rajta az erőfeszítés, az akarat szokatlan mértékű latbavetése, mint pl. klasszikus társánál, Schillernél. Ez utóbbit éppen ezért joggal érezték s érzik ma is honfitársai romantikusnak, míg Goethenél meglepi és bizonyos távolban tartja őket a klasszikus mű- és életideál megvalósításának teljessége. Emiatt könnyen hajlandók észrevétlenül hagyni a szép forma tökéletességével fékezett igaz német gazdagságú tartalmat, érzelmi bensőséget, színességet, csodálatos erőt és azt az ezer apró vonást, amely mind a német röghöz köti ezt a szellemóriást. Míg a külföld, főként a más-

lényegű franciák általában a «Faust» íróját látják benne, a németek sem ezt a főletművét nem tartják eléggé szem előtt, mikor németiségében kételkednek, sem az olyam utánozhatatlanul német alkotást, mint «Hermann und Dorothea»-t, melyet pedig más nemzetbeli teljesen meg sem érthet, át sem érezhet. Éppen mi, a németiséget kellően ismerő távolabb-állók állapíthatjuk meg legelfogulatlanabbul, hogy Goethe nemcsak egyik legnagyobb fia a maga népének, de egyben leghűbb és legjellemzőbb gyermeke is. Mindenesetre ideális tökéletességben valósította meg a jövőndő német típusát, mely felé népe még csak úton van.

Kószó János.

Goethe verseiből.

KORSZAKOK.

Úgy állt bevésve, mint egy lángirat
A Nagypéntek Petrarca kebliben,
Úgy áll nekem az Advent, úgy hiszem,
Mely ezernyolcázshéltben rámviradt.

Nem új e láng, szivemből mely kicsap,
Hisz őt szerettem egykor már hiven,
S bölcsen feledtem, ámde most szivem
Már tudja azt, üdvöt neki mi ad.

Petrarca lángja, bár lobogva égett,
Viszonzatlan volt, mindig bús panasz,
Sztvfájdalom, egy örökös Nagypéntek.

De engem elmerít kējárba az,
Úrnőm ha jó, s fogadja édes ének,
— Örökös Advent, örökös tavasz.

VÁNDORDAL.

Hegyoromról, lanka dombról
Szállva rétre, völgyre le,
Mintha szárnyak susognának,
Mintha ének zengene.
Ha von hajlam, olthatatlan,
Azt tanács s kedv követi,
Szerelemre vagy teremtvé,
S hív az élet tette ki.

Frigy kötése összetépvé,
Bizalom, hit elveszett,
S tudható-é, mondható-é,
Merre visz a vak-eset? !
Válni késztet vándor-végzet,
Búsán, mintegy özvegyül,
Ki nincs társsal, s egyre mással,
S mások közé elvegyül.

Ne légy kötve a röghöz te,
Bátran, frissen útra fel,
Kar a fővel, víg erővel
Mindenütt otthonra lel.
Hol napfény lesz, vígan élhetsz,
A gond nem fog lelni rád:
Hogy nagy térben mind elférjen,
Azért oly nagy a világ !

TERMÉSZET ÉS MŰVÉSZET.

Más úton jár természet és művészet,
S egymást mégis mi gyorsan föllelik.
Most engem is mindkettő lelkes t,
S a szakadék lelkemben elenyészett.

Fő, hogy legyünk erős munkára készek.
Azoknak, kik gond, s ihlet perceit
A művészetnek vágyón szentelik,
Szívökben a természet lángra éled.

Az alkotásnak szent törvényi vannak:
Magas tökélyre útat még sosem lett,
Kinél az ész szabályt követni restelt.

Ha nagyra vágysz, parancsolj önmagadnak,
Önmérséklés mutatja meg a mestert,
S szabadságot csakis törvények adnak.

A HÁRFÁS.

Ki kenyerét még könnyek közt nem ette,
S nem tölte ágyán kínos éjeket,
Gondok között, zokogva, keseregve,
Nem ismer, ég hatalmi, titeket.

Az embert az életbe kilökétek,
S hagyjátok, hadd vétkezzék szabadon,
És aztán átadjátok szenvedésnek,
— Mert bűnre földön nincsen irgalom!

A SZEGÉNY LEGÉNY.

Ajtómhoz ház nincsen,
S ajtó házamon,
Mégis én s a kincsem
Ki- meg be azon.

Ágyamhoz nincs támla,
S ehhez nincsen ágy,
S mégis, kinek állna
Jobban a világ.

Tűzhelyem konyhátlan,
S ez tűzhelytelen,
S főznek a határban
Mindig énnekem.

A padlásom mélyen,
Pincém magoson,
De fönt vagy a mélyben
Én jól aluszom.

S reggel — mennem is kell,
— Annak, ki szabad,
Hol maradhat, nincs hely,
S hely, hol megmarad.

A TAVON.

A szabad természetben itt
 Új vért s erőt nyerek,
 A természet mi jó, szelid,
 Így tartva engemet.
 Visz a lapát, a hab remeg,
 S ringatja csolnakom,
 S égig nyuló felhős hegyek
 Kísérnek útamon.

De milyen súly van szempillámon,
 Tán visszatér az aranyálom?!
 Ne játsszál, szép álom, velem,
 Élet van itt is, szerelem.

A hullám ezer reszkető
 Csillaggal van teli,
 Körül nem látszik hegytető,
 Szelíd köd elnyeli,
 S ahol öbölt csinál a tó,
 Friss szellő repked, és
 A víz tükrébe látható
 A most érő vetés.

MIGNON.

Mondd, ne szóljak, hallgassak inkább,
 Mert szólni tiltva énnékem,
 Szivem kész vón föltárni titkát,
 De azt eltiltja végzelem.

A sötét helyet ad a fénynek,
 Elűzve a vak éjt a nap,
 Keblök' megnyitják sziklabércek,
 S a földből friss forrás fakad.

Megkönnyít a könnyeknek árja,
 Baráti keblen sírva el,
 De ajkamat esküm lezárja,
 S azt csak isten nyithatja fel.

Szász Béla.

IZISZ VENDÉGEI.

HARMINCKÉT évvel azután, hogy a híres emlékü Antonius katonái a tengeri csatában elpusztultak s a szép Kleopatra palotájába a fiatal Octavianus győztesen bevonult, Luca Adromedus volt Ciprus szigetének helytartója. Világot látott úr volt és jó katona. Megfordult Hispaniában és harcolt már a pannonok és germánok ellen. Jobb combján egy ellenséges szekerce mély sebhelye vonult s ezért előre megérezte az időjárás változásait. Fiatal korában végigjárta a római iskolákat s nagy érdeklődést tanusított a művészetek iránt. A tajtékszerű márványszobrokat csakúgy értékelte, mint a tömör bronzból valókat. Szívesen folytatott bölcséleti beszélgetéseket és szabadelvű világfelfogásáról tanuskodott az a nézete, hogy a római költőknél különbek voltak Hellas poétái, főként az a titokzatos életű lantos, ki a legenda szerint vakon bolyongta a világot és halhatatlan sorokban emlékezett meg Trója pusztulásáról és a ravasz görög király tíz évi hányódásáról.

Általában meg volt elégedve a helyzetével. Már harmadik éve képviselte e szép zöldelő szigeten a roppant birodalom világot átfogó államhatalmát s még egyszer sem volt Rómában ezalatt. Az elődei visszasírányoztak a Tiberis partjára, mert az ő szemükben pótolhatatlan volt a császári kegy sugara s a szigeten összeharácsolt kincsekből pompás palotákat és márványvillákat akartak építeni. Adromedus nem vágyott oly epedve haza. A sziget éghajlata kedvező volt sebhelyére és lábát nem kínoztá a szaggasztás. Amellett itt végtelen nyugalom honolt. Az égbolt, mint egy gigászi zafir-boltozat, szelíden fénylett és üde sugarakat lövellt a sötétzöld piniákra, a babérbokrokra, mirtuszlevelekre, a smaragdszínű és ezüstoffényű ligetekre, melyek zengtek a madárfütytől. A galambbúgástól andalító volt a levegő s a helytartói palota terraszáról a szunyadó kék tenger volt látható, melyet sárga és fehér vitorlák szántottak. A zöld lankákon juhnyájak legelésztek s a mezőkön tisztán csendült a lányok éneke. Áldott béke sugárzott a földön és a ritkán felhősödő égen s a szemében e nyugalom balzsamosabb volt, mint a fórumok lázas zshivaja, a császári udvar hajszolt élete. Epikureus bölcs tanítványa lévén, művészi élvezettel fűszerezte a test örömeit s míg vérpiros ciprusi borral telt poharat ürített, a sziget előkelőit szívesen látva asztalánál, az íródeákok Sophokles és Euripides tragédiáit szavalták, vagy az Odisszeából olvastak tündöklő részeket.

Egyetlen szenvedélye volt csupán, amit kielégítetlenül hagyott a sziget : a vadászat. Mert szeretett vadászatni. Nyíllal és lándzsával

hajszozni a nemes vadat. De férfihoz méltó vad itt nem akadt. Olykor ellátogatott a spártai hegyek közé, vagy a kisázsiai pusztaságokra s ilyenkor medve- és farkasbőrökkel, elejtett vadkan fejével tért haza. Legutóbb egy félévig nem hagyta el a palotáját és örvendezés fogta el most, hogy Pompilius Pilátus izgalmasnak ígérkező vadászatra hívta magához. Pilátus iskolatársa volt hajdan, együtt tanultak Gnaeus Sestertől matematikát és retorikát, most pedig, mint propraetor, Alexandriában lakott és azt írta levelében, hogy ha kedve tartja, jöjjön el, hogy krokodilokra és vízilovakra vadásszanak.

Útra kelt és szerencsés szelek alatt vitorlázva, átkelt a tengeren. A propraetor tárt karokkal fogadta palotájában, melyet dús pálmakert vett körül, fehér sétautakkal, árnyat adó lugasokkal. A datolyafákon bolondos majmocskák ugrándoztak és hajigálták le a félig elfogyasztott gyümölcsöket.

Itt sétálgatott a két jó barát, ujságot mesélve és vitatkozásba merülve a világ eseményei felett, mert sok dologban másként ítélkeztek. Adromedus, bár vitéz katona volt és számtalan csatában tette kockára az életét, épúgy, mint Pilátus, aki utoljára a Parthusok ellen vezetett egy légiót, az ész fegyvereit előbbre helyezte, mint a kardot s régi eseményekről beszélve, Sokratest különb legénynek tartotta Nagy Sándornál. Szerinte Platon volt az igazi görög honalapító, nem pedig a hadvezérek és királyok, mert — mint mondá — egy nemzet életét nem földjei és városai szabják meg, hanem a papirustekercsek, melyek a génuszt megőrzik az utókornak. Pilátus ellenben amellet erösködött, hogy a római ideál csak egy lehet: a katona.

— Mert nézd — szólott — a császárunkat, aki pelyhes állú ifjonc volt, amikor valódi földi isten lett, hasonlíthatatlan úr a világ királyai és fejedelmei között. Élete szép példa arra, amit birodalmunk története is mutat, hogy csak csatában szerzett diadallal lehet úrrá lenni mindenek fölött. Te magad oly sokra vagy a hellén lélek tündöklő csodáival. Szerinted mi, a lélek silány utánczó, nem vagyunk képesek új szépséggel megajándékozni a népeket s szellemünk röpte a görögökével szemben alul marad. Drámáink dadogók és vérszegények, költőink képzelete nélkülözi a színt, nyelvünk a muzsikáló kecsket. Ám mindezzel szemben áll, hogy birodalmunkhoz fogható nem volt soha és provinciáink sokasodnak, Róma határa egyre tágul s tisztán áll előttem a jövő, midőn légióink vas falanksza elhatol ismeretlen messzeségbe, át havasokon és szörnyű pusztaságokon s nem lesz a földön más úr, csak a római. Mi utakat, törvényeket, biztonságot és államrendet honosítunk meg és hitem szerint ezek vannak olyan maradandó alkotások, mint amikről te beszélsz, annál inkább is, mert ha jóslatom valóra válik, Róma hatalma egyetlen és örök hatalom lesz.

— Hévvvel és lendülettel véded a magad álláspontját. Ámde induljunk ki onnan, ahonnan te is kiindultál. Augustusunk császári hatalmát voltaképpen nem a kardjának köszönheti. Merőben szerencsés konstel-

lációk juttatták a magas polcra. Véletlenek sorozata, melyeket nem is tudunk magyarázni, mert isteni véletlenek ezek. Ám, ha hatalmának titkát bontolgotom, úgy veszem észre, hogy császáruk már első mestereitől megszerezte a szellemnek azt a szabadságát, melyet a Szépség és Jó megismerése jelent. Szobrászok és költők veszik körül sétájában. A templomok, miket emeltetett, versenyre kelnek Niké és Athéné templomával. A közkatonában is meglátja a maga embertársát s erre nézve igaz történettel is szolgálhatok. Mert egyszer egy veterán, akinek a törvényszéken pörös ügye akadt, Augustushoz ment és fölkérte, hogy védje a bírák előtt.

— Sok dolgom van — felelte a császár, — nincs időm elmenni, de majd küldök magam helyett egy kiváló ügyvédet.

— Hát én a karom helyett más karját küldtem a csatákba? — kérdezte a katona.

— Igazad van, barátom — nevetett fel Augustus —, magam megyek a törvényszékre.

Más esetet is mondhatok. Palotatiszt voltam s a Cézár kíséretében sétáltam a császári kertben, midőn messzi keletről egy Apollon-szobor érkezett. Még sosem láttam ennél ihletettebb alkotást. A Nap isteni ifja kezében lantot markolt s míg szeme a távolba merült, úgy tűnt föl, hogy dús fürjeit szellő rezegeteti. Arca olimposzi fényben sugárzott és ujjai leheletkönnyen nyugodtak a lant húrjain. A császár önfeledten bámulta a mesteri művet és felkiáltott:

— Mennyivel különb ez, mint Herakles! Mert míg a hérosz csak brutális erő, ez a zenélő isten a maga teljességében mutatja az emberi művészet határait.

A két barát a lugas mellé ért.

— Jer — mondta a házigazda — pihenjünk a lombok alatt.

A szolgák ezüst tálcán frissítőket hoztak, édes gyümölcsöket, kalácsot, lehűtött bort.

— Munkába vagyok fogva — jegyezte meg Pilátus, — akárcsak egy teve. A császár nemrég rendelte el a népszámlálást és a földek, házak, vagyonok összeírását, a tartományra vetendő adók miatt. Azóta cenzorok falkája járja az utakat s tömérdek civakodás, sőt véres verekedés is esik a vidékeken. Az összeírókat elhagyottabb falvakban megrohanják. Katonánk kevés van egyelőre és így lassan megy előre a dolog. Száz csetepatéban kell ítélkezni. Rendkívüli eset, hogy most önmagamnak egy kis szabadságot és henyélést ajándékozok. A birodalom azonban nem fog összedőlni.

A nap a kikötő irányában nyugvásra készült. Biborsugárzásban álltak a gályák árbocai. Mert a propraetor kertje dombtetőn állott s a lugas nyílásán keresztül tisztán látható volt a kikötő nyüzsgő élete. Lapos arab bárkák és pohós föníciai vitorlások mellett karcsútestű görög evezőshajók mozogtak, a part mellett pedig két óriási római csatahajó horgonyzott mozdulatlanul. A halászok vontatott dala hangzott

foszlányokban a messzeségből s a roppant gáton, mely mérföldnyi hosszúságban vonult a hullámok között, kordékat toló, vagy mázsás terheket cipelő rabszolgák megszámlálhatatlan serege nyüzsgött sürgölődve, hogy munkájukat végezzék, mielőtt beáll az esti sötétség.

— Nézd — jegyezte meg Pilátus és a tengerre mutatott —, mekkora víz! Mennyi nép gyönyörködik a játékában, fél a haragjától és viteti szeleivel a vitorlásait! Végtelen víz! Mégis, bárhová hajózol rajta, a part, mely feléd int révével, római. E nagy víznél csak egy nagyobb van e földön és az a Birodalom, amelynek határait ésszel föl nem érheted. Mert e Birodalom úgy veszi körül a tengert, mint kert a halastavat. De micsoda kert ez! Egyszerre van benne tél és nyár, fagy és forróság. Nem akarok szolgálkúnek feltűnni előtted, de csaknem méltányosnak vélem, hogy az Augustus szobrát a templomokban az istenek szobrai mellett helyezték el, mert az az ember, aki egy ilyen terület fölött rendelkezik, kincse föl nem mérhető és száz légió lesi a parancsait, már nem is ember, hanem isten az emberek között.

Elgondolkozva folytatta:

— Igen, meglásd, nemcsak helyet foglal a szobra, hanem ki fogja onnan a többi isteneket szorítani. Az igazat megvallva, nem törődöm sokat vele, ha kiszorulnak a templomokból az istenek, mert én szkeptikus vagyok. Jupiter mennydörgésében nem hiszek. Úgy vélem, a szellem játéka az egész olimposzi társaság csupán. Az Alvilág jámbor mesebeszéd. Túl sok mindezekben a képzelet, akárcsak itt, csak hogy míg mi legalább szép hölgyeket és daliás férfiakat öntünk szoborba, mint istenek képmásait, addig itt halszemű és kecskepofájú istenségek merednek ránk a szentélyek oszlopáról s ez országban imádják a nagyhasú szörnyeket és az ércbikát. Érzem, unokáink nevetni fognak képzeletünk csapongásain, mert az ő számukra más istenség nem lesz, csak a Cézár.

Adromedus eltűnődött a propraetor szavai felett. Csend volt, csak egy fán makogott két kis fehérszakállú majom, egy datolyaszemen összeveszve. Olyanok voltak, mint két dühbe gurult parányi öreg ember, két picci aggastyán, akiknek a mozdulatait a méreg ruganyossá és erőteljessé varázsolta. A házigazda feléjük intett.

— Láttál-e nevetésesebb teremtményeket, mint ezeket? Pofájuk csaknem emberi. De utálatosak, falánkok és fajtalanok. Mégis a nagy folyó mentén, messze délen, ahol a forróság feketére süti az embereket, vannak, akik a majmokat istenként tisztelik. Szőröstestű majomszörnyeket őriznek a szentélyekben. A krokodilok, ez undok és veszedelmes bestiák is szent állatok, amiknek a torkába gyermeket hajigálnak. De majd ha Rómában is megismerik ezeket az istenségeket, a nép megundorodik a majomistenektől, a szent krokodilustól és utána felkacag. A kacagása pedig el fogja söpörni az olimposzi isteneket is.

Adromedus megrázta fejét.

— Tévedsz, barátom. Amióta itt vagyok, láttam néhány templomotokat. Izisz rejtélyes lény, Hathor arca, amely elborít minden oszlo-

pot, a legnagyobb mértékben titokzatos. Én azt jósolom, Izisz és Hathor kultusza meg fogja fertőzni a birodalmat, e sötét és baljóslatú keleti vallás bevonul Hera és Minerva templomába, Ozirisz rézbikáját Főbusz és Jupiter szobra elé teszik, mert sajnos, az isteneink fogalma egyre zavarosabbá vált s a nép, mely nagy eseményeket élt át, valami újszerűre áhítozik. Ez engem szomorúsággal tölt el, mert elképzeléseink az istenekről tökéletesebbek és harmonikusabbak azoknál, amik keletről szivárognak a világ szívébe, mint a betegségek, miket a provinciákkal együtt katonáink révén megszereztünk. Tartományaink nemcsak fűszert és drágaköveket, hanem véresszájú és gyilkos isteneket és alattomos lázakat, meg förtelmes fekélyeket szállítottak. A nép elfogadja e vallásokat. Mégis, abban igazat adok neked, hogy közeleg az istenek pusztulása. A Rodanusz partján már hallottam egy világtalan jóstól a komor eseményeket, melyek egyúttal az emberekre is végzetesek lehetnek. Ime: A lekötözött gonosz szellemek felszabadulnak és harcra kelnek az istenekkel. Egy farkas elnyeli a napot, egy másik a holdat, a csillagok lehullnak az égről, a föld megrezdül, a hegyek összeomlanak, a fákat gyökerestül kitépi a vihar, a tenger kilép medréből s a rettenetes világkígyó Feuris farkassal és Hellia halálistennővel az istenek ellen vonul. A lángok fiait szívérványon nyargalva jönnek és legyőzik a régi isteneket. A világ tűzben múlik ki, de a tengerből új, boldogabb föld emelkedik, megifjult istenekkel s tökéletesebb világrenddel, melyben már nincsen rossz.

— Oh, ezek egy bolond vaknak látomásai. Az istenszobrokat a Cézár hatalma fogja eltüntetni.

A közelben ostorpattogás és kerekek csikorgása lett hallható. Csengő gyerekhang kiáltozott.

Csakhamar a lugas elé érkezett a fogat. Két kis zebra húzta a fehér kocsit, a bakon egy kilencéves barna fiúcska ült, Gaius Pilátus, a praetor fia.

— Erős és jólfejlett gyerek — szólt Adromedus —, a nézése megnyerő, a karja izmos.

— Őt is magammal viszem a vadászatunkra — felelte Pompilius Pilátus —, hadd lássa a férfias izgalmakat, mert sok tekintetben báortalan. Értelme korát túlhaladja, meglepő kérdései arról tanuskodnak, hogy máris gondolkodik a dolgok lényege felett, de fellépésében híját látom annak a határozottságnak, mely már a gyermekeink cselekedeteit irányozza, mivel tudják, hogy aki római, az parancsolásra és uralomra született.

— És minő életpályát szánsz a gyermekednek?

— Hajlamai úgy látszik, a tudományok felé viszik. Természetes azonban, hogy ő is katona lesz és államférfiú.

* * *

Rézarcú numidiai íjászokat és borjúnagyágú vadászebeket vittek magukkal a vadászatra, ezenkívül rendkívüli erejű szamarakat,

melyek gyorsaság dolgában vetekedtek a lóval, de jobban bírták a sivatagot.

Bárkán haladtak a nagy folyamon, a *Vizek atyján*, felfelé a zuhatagok irányában. Este indultak el. A feketebőrű evezősök fáradhatatlanul csobbantották lapátjaikat az éjszakában s mire a kelő nap aranypálmákat gyújtott a hullámok fodrain, már jó darab út feküdt a bárka mögött.

A partok mentén eveztek. Piros, kék és fehér lótuszok illatától volt fűszeres a levegő. A folyam szélén fekete ibiszek és rózsaszínű flamingók álltak mozdulatlanul, a nap sugarában fürödve kéjesen, a fák most hányták kénsárga, vagy hősínű virágjukat s a földeken kurjongatva ösztökélték a szántóvetők az ekehúzó barmokat. A halmokat szőlők fedték.

A széles úton, mely a folyammal egy vonalban haladt, menetelő katonákat pillantottak meg a római urak. Vértezetük minduntalan megvillant a fényben s a csapat vezére előtt ott úszott a légben a lándzsára emelt ércsas, a légiók hadi jele.

— Mintha Rómában volnál — mormolta kevélyen a propraetor és a katonák felé mutatott.

Délfelé kínzó forróság ereszkedett alá. A bárka fölé ponyvát feszítettek s a két jóbarát borozgatás és bőséges lakoma után elszundított, míg a kis Gaius Pilátus kedvenc majmocskájával játszadozott, melyet magával hozott és az állat nyakára kovácsolt ezüst láncnál fogva a ponyva alatt ide-oda rángatott.

Másnap már feltűntek a pirámisok, mint ciklopszok hegyes sátrai. Itt-ott orozslántestű, nőkeblű szfinkszek hasaltak sziklatalapzaton és nyomorúságos falvak közelében kőtemplomkolosszusok voltak láthatók.

Adromedus megbotránkozott.

— Mily eltévelyedése a léleknek ! — kiáltott fel. — Ezek a gúllak kicsúfolásai az emberi elmének és verítéknek. Sivár kőhalmazok s nem szolgál menségükre mértani szabályosságuk sem, mert a magasabbrendűség ott kezdődik, ha ötletesen keverjük a geometriai idomokat, egyenest a gömbölyűvel párosítva, miáltal építményeink felülmúlják művészetben a természetet, mely az esetlegesség és harmóniátlanság jegyében dolgozik. E roppant sziklasírok sem egyebek, mint idétlen sziklatömbök, miket bárhol föllehetünk hegyek csúcsain. E kőhalmazok közepén a fáraók álma gyötrő lehet, nem hagyván maguk után más emléket, csak e torzalkotásokat. Szfinkszeik is lomhák és esetlenek. Hasonlítsd össze a kentaurral, mely az acélinú ló és az izmos férfitorzs vegyülete. A logika megcsúfolása, hogy a duzzadó emlőjű nőnek orozslántestet és karmos mancsokat adunk. Templomaik pedig, melyek koldusviskók között terpeszkednek, azt mutatják, hogy nincs más úr itt, csak a papok.

— Más úr is van itt a papokon kívül — nevetett Pilátus — és az Róma. Ami minket illet, csak örvendhetünk, hogy a nép az adó fizeté-

séhez és a nehéz munkához hozzá szokott, mert így a mi helyzetünk is könnyítve van. Ámbár a császári adótisztek oly telhetetlenek, hogy, mint mondám, a nép már sok helyütt elégedetlenkedik és meg akarja tagadni a javak szolgáltatását.

Késő délután kikötöttek. Mert az alkonyat a vizilóvadászatra a legalkalmasabb. Leshelyet foglaltak a parti berekben, elől Ciprus helytartója, a propraetor és a gyerek. Hátuk mögött két oldalon pedig hat-hat válogatott íjász szegzett nyíllal készenlétben állt, hogy elhibázott lövésre se történhessék az uraságoknak bajuk.

Soká váraoztak. Már a hold is közeledően derengett a láthatár szegélyénél s a sivatag állati koncertje elkezdődött, mikor végre mély, bődülésszerű fujással megjelent a parton a viziló.

Megbeszélés szerint a kis Gaiusnak kellett elsőnek kilőni a maga nyilát.

— Lőjj — biztatta a propraetor a gyermeket.

A gyermek azonban reszketett.

— Nem merem — sugta és izgalmában a földbe lőtt.

A szörnyeteget megriasztotta a zaj és vágatva menekült a hullámok felé. De megpendült Adromedus íja és az öles acélnyíl hangos reccsenéssel az állat szemén keresztül a koponyájába fúródott.

— Mesteri lövés volt! — kiáltotta Pilátus lelkesen. — Főbusz nyilának is becsületére vált volna ez a halálos lövés. Rögtön kimult a szörnyeteg. Bőrét palotádba küldetem a szigetedre.

Aztán a fiához fordult és ráförmedt:

— Jobb is lesz, ha ügyvédnek mész, vagy csillagászatot tanulsz, semmint kardot fogjál. Szeretném levenni rólad a kezem. Mert olyan gyáva vagy, hogy nem lehetsz római. Elkeserítő, hogy ilyen nyomorult béka a fiam!

Még három napig vadásztak és vizilovakon kívül néhány krokodil, két zebra, öt antilop, egy nőstény oroszlán s fehérnyakú keselyű került terítékre. Sok vadlibát is ejtettek a nádasokban.

* * *

Visszatérőben voltak, vadászszákmánnyal megrakodva. Nem siettek és kényelmesen úsztattak lefelé a széles folyamon.

Adromedus szerette volna megismerni a vidékeket. Egy öreg bennszülött hajós azt beszélte, hogy a sivatagban, néhány órai út után elérhetik Izisz templomát.

Szamárháton elhagyták a termékeny völgyet és bekocogtak a kő-sivatagba, melynek kietlen hátán itt-ott homokot mozgatott a szél. Sós vizek és meztelen sziklák közt haladtak el. Friss hajnalfakadásnál vágta neki s a nap még nem járt magasan, amidőn egy szegényes oázis szélén, silány viskók mögött ráakadtak az istennő rózsagránitból épült templomára. A templom előtt szikomorpálmák széles levele rezgett a

magasban s a főkapun ékeskedő szárnyas nap, mely bronzból és aranylemezekből állott, fényével vakított. A szentély homlokzata zöld és fekete bazaltoszlopokon nyugodott s a tetőn kányák és karvalyok csatogtatták a szárnyukat.

Az előkelő vendégek hírére a főpap is kivonult. A római urakat meghívta az asztalához. Sápadt és soványképű fiatal templomi szolgák rózsavízzel és borral megöntözött óriási kalácsot hoztak, melléje tyúkhúst, kókuszdiót és zamatos, édes nedvtől csepegő fügegyümölcsöket.

— Templomunk az istennő különös kegyelmét élvezzi — szolt a főpap —, mert már két éve, hogy elküldte a sivatagon keresztül a szent tehénét, mely hófehér és, mint egy bika, oly erős. Tögye kis hordónak is beillenék. Ámde nem tűr a tögyénél emberkezet s így kiszikkadtak a mirigyei. Szent magányában várja az aranybikát, mely megtermékenyíti s akkor új istenséggel lesz gazdagabb a világ. Az új istenséget szolgálni fogja a karvaly és a szkarabeusz, valamint Kob isten libája, Thot fekete ibisze és Hekt békája. A nagy idő közeleg, mert a szent tehén hetek óta nyugtalan és rángatja a kötőféket. Lakomázás után megtekinthetik istállójában az isteni állatot.

Adromedus éppen egy hasadó fület emelt a szájához, amikor egy pap felindultan rontott elő.

— A szent tehén elszakította köteleit — kiáltotta — és a szabadba futott.

A főpap megdermedve állt egy pillanatra, aztán felujjongott:

— Igen, érzem, Ozirisz bikája közeleg! Látom, orrából tüzet fú, patája alatt töredezik a szikla és a sivatag oroszlánjai menekülnek ott, ahol ő elhalad!

Mind lelkendezve kisiettek a papok. A római urakon is különös izgalom vett erőt, látva a papok elragadtatását, mely már nem is volt emberi s valami csodának volt az előérzete. Még a propraetor is, a szkeptikus tágranyílt szemmel figyelt a tehén után, mely mély bögéssel vágatott át az oázison, mintha a sivatag mélyébe akarna száguldani.

Ámde a szélső fáknál megtorpant és most visszafelé vágatott. Aztán remegő lábakkal állt meg a templom előtt, a legnagyobb szikomor alatt, melynek törzse emberderéknyi vastagon nőtt a földből s magasságban a szentély kehelyformájú oszlopaival vetélkedett.

— Valóban gyönyörű állat — jegyezte meg Pilátus —, képesnek tartom arra, hogy egy germán bölényt is elgázoljon.

A tehén a fa alatt maradt s csak akkor vették észre, hogy a szikomor árnyékában egy szakállas, kopott köntösű férfi áll s a földön egy nő ölében tartja a sivatag hevétől eltikkadt kicsi gyermekét. Az apróság kétéves sem lehetett s ingecskéjén ott szürkéllett az út pora.

Most felkiáltott Izisz főpapja az ámulattól. A roppant tagú hortyogó tehén a nő ruhájához surolta rózsálló nedves orrát, majd lassan megfordulva, oldalát tartotta oda s a tögyéből, mely oly duzzadt volt, hogy csaknem leszakadt, kövér tejsöppek hulltak a fűre.

Az anya elérte a helyzetet. Korsót vett elő és beléfejvén a meleg tejet, a habzó itallal megittatta a kicsikét.

— Mily nagyszerű falusi idill az afrikai sivatagban! — kiáltott föl Adromedus. — Fölséges tárgya lehetne kedvenc bukolika költőinknek. És nézd ezt az anyát, mily odaadóan függeszti szép szemét a csillagszemű és ámorfürtű kis legényre, aki az üdítő tejtől mind jobban éledez. Orrocskáján egy tejcsopp reszket s kövér kezével tapsikol. Ha nézem ez apróságot, amint a napfénybe nevet, szinte sajnálom, hogy e bájos fiúcska nem Rómában, szenátori nyoszolyában kelt életre, mert akkor gyermeki szépségéhez méltó jövő várna reá.

Egy pap a kopott köntösű szakállas férfival váltott szót és most a főpaphoz fordulva mondta :

— Ács mesterséget folytat és messziről jöttek, a Holt tenger felől. Az anyát Máriának hívják, ami héber nyelven annyit jelent, hogy *keserű*.

— Különös dolog — folytatta a helytartó — mennyire megértik egymást az állatok és a gyermekek! Romulust és Remust is farkaszuka szoptatta az erdők mélyén. Az irodalom tele van csodás történetekkel az apró emberek és nagy állatok kölcsönös vonzalmáról. Ámde nem minden állat egyformán okos. Mert míg az az ordas, mely Romulusnak nyújtotta emlőjét, halhatatlan lett a teje által, ez a tehén itt semmi jelentékeny és emlékeztetre méltó dolgot nem csinált. E kisdedből mi lesz, ha felcseperedik? Bizonytal követi apja mesterségét, vagy ha, mint sejtem, éles az esze, mert a szeméből máris szokatlan értelmet olvasok, úgy esetleg írástudó lehet a gazdagok udvarában.

Ezenközben arra a hírre, hogy a szent tehén istállójából a szabadba szökött, a viskókból előjöttek az emberek. Betegek is voltak köztük, kiknek testét undorító és bűzös fekélyek borították. Bénák és csonkalábúak vánszorogtak s csúsztak a földön, mert hátha az állat vadsága csodát jelez és az istennő megteszi, hogy a sebek elmúlnak és a csonka tagok kiújulnak, mint a gyík letört farka. Nem mertek közel jönni és tisztas távolban maradvá, könyörögve kiáltoztak a tehén felé, felmutatva evesedő sebüket és csonka tagjaikat rázogatták.

A főpap megparancsolta, hogy ételt, italt hozzanak a szolgák a vándoroknak, kik rejtélyes módon az istennő tehenének a kegyeltjei.

A kányák és karvalyok erős szárnycsattogással a tetőről a földre szálltak, vagy a szikomor ágaira telepedtek és csöndben gubbasztva néztek merően alá. Az egyik karvaly a kisded ölébe huppant lágy és könnyű suhogással s galambként tűrte a kis kacsók simogatását. Végre meglebbentette szárnyát és föllendült a napfényes magasba, de egy tollát odahullatta a gyermek lábaihoz . . . A kisded mosolygott.

— Láttad — szólta Adromedus — a gyermek mosolygását? Minő kár, hogy mi, felnőttek, csak nevetni tudunk s mosolygásunk, mely legtöbbször torz arcfintorítás, nélkülözi a gyermeki lélek tiszta derűjét, mely fényesség dolgában bátran versenyre kelhet Főbusz aranynylával.

A földi élet legszebb sugara a kicsik mosolygása s vallásunk fogyatékosága, hogy az Olimposz halhatatlan lakói között, az istenek asztalánál nem kaptak helyet az istengyerekek, holott Arisztotelesz úgy, mint Platon és Szokratesz, a legfőbb Jó kutatói, egy véleményen vannak, hogy a gyermekek élete tartalmasabb és fogékonyabb a művészi életszemléletre, mint a nagyoké, akiknek elméjét megzavarta a vérszomj és a kapzsiság.

Ezenközben Gaius Pilátus megkívánta a szilaj madár elhullatott díszét, melyet a kised kezeeskéjébe vett és játszott vele. Odafutott, de zavar fogta el és hallgatott. Ám a kicsike megértette a nagyobbik sóvár és irigy pillantását és kinyujtván kacsóját, a karvalytollat a fiú tenyerébe tette.

Gaius Pilátus diadalmasan csóválta meg feje fölött a karvalytollat, mint egy kardot, majd pajzánul a csöppség felé suhintott vele.

A Gyermekek felmosolygott reá tündöklően és édesen . . .

Csűrös Zoltán.

MÁRCIUS SUHANCA.

Március.

*Messzi hegyek felett az olvadásban
egy óriási suhanc jütyülve lép,
sapkát lenget a völgy felé vidáman,
és szél cibálja barna üstökét.*

*Izmos kezét a nép ekére nyomja,
fénylta földje frissen felhasad,
s nagy lélegzettel hördül fel a mélyben,
az acélvágta szeni stigmák alatt.*

*Gomolygó felhők kóbor országútján
Vidám kéz hint sugáros magvakat,
s amerre szórja gyöngéd, nyílt tenyérrel
villanak szerte könnyű fénynyilak.*

*Aranynyalábú nap seper az utcán,
hallani duzzadó rügyek nesztét,
s messzi hegyek felett az olvadásban,
a március suhanca lép,
ütyül, kurjant és hegyről-hegyre lép.*

M. Juhász Margit.

A SZÉKELY LÉLEK.

(Rádió-felolvasás a Székely-est keretében.)

Tíz ESZTENDŐ óta sokat foglalkoztat ez a kérdés: van-e erdélyi lélek és ha van, milyen? Ma este azt kérdezzük: van-e székely lélek és ha van, milyen? A székely más, mint a magyar, nem úgy, mintha idegen volna tőle, vagy kívül esnék rajta, hanem úgy, hogy a magyarság fogalmán belül különös és egyéni tulajdonságok szövődéke. Még azt sem lehet mondani, hogy az erdélyi és a székely lélek azonos. Nemcsak azért, mert az erdélyiség több, mint a székelység, hiszen ott más nemzetiségek, műveltségek és történelmek is vannak; hanem azért is, mert az erdélyi magyarság maga is kétféle sors és kétféle lélek: egyik a vármegyei magyarság, másik a székelység.

A székelyföld különálló földrajzi fogalom. Azt a kis világot jelenti, amely a régi székek területén: Udvarhely, Háromszék, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Kis- és Nagy-Küküllő és Csík vármegye területén, illetve e vármegyék egyrészén élt teljes politikai és néprajzi összefüggésben. E népen kívül Erdélyben nincs is nagyobb tömegű magyar az egy Kalotaszeget leszámítva, s viszont e helyen kívül a székely mindenütt diaszpóra és sehol sem ország.

A székely lelki alkatot négy különböző tényből tudjuk megérteni.

Először abból, hogy a székelység különös és egységes eredetű nép. Nem az én hivatásom, hogy a székelyek eredetéről részletesebben szóljak és e vitás kérdésre feleletet adjak; minket itt most csak annyi érdekel, hogy a székelység mindenképen közös eredetű nép. Akár a mondának van igaza, mely szerint a székelyek Attila hunjainak itt maradt töredéke; akár az újabb elméletek közül annak, amely a székelységet *foglalkozásnak* tartja és a gyepüntúli szervezett határőrségből származtatja; akár annak a felfogásnak, amely a nyolcadik honfoglaláskori törzs töredékét, vagy pedig későbbi népvándorlási hullám maradványát látja benne; tény az, hogy a székelyek egységes településből származtak és a vér és a hely, a történelemnek ez a két nagy tényezője már kárpátaljai életük legelején megkezdte lélekformáló munkáját. Ez benne van a székelység öntudatában, kifejezésre jutott alkotmányos életében s kezdettől fogva mindig élet- és sorsközösségképpen jelentkezett.

Második jegy az, hogy a székelység eleitől fogva különálló és egységes társadalmat alkotott. A magyar társadalomtörténetben óriási átalakulások mentek végbe, de a székely társadalomban alig tapasztalható ilyes változás. A honfoglaló magyarok letelepedtek és fenntartották

a maguk törzsszerkezetét, s ennek keretei között katonáskodtak és politizáltak, a meghódított helyi lakók vagy magukkal hurcolt hadifoglyok földművelő és iparúzó munkát végeztek és uraikat kiszolgálták. A magyar úr és jobbágy nagy különbsége és ellentéte már innen ered. Közben a királyi hatalom folytonosan terjeszkedett, a törzsek által meg nem szállott területeket elfoglalta, azokon berendezkedett, várakat és városokat épített; földművelést és őstermelést kezdett, nyugatról idegen népeket telepített le, keletről támadó rokon népeket megvert és civilizált. A királyi hatalom növekedésével lassankint a hűbéri rendszer alakult ki, amelynek értelmében minden föld a szuveréné és azt katonai és politikai szolgálatok ellenében kapja a hűbéres. A városokban pedig egy új, kiváló népelem, a művelt és gazdag polgárság vette át a vezetést. Mindez a székelyföldön ismeretlen folyamat. Ott még megmaradt a törzsszerkezet, mert a föld és a vagyon nemzetségeké volt, s későn és lassan aprósodott el a magántulajdon elve szerint. Jobbágy nem lehetett közöttük, mert mind egyformák voltak, de felübük sem kerekedhetett hűbérúr vagy földesúr, csak az utolsó időben, midőn Habsburg-kézre jutottak. Minden székely születésénél fogva nemes és az una eademque nobilitáshoz tartozik. A nemzetségfők kormányozták és lustrálták a népet és fölöttük székenkint a fő hatalmat a közülük való comes vagy királybíró gyakorolta. Ebből már két dolgot megállapíthatunk. Először azt, hogy a székely társadalom kifelé arisztokratikus, mert mindenkinek nemesi jogok járnak ki, mihelyt átlép a vármegyére; befelé demokratikus, mert mindenki egyforma, csak gazdasági és szolgálatbeli különbség lehet közöttük. Autonómikus ez a társadalom, mert közigazgatását önmaga bonyolítja le, szerre következő nemzetségfők vagy pedig szabadon választott tisztek által. A másik dolog pedig az, hogy az egész székely társadalmat valami familiaritás jellemzi, amely atyjafiának tart mindenkit és ezt a megfelelő érintkezési formákban kifejezésre is juttatja. Miután elég nagy számmal voltak arra, hogy egymástól az egyes nemzetségek távol essenek, hiszen a csíkmegyei székely keveset érintkezhetett az aranyosszékivel vagy pedig a küküllőmenti a kézdiszékbelivel, természetes, hogy szokásban, tájszólásban, viseletben nagyobb egységek alakultak ki a székelységből, de a közös összetartozás érzése sohasem bénult meg. Meglehetősen szétszította őket az, hogy három vallásfelekezethez csatlakoztak: katolikushoz, reformátushoz és unitáriushoz. Más vallásfelekezetű székely nincs. A felekezetek is területhez igazodnak, de azért a közöttük fennálló érintkezés azt eredményezte, hogy a valláskülönbség elválasztó ereje a nemzeti egység összetartó erejével szemben érvényesülni nem tudott.

Harmadik különleges vonás az *életmód* gazdasági és történelmi adottsága. Mindenekfelett katonanép volt, s ezért háborúra állandóan kész. Olyan helyen is lakott, ahol örökösen dúlt a harc kelet és nyugat között. Szeretett felfelé húzódni magasabb vidékekre, s a völgybe csak békésebb időkben ereszkedett le. Főfoglalkozása a katonáskodáson

kívül a földművelés volt, amelyben nemcsak a férfiak, hanem az asszonyok is résztvettek, főképen azért, mert a férfiaknak sokszor kellett hadba szállaniok. Földművelésük nem rendezkedett be tömegtermelésére. Éppen annyira művelte a gyümölcstermesztést, mint a szemtermelést, s miután nagyon változatos volt a földje, nagyon változatos volt a gazdasága is. Arra törekedett, hogy minden a háztól teljék ki és mindenből lehessen pénzt csinálni. Az egyes háztartások változatosságát kevés helyt lehet úgy látni, mint a székelyeknél. A nagyobb gazdának van búzája, bora, gyümölcse, méze, fája a maga erdejéből; nádja, hala a folyóból; sója, ásványvizforrása; fenn a havasokban juha, sajtkészítő bácsa és a nagy közlegelőkön tetemes állatállománya.

Emellett a székelyt rendkívül fejlett technikai érzék tűnteti ki. Nem tudom miért: életmódja és gazdasági helyzete miatt vagy lelki alkata folytán, minden vérbeli székely ezermester. A suta székely kakukivadék. Különben is minden szükségletet a háziipar látott el, mert más ipar nem volt, vagy ha volt, a közeli német városokban virult s a székely mindig vékonypénzű nép volt. Ruházataról, házáról, szerszámairól, fegyvereiről maga gondoskodott és e téren leleményesség és ihletettség jellemzi. Nem rege az, hogy mikor az első vonat a 70-es években Székelykocsárdon átment, Makfalváról legyalogolt egy székely és alaposan szemügyre vette az egész masinát. Hazamenvén, otthon biciskával kifaragta a gőzmozdonyt, a vasúti síneket és kocsikat s maga gyönyörűségére szérűskertjében körbejáratta az új találmányt. Technikai érzéke azzal is különösen fejlődött, hogy a népesség aránylagos nagysága miatt, az a föld, amelyet műveltek, őket eltartani nem tudta, s így másféle termelésre is rászorultak. Különös műszaki képességüknél fogva, mint kivándorlók, Romániában magas színvonalú iparososztályt tudtak alkotni.

Negyedik tényező volt a székelysors. Mindig kockázott velük a világtörténelem. Mindig harcban állottak, üldözöttek és védekezők voltak. A nagy közösségtől, amelyben éltek, sohasem *nyertek*, hanem mindig *adtak*. Bármely imperium parancsolt felettük, az nekik csak vér-, könny- és verítékadót jelentett. Őket sohasem védte senki, őket mindig magukra hagyták s mindig megfélekeztek róluk addig, amíg ismét szükség lett reájuk. A hatalom sohasem támogatta, mindig kihasználta és mindig belőlük élt. A székelyben az a gondolat fejlődött ki, hogy az ő nemzeti társadalma a tulajdonképeni állam és az állam egy idegen imperium, amelyet tőlük elszakadt atyafiak képviselnek és gyakorolnak, rendesen azzal, hogy dolgaikba beleavatkoznak, azt a közgazgatás címe alatt elrontják és nekik felesleges költségeket okoznak. Ezért mindegyre felkerekedett, megcsinálta a maga országgyűlését, ahol fejedelemmel, királyi biztossal, mint egyenlő féllel tárgyalt s olyan határozatokat hozott, amelyeket legalább ő megtartott. A székely mindig hajlandó lett volna olyan kötésre, hogy semmi köze neki az imperiummal, akár magyar, akár német, akár román; ők majd gondoskodnak

magukról: templomaikat, iskoláikat, útjaikat, intézményeiket fenntartják, egymáson segítenek; ha kell, magukat meg is védelmek, s mindezt sokkal kevesebb pénzből, mint amennyit az államnak kell fizetniük adóban rosszabb iskolákért, elhanyagolt utakért, döcögő vicinálisokért, roskadozó közintézményekért, drága és durva közgazgatásért. Ez a nép kantonális életformára született. A székely sors, hogy mindig adjon és soha se kapjon, abból is látszik, hogy ez a vidék az, ahonnan legtöbb intelligens ember kelt útra, ez volt a legnagyobb szellemi exporttal bíró néprétege Magyarországnak. Minden háztól három ember telt ki: egy földműves, egy iparos és egy lateiner. A földművelő otthon maradt, az iparos elment Romániába vagy a legközelebbi városba, a kaputos ember kijött Magyarországra. Az egész székelység egy óriási szénsavas emberforrás.

Ez a szakadatlan rajzás jellemzi a székely életet. Mindig nyugat felé és egyre tovább! Ne csodálkozzunk, ha már a legelső pionírok San Francisco felé járnak. (Azt mondják, hogy mikor Columbus felfedezte Amerikát, a borvizes székely már döcögött vissza.) Éppen emiatt az egész székelységet valami állandó mobilitás jellemzi. Könnyen felkerekednek, elmennek messzire, állandó honfoglaló mozgalomban élnek és mindenütt feltalálhatók; egyszer tréfásan turáni zsidóknak neveztem őket. A székely tragikum Ukkó-poharában van egy keserű korty az Ahasvér átkából. De az otthonáról sohasem feledkezik meg a székely lélek: ünnepelni mindig hazajár. A székely ember szemében, bárhol éljen a nagy világon, elhagyott faluja, ahol nemzetsége gyökerezik, ahol mindenki atyjafia, csodálatos lelki fészek. Emlékezete és gondolata mindig hazatalál, valahányszor pihenni és ünnepelni akar, mint a galambok a kapuzábé-dúcba.

Ez a közös sors tragikus, mint minden, ami magyar; az volt a múltban is és az a jelenben is. Állandó készenlét, szakadatlan kockázat és csak-azért-is kitartás jellemzi a székely lelkületet. Vigyázni kell, mintha éjtszaka, meredek szélén járna az ember. Össze kell szedni minden erőnket, hogy legalább holnapig kibírjuk, a holnaputánra ma még úgy sem gondol senki. Az élet maga mindig kockázat és vakmerény, tele izgalommal és siker esetén arcot pirosító örömmel. Rettentő tapasztalások megrendítő emlékei járnak a székellyel, de nem gondolhat reá, mert a jelen pillanat minden figyelmét, minden energiáját leköti. Ezért a székely emberben van valami katonás vidámság, olyan jókedv, amely a halál szomszédságában terem.

Az alföldi ember csendes, nyugodt, szóvalan. Kedélye egyenletes, mély és szomorú, maga méltóságos és hallgatag. Künn él a pusztán, ahol beláthatatlan messzeségben fehérlik egy-egy ház, mozog egy-egy szántóvető ember a maga liturgiális ünnepélyességével. Nincs kívül beszélnie, csak ünnepnapon s azért a beszédében is valami szertartásosság van. Szóvalanná és zárkózottá válik, s a sok egyedüllétből az következik, hogy családi összejöveteleken, sokadalmakban, a közélet fórumán meg-

fontolt és tempós. Földjével sokkal mélyebben összenőtt, mint bármely más ember, mert számára nem létezik semmi szépség, érték és dicsőség búzatermő fekete földjén kívül. Minden, ami ettől idegen, lelkétől is idegen; másutt megállani nem tud, s ha elszakad a földtől, proletárrá válik. A székely eleven, mozgékony, bőbeszédű, mert állandóan egy nagy családban él, mintha szakadatlan atyafilátogatáson járna, zsinatolna vagy prézsmítálna. Szeme úgy jár, mint az óraketyegő, mert sohasem tudja, honnan éri a baj. Ezért ravasz, csavaros észjárású és született diplomata. A hegytetőn és az erdőkben is társaságban él, de nem tömegben; nem tud falujától messze elkerülni, mert nem futja a világból, s faluja sincs messze azoktól a nagyobb vidéki városoktól, ahol minden héten vagy legalább is minden hónapban az egész székelység találkozik. Sohasem volt jobbágy és sohasem volt szolga; elbocskorosodott, lezekésedett magyar nemesség, azért derültebb, világosabb és közvetlenebb, mint a jobbágyeredetű magyar paraszt. Az elfogódottság nem tartozik sem az erényei, sem a hibái közé. Változatos a foglalkozása és változatos az életmódja, ezért szelleme könnyebb, simább, árnyalatokban gazdagabb. Gyorsabban kapcsol, nagyobb távolságokat fog össze, egyszóval alkalmasabb a meglepő szintézisekre. Ezért szellemesebb és ötletesebb nép, mint az alföldi magyar. Kedélyének élénk hullámozása folytán ez a jellemvonása különösképpen kivirágzik. Lakodalma, tánca, játéka, irodalma teli van eszperitvel, szikrával, fűszerrel és tűzzel s ugyanakkor népballadáiban a tragikum legtisztább fekete gyémántjai csillognak. Túl van azon, hogy primitív, rikító alapszínek ragadják meg, kifejlődött érzeke az árnyalatok iránt, s ezért vonalakban, színekben, dekorációkban egy csomó ismeretlen finomságot tud felmutatni. Közvetlenebb érintkezésben van idegen nemzetek géniuszával: megtermékenyül a szász nemzet lelkétől éppen úgy, mint a román szellemben felgyűlt motívumoktól.

Mindezeket kívül pedig a székely lélek nemcsak abból áll, ahogy ő látja a világot, hanem ahogy őt látjuk *mi*, akik hiszünk abban, hogy van székely lélek. Valami felmérhetetlen és kiszámíthatatlan hangulat ez, amellyel nemzetségünk ősi világát nézzük, fajtánkban gyönyörködünk, mentjük és dédelgetjük, korholjuk, siratjuk és áldjuk. Valami le nem írható, meg nem mérhető és ki nem beszélhető szellemiség ez, amely abból támad, ahogy ők nézik a világukat s ahogy mi nézzük őket. Valami különös sugártörés ez az élet nagy távlataiban; színárnyalat, amely végigszalad hol bársonyosan, hol selymesen a dolgok felszínén; hangulat és világítás, mely a lét és a történelem nagy scenikájában váratlanul érvényesül; muzsika, mely a hanglejtésben, kérdésben, feleletben ring, mint egy alvó királyfi a hajnali vizek fehér csónakán; sajtáságos visszaütő, meglepő, célba találó, váratlan és mégis pontos logika, mely hangsúlyban, fordulatban, átmenetekben és új kapcsolásokban jelentkezik; valami ősi illat, melyet bábánk vajakos keze első fűrésztő vizünkbe kevert s még egyszer és utoljára szemfedőnk-

ről éreznek meg azok, akik igazán siratnak; egyszóval *titok*, amely el van keverve lényünkben s csak lényünk legbensőbb gyökereivel érzékelhető, mint öntudatunk közvetlen adottsága. Nem tudom más-képpen megmondani, hogy mi a székely lélek, csak a népmese gondolatával: egy láthatatlan csillag véres, kacagó homlokokon.

Ravasz László.

HANGVERSENY AZ OKTÓBERI KERTBEN.

E csacska dal
ma ravatal:
a Nyarat temetem,
a lenge csend
kerengve leng
a sápadt tetemen.

Mogorva gond
borongva dong
a szív sugár hitén,
mint bús darázs
a mult danás
szivárványos vizén.

A tarka agy
ma balgatag
már nem emlékezik
s a füleket
vad ütlegek:
sikolyok vérezik.

A nap korong
arany kolomp
a bárányfellegen.
A lomha gong
jajongva kong:
a Nyarat temetem!

Rá szagatott
vád-dallamok
kelnek, hömpölygenek
s mint ezer síp
egyben sívít
sebzett kertek felett.

Mint juvolák
mandulafák
széljárt ága remeg,
hűs vízen át
fű-citerák
sajgó kara rezeg.

Gyöngyháznyelű
primhegedű
a dérvert somfagaly,
lány szólama
száz oboa
bűbánatába hal.

Tar orgona
bűgő dala
lány chordlist susog
s a lomb alatt
felzsonganak
mély kontra-basszusok.

És ily csodát!
hisz összevág
száz különféle nesz,
a nap alatt
száz dal-patak
összhangja csörgedez.

A földre túl,
a nap le hull
— szárnysegett főzenész —
egy pillanat,
mind megszakad . . .
száz hangszer hangja vész.

Az esti fény
a csend vizén
fáradtan ellebeg
s a szív falán
visszhang gyanánt
a végakkord rezeg.

Széfeddin Szeftket bej.

AZ ÁLMODÓ SALZBURG.

AVÁROSNEVEK szimbólumok. Számomra mindenesetre azok. Ha megcsendül előttem egy-egy ismert metropolis, vagy művészeti és kultúrközpont neve, a képzetek, a fogalmak, a színek és hangok, az illúziók és a történeti emlékek ezer és ezer változata kezdi meg daloló körtáncát bensőmben s átadom magamat a lelki utazás, a távolbalátás és hallás minden mást felülmuló gyönyörének. Nincs ennél nagyobb élmény a világon. A francia szellem mondotta ki először azt, hogy a legérdekesebb olvasmány a szótár, mert annyi és olyan világ tárul ki benne előttem, amennyit csak életre tudok kelteni belőle. Itt tehát korlátlan lehetőségek vannak. A szótár olyan hangszer, amelyben minden gondolat, minden melódia benne van, a kérdés csak az, milyen kézzel, milyen intellektussal nyúlunk hozzá.

Valahogy áll ez a városokra is, bizonyos korlátolt felelősséggel. Tudniillik itt a multban gyökeredző valóságnak s az ezen felépülő jellegzetességeknek olyan adottságaival állunk szemben, amelyek a képzelet és a szellem számára megkötöttségeket jelentenek. Az elme játékos variációi, mondjuk Párisról, Londonról vagy Budapestről a megláttatás és az érzékeltetés számtalan színes ötletét tudja felröppenteni, de mondanivalóinknak azért itt mégis határai, korlátai vannak. Sorompót vet a fantázia elé az a hosszú századokon át megkeményedett erkölcsi, gazdasági, politikai, kulturális, sőt mondhatnók metafizikai kéreg, amely ezeket a sugárzó kollektív fogalmakat: Páris, London, Budapest, körülveszi, beburkolja s bár a külszínen helyezkedik el, mégis legbensőbb magja, meg nem közelíthető karaktere, amelyet az irodalom és művészet raffinált eszközeivel lehet ugyan hangulatilag aláfesteni, de alapjaiban megváltoztatni soha.

Vannak azonban mégis kivételek. Vannak városok, amelyek kettős életet élnek. Azaz talán csak egy ilyen város van, Salzburg. Én legalább nem ismerek többet. Eddig nem találkoztam még egy olyan várossal, amelyet csak úgy, mint a többi, szintén az ember és a természet erői alkottak meg, de amelynek életét mindezek felül még egy harmadik nagy transzcendentális hatalom, a művészet is kormányozza. Helytelenül mondtam. Nemcsak kormányozza, hanem két egymással teljesen ellentétes, nemcsak külső formában, hanem belső tartalomban is különböző szakaszra, mondhatnám szenzuális égtájra osztja. A nyár és a tél ez a nagy élettani vízválasztó. S mindez a művészet erejénél és hatalmánál fogva.

Ez a nagy morfológiai felfedezés azonban csak most toppant elém. Pedig jártam már többször Salzburgban. A sors és a betegségem összebeszéltek s e nehéz napokban, akaratom ellenére, elsodortak hazulról s ide parancsoltak a csodálatos gasteini forrásokhoz.

Egy estére megállottam Salzburgban. Elhatároztam, hogy meglesem Salzburgot, a Jedermann városát, most ilyenkor, télvíz idején, csendes alkonyatkor, amikor nem lobognak magasra az ünnepi játékok messzi világító s mindent fénybe burkoló fároszai, amikor a polgári egyedüllét halk szavú órái együtt ketyegnek a szendergő múzsák és a pihenő természet alig hallható szívdobogásával. Ezen a sötét, nyirkos januári estén úgy lopakodtam be a városba, mint a magyar költő őse Párisba, a nagy bulvardokra, ahol az emberek csodálkozva néztek a szemébe, mintha nem akarták volna elhinni, hogy ő az, aki megérkezett. Én azt hiszem, hogy az ősz akkor ott Párisban csakugyan szégyelte magát. Röstelkedett, hogy a nyár cifra, színes rongyait most szürkébb tónusokban ő kénytelen magára ölteni, hogy leleplezze a természetet s hogy magára eszméltesse az emberek gyarló megfélemezését. Hiába, ez mégis csak nagy szerencsétlenség, amint hogy minden leleplezés, minden szürke kijózanodás fölér egy lelki katasztrófával.

Nem tudom miért, az volt az érzésem, hogy kénytelen leszek most én is leleplezni a várost, amely puha nyári álmok vánkosára fektette a fejét s amelyet, akaratom és hajlandóságom ellenére nekem kell fölébresztenem. Bármily nehezemre essék is, meg kell mondanom neki, hogy csak álmodik, ez a tél nem folytatása a nyárnak, hogy ez a mostani januári Salzburg nem az, aminek májustól októberig ismeri a kultúr-emberiség, ez csak árnyék, csak fantóm.

Mindezt azalatt a néhány perc alatt éreztem át, míg az állomástól besiettem a Dóm térre, ahol találkozni akartam a Jedermannal. Csak üres, alaktalan sötétséget találtam, amely kérdőleg, szinte fenyegetőleg meredt felém, mintha felelősségre akarta volna vonni a vakmerő idegent, aki hivatlan időben, hivatlanul idetolakodott. Meglesni Salzburg téli, rejtett titkait, keresni a művészet forró áramlásait, amelyek szinte magnetikus erejűvé tették ezt a földet, de nem találni semmit, csak kongó ürességet, unalmat és a heinei kleinbürgerei ütemes horkolását. Nem, ez nem lehet a Festspielék nemzetközi kultúrcentruma, a mondain, a szikrázóan szellemes, az elragadóan bájos Salzburg. Ez egészen más város, amelynek semmi köze a másikhöz.

Mégegyszer körülnézek az elhagyatott üres, sötét Dóm-téren. Megrezenek. Emberi léptek kopognak messziről a kemény kőkockákon. Most már menekülök, az egyedüllét mégis elviselhetőbb volt.

Sorra veszem a régi emlékeket s átvágok a Residenz-platzon. Hiába lesem a harangjátékok bűbajos szavát, úgylátszik befagyott a torka ennek is. Odasodródok a Mozartház elé. Csendes, néma, elhagyatott, egyetlen lámpa pislákol rajta. Felnézek az ablakaira, hátha tekint rajtuk a nagy szellem, mely annyi halhatatlan melódiával árasz-

totta el innen a világot. Tovább rovom az utcákat s egészen furcsa, félelmetes, idegenszerű érzés fog el. Mintha kísértetjárás lenne körülöttem. Minden sarkon Reinhardtal, Moissival, Thimiggel, Lotte Lehmannal, Brunó Walterral s a többi nagy nyári szereplővel találkozom. Homályos, bizonytalan alakok jönnek velem szembe s a lelki káprázat úgylátszik erősebb, mint a valóság, majdnem megszólítom s régi ismerősként üdvözlöm őket. Az egyik utcasarokról plakátok világítanak felém. Hozzájuk sietek, hátha igazolják látomásaimat. Az egyiket azt olvasom, hogy a Festspielhausban sorozatos előadások lesznek és színre kerül Leoncavalló Bajazzókja és Puccininak több ismert egyfelvonásosa. Egy pillanatra meghökkenek, de aztán látom, hogy jótékonycélú előadások ezek és műkedvelők szórakozásáról van szó. A nagy inség — itt se kell egy kis nyomorért a szomszédba menni — megmozdította a salzburgi tartomány főnemességét, s Reinhardt művészi otthonában most hercegnők és grófnők fogják a maguk multságára csinálni azt, amiért nyáron idesereglik minden művészetimádó globetrotter.

Kénytelen vagyok a «Gasthaus zum Höllében» vacsorázni, mert a nagy Stigl-Bierhaus téli álmát alussza, be van zárva. Pedig itt lehet kapni a világ legjobb bécsi szeletét, természetesen «mit Hinderniss». A gyöngébbek kedvéért azt is meg kell mondanom, hogy ez legalább tizenkétféle körítést jelent. Maga a Hölle jobb polgári hely, ahol a derék salzburgiak csaknem minden asztalnál — étteremben — elkeseredett kártyaküzdelmeket folytatnak. A csatáknak sok és számos sebesültje van, azok az üres sörös kriglik, amelyek átlag negyedóránként ürülnek, úgy hogy a fürge pincérlányok, a Mitzi és a Pepi alig győzik az utánpótlást. A jó bürgerek, várván a nyár dús áldásait, most így vigasztalják magukat. Megjelenésünk a Höllében feltűnést kelt. Ahol máskor százával szolgálják ki a külföldi vendéget — vajjon akkor hol kártyáznak a kitűnő salzburgiak? — most mintegy varázsütésre egyszerre híre fut, hogy idegenek jöttek. Idegenek, januárban, Salzburgba, a Höllébe. A hatás rendkívüli. Üdvözlésünkre megjelenik, azt hiszem inkább a kíváncsiságtól hajtva, a Wirtin, a tekintélyes kaliberű «mama» s miután a szemle úgylátszik kielégítő hatással volt rá, igen jó vacsorát kapunk.

Ez az egyetlen pozitívum, amit a téli Salzburgtól kaptam. Azaz, hogy még valamit. Rendkívül enyhe éjszaka volt, a hotelszobám ablakát nyitva hagytam s a Salzach vizének mormolása ringatott el, éppúgy mint nyáron. Csodálatos hallomás! Ez a folyó most azokat a melódiákat duruzsolja a fülembe, amelyeket a nyáron itt a nagy mesterektől tanult. És este mintha sötétebben dalolna a Salzach, mint reggel.

Elhagytam a borongó, a téli álmát alvó Salzburgot. A szinte egyetlen, különösen kettős életű várost, amely most várja, hogy a szépség és művészet varázsvesszeje megérintse s néhány hónapra méltó keretévé tegeye az élet és művészet nagyszerű kiteljesedésének.

Szűdy Elemér.

CSENDÉLET.

ANŐ UJSÁGOT olvasott a kávéház ablakában. A széles tartóráma eltakarta arcát; időnként leejtette kezéből az asztalra s kifelé bámult. Rejtélyes és kissé reménytelen jelenség volt: nő, aki vagy olvas, vagy gondolkodik. S mindezek közben semmi olyasmit nem művelt, amit a kávéházban üldögélő, magányos nőktől szinte megkíván a közvélemény. Egyáltalában nem tekintgetett körül: a vele szemközt ülő urat legalább is észre sem vette.

Az pedig tegnap jött fel faluról, elintézte egy-két függőben levő ügyét, minisztériumokban s a városházán szaladgált s a sok lőtásfutástól meglehetősen kifáradva, betért ebbe az útjába eső kávéházba. Nem volt éppen újonc Pesten, kávéházban is járt már, éppen ezért nagyon tapasztaltan s emlékeket idéző kíváncsisággal méregette a vele szemközt unatkozó hölgyet.

A nő rá se nézett, ami azt is jelenthette, hogy nagyon is látja. Eközben fizetett is, kávé dupla habbal s két süteményt, amiből viszont arra lehetett következtetni, hogy sajtászántából jött be s nem vár senkit. Az úrnak tetszett a kávé duplahabbal s tetszett a nő; és minél tovább nézte, annál világosabbá vált előtte a hízelgő tény, hogy az csak azért marad még tovább is és nem távozik, mert óreá vár...

A nő rá se nézett s az úr megpödörte bajuszát. Bajuszt viselt s bajusza alatt duzzadt, elégedett kifejezésű száj mosolygott. Viszont bajusza fölött, hogy mi volt, az valahogyan kiesett a rátekintő szemek figyelméből; a bajusz olyannyira dominált, hogy azonkívül legfennebb még apró, fekete szemei jöhettek számításba, de azok is csak annyiból, amennyiben jóindulatú kis lámpásokként világítottak a gögös bajusz felett... Amint most önmagára gondolt, öt évvel ezelőtt készült, ünneplőruhás fényképe jutott eszébe: pontosan olyannak látta magát képzeletében, itt az asztal mellett, budapesti kávéház rengetegében s megértette, hogy tetszik a nőnek.

— Lány, asszony? ... — töprengett férfias kíváncsisággal. Nincs jegygyűrű az ujján, akkor lány... Ám a pincérek nem takarékoskodtak a recsegő «nagyságos asszony» megszólítással, miközben buzgón sürögtek körülötte; úgy látszott, már ismerték. Tehát gyakori vendég...

Igy ültek egymással szemben s közöttük az utcai járókelők árnyai futkostak ide-oda. Most valami fehérség vetődött közibük: arrahaladtában egy percre megállt a kenyereslány. Széles tálcája mellett kissé félre-

hajolva, soványan és savanyú arccal oldalgott tovább ; semmi köze sem volt az esethez, s mégis, mintha jelentett volna valamit kettőjük frissen bontakozó kapcsolata számára. Hiszen minden ember jelent valamit abban a helyzetben, amelyben éppen áll . . . Mintha csak az ő jelenléte hiányzott volna eddig s felbukkanása egyszerre lökést adott volna a férfiúnak, hogy sok bizonytalan késedelmezés után végre tettere buzduljon . . .

A nő ridiküljéből cigarettát vett elő, rágyújtott s könnyű sóhaj-tással leszívta a füstöt tüdeje mélyére, hogy az úr ámulatában levegő után kapkodott. Aztán lágy felleget eregetve, az asztal lapjára bámult, míg balkezének mutatóujja a gyufatartót tologatta ide-oda ritmikus, szórakozott mozdulattal . . . Az egész világon sem lehetett nála elmélye-dettebb s környezete iránt közönyösebb jelenséget elképzelni. De vajjon hányféle titkos értelmet ábrázolhat egy látszólag gondolataiba mélyedt nő? A férfi úgy gondolta, hogy mindent ért. És minek várakoztassa tovább szegény nőt, hiszen igazán csinos és jóérzésű teremtnak lát-szik, aztán meg milyen elhagyatott s a szeme kék.

Gyorsan számot vetett ügyeivel. Holnapután estig tervezte itt-tartózkodását, de baj nélkül maradhat néhány nappal tovább is. Hol-napra jegye van a Királysínházba. Nos, nem tesz semmit, majd becsereéli másokra, ha nem kap még egyet melléje. A dolog kellemesnek ígérkezik . . . Érdekes, kissé szomorú fiatal hölgy, előkelő özvegy, vagy talán . . . színésznő? Az sem lehetetlen s egész rendkívüli módon sikerült első látásra meghódítania !

A bajusz kezdett háttérbe szorulni. A szemek kifényesedtek s átvették az arcban a vezetőszerepet. A kenyereslány a tükör alatti kis asztalkára fektette tálcáját ; a gyéren látogatott kávéházban hasztalan kínálgatta portékáját, így hát ráért egy kicsit megpihenni s rosszkedvűen nézegette a két asztalt. A baloldaltól tüzes tekintetek cikáztak a jobb-oldali felé támadóan s szinte emelgették a nehéz, kávészagú levegőt :

— Egyeseknek még van kedvük ilyesmivel tölteni az idejüket — gondolta epés irigységgel. Már a pincérek is figyelni kezdtek. A főúr a kassza mellől odasandított s szánakozva legyintett kezével :

— No, ugyan hiába erőlködik az a vidéki — mondta unottan a kövér pénztárosnőnek : — finom hölgy az, régóta jár ide, ismerjük, nagyon finom nő . . .

Nem részletezte, hogy mit értett *finom nőn* ; hirtelenében a pontosan adott borraivalókra gondolt, meg a kérdéses nő szép bundájára, bár tisztában volt azzal, hogy most nem erről van szó. A bajuszos úr pedig feszengett székén. Mellét előredüllesztve, szuggesztíven meredt vis-à-vis-jára. Viselkedését kissé szokatlannak érezte ő maga is s gyáva röstellke-dés csittitgatta belülről, másrésről azonban szentül hitte, hogy ez így szokás, tehát nem hátrálhatott meg.

Ekkor a nő — végre — ránézett.

És észrevette a rászegeződő, dúlt tekintetet. Csodálkozásra kere-

kedett hosszúpillájú szeme, aztán bosszúsán elkapta tekintetét s megragadva a félredobott ujságot, idegesen lapozni kezdett benne. Kis idő múlva újra feltekintett s azt hitte, a szeme káprázik. Az úr ott ült előtte az asztalánál.

Tagadhatatlanul: meg volt döbbenve ő is. Talán még jobban, mint a nő. Úgy néztek egymásra, mintha mindegyik a másiktól remélte volna, hogy most majd valami mentő ötlettel tisztázni fogja a helyzetet.

— Meg tetszik bocsátani — rebegette az úr s félig felemelkedve, valamit mormogott, talán a nevét. — Látom, nagyon unatkozik itt egymagában . . .

A nőnek átvillant agyán a kérdés: miből látja vajjon? . . . Mikor egyáltalában nem unatkozott! Ingerülten kapta fel fejét s keze a cigarettával az asztalra koppant:

— Nem értem — mondta s arca piros lett, egyre pirosabb — igazán nagyon különösnek találom, hogy csak így . . .

— Nincs ebben semmi különös, kérem — tiltakozott az úr s két kezét szétterjesztette, mintha az eget és földet hívná tanulságul, hogy ez a legrendesebb dolog a világon: — Kegyed magányos hölgy, nagyságos asszony talán? Bocsánat nem tudom, kit tisztelhetek — én pedig magányos férfi vagyok, hát miért ne diskurálhatnánk egymással? Igazán nincs ebben semmi különös.

A nő értelmetlenül nézett a furcsa bajuszra, mely beszéd közben virgonc mozgásokat végzett, önállóan, saját felfogásában pontozva és felkiáltójelezve a kimondott szavakat. Nem válaszolt, csak félrefordította fejét, körütekintett zavartan, segítséget keresett. Az úr most már nyeregben érezte magát, orrát kissé felrámcolta s szellemdús fordulattal somfordált át bizalmasabb térre:

— Már egy órája töröm a fejem, hogy asszony méltóztatik-e lenni, vagy lány — nyilatkozott meg finoman.

A nő intett a főpincérnek s az közelebb jött:

— Kérem, — szólt oda halkán — ön ismer már engem, tudhatja, hogy nem szoktam . . . magyarázza hát meg . . .

A főpincér intelligens, jómodorú ember, azonnal megértett mindent. Lehajolt s udvariasan odasúgott az úrnak:

— Ne tessék, kérem alázatossággal . . . nem szokás nálunk az ilyesmi . . .

Az azonban nem értett meg semmit.

— Mi történt kérem? — gesztikulált felindultan. — Menjek el? Rendben van, elmegyek. Bocsánatot kérek, hát történt valami? A hölgy nem mondta meg a nevét, én sem mondtam meg az enyémet, hát nem köteleztük magunkat semmire sem . . . Kicsit beszélgettünk, az is baj?

A nő megint ujságjába temetkezett s úgy tett, mintha már nem is emlékezne rá. Nagy sértődöttséggel visszahurcolkodott hát előbbi helyére. Körmét rágta s izgatottan pislogott maga elé. A két asztal

közötti terület kihűlt csatatér! A világ rendje érthetetlen kötöttségek ízléstelen kaosza. Hogyan ismerje ki magát benne az ember? . . .

— Nem szabad ilyesmit tenni, uram — hajolt hozzá fölényes bizalmaskodással a főpincér. — Úrhölgy, törzsvendég. Nem adott okot ilyen viselkedésre . . .

Az úr megsemmisülten bámult maga elé. Ó, hát így vagyunk . . . Ugyan honnan gondolhatta volna? Úrhölgy, persze, dehát . . .

Egyszerre csupa szánom-bánom lett és csupa türelmes bú.

— Nem tudtam, honnan tudhattam volna — mentegetődzött méla jajjal. — Kérem, tévedtem. Tessék megmondani, hogy tévedtem. Nam adott okot rá, én néztem el a dolgot. Kérem, mondja meg a hölgynek, hogy mélyen sajnálom, bocsánatot kérek . . .

A pincér átment s megmondta.

— Bánom is én — felelte kurtán a nő s oda se nézett. Úgy únta az embereket s az ilyen kalandot. Buta alak. Piripócsról bizonyára azzal bocsátották útnak, hogy ha Pesten valahol magányos nőt lát, rögtön üljön melléje . . .

A levegőben a nagy ütközet melege izzott még, mikor kinyílt az az ajtó s sovány, cvikkeres, jólöltözött úr lépett be rajta. A nőhöz közeledett, aki felkelt helyéről; a pincér kezét félrehárítva, rásegítette bundáját s udvariasan fogadva a köszönéseket, kimentek. Nagyon disztingvált pár voltak, halk és tapintatos emberek.

A bajuszos úr tágranyílt szemmel bámult utánuk. Ó Istenem, milyen tökfilkó voltam — sistergett tekintetében a nem csituló panasz. Aztán a főpincérhez fordult :

— A férje? . . . — kérdezte fájdalmasan.

Az ránézett. Rosszkezdű volt aznap, ez a rosszkezdű a kávéház egész személyzetét megülte; keveset kerestek s a főpincér sóvárogva gondolt a tavaszra, mikor majd áthurcolkodhat a jobban jövedelmező Margitszigetre. Jólesett neki, hogy tromfot adhat ennek a jóllakott és egészen kezdetleges módon elégedett külsejű egyének :

— Á, dehogy, — dűnnyögte — a barátja. Minden este érte jön az autóján s együtt mennek el . . .

A vidékinek leesett az álla.

— Hová mennek — kérdezte mulyán, bár valójában egészen mást akart kérdezni.

— Tudom is én. Vendéglőbe, vacsorázni. Gazdag ember, képviselő . . .

— Igazán . . . Barátja van . . . Dehát akkor mi a csoda lelte? Mért sértődött úgy meg, amikor odaültem hozzá? — tört ki a bajuszos úr felháborodva. Csak most ébredt tudtára, hogy alávalóan rászédtek.

— Hülye vagy — gondolta a főpincér szeretetlenül; ám valójában mégiscsak férfi volt ő is s mikor ezt az őszinte kitörést hallotta lelke mélyén a bajuszosnak adott igazat. Néhány pillanatig a plafonra bámult s azalatt elintézte magában, hogy az egész világ család, hazug-

ság s egyetlen vendég sem érdemli meg, hogy azon a rövid időn túl, amelyet mint «vendég» él le a kávéházban, pártfoglalásával lénynek számíttassék . . . Megrántotta vállát :

— Az ilyen hölgyek . . . Mit lehet ezekről tudni — mormolta s mintha az előbb nem is ő mondta volna róla, hogy : finom nő, olyan más hangon s értelemmel ismételte most. Ekkorra már a savanyúképű kenyereslány is hátuk mögé került s most közbekottyant ő is :

— Tetszik tudni, az ilyenek adják mindig legjobban a bankot — mondta megvetően.

Ez a kijelentés aztán, mint hegyes tű, szúrt bele az igazság középebe s nagy sértődöttség fellege bomlott belőle hármuk fölé.

A vidéki úr bajusza izgatottan remegett s pont abba az irányba szúrt, amerre az előbb az ismeretlen nő távozott . . . Ő volt a legmélyebben bántott fél, kétségtelenül ; ám külön-külön egyéni sértettség ingerelte a főpincér és a leány lelkét is az eltávozott nő iránt s amint pillantásuk összeért, néma megértést sugároztak egymásra. Ebben a percben összetartoztak ők hárman és igenis, szerették egymást . . .

— Fizetek — borongott fel a bajuszos úr hangja, végső tanulságként ebben a gyászos történetben : és fizetett. Aztán felkelt s kabátját szívére öelve, kifelé cammogott.

Bizony, okos ember holtig tanul s akkor is még sok dolog rejtély marad előtte ! Nagyon fohászzkodott kinn az ajtó előtt :

— Kellemetlen ügy — mormolta, mire egy jámbor kis hópihe bajuszára szállt s ott sietve elolvadt.

Nagy Bertla.

NYUGTALANSÁG VERSE.

Április.

*Valami édes éhsége a messzeségnek,
kimondhatatlan vágy nyújtja belőlem karját,
Kint tavasz fátyla hull a Holdra este,
lelkem is nyugtalan, piros fátylak takarják.*

*Most néma fák közt hirtnyilak pattannak éjjel,
a gyöngye jó smaragd lándzsáját napra fúrta,
a kertben nárciszok hajlongnak könnyű száron,
s a szellő cimbalmának is sugár a húrja,*

*Sosem látott kék hegyek felett szeretnék állni,
s bódult áradásban, fáklyaként kigyulva,
felfogni finom rezdüléseit a fénynek,
míg sok piros fátylam loboqva szertehullna.*

*És meztelen lelkemre sütné szűzvidáman
fényes és óriás szemével fenn a bölcs Nap,
aztán lejönnék, halkult, tiszta lépteimmel,
s a völgyben lenni köszöntene mosolygó földszag.*

M. Juhász Margit.

KAPUPÉNZ.

SOVÁNY, göthös ember volt, örökké zsörtölődött.

— Mi van abbul a kis házmesterségbül? Az a kis negyed-péNZ meg a kapupéNZ? Hászé mán azzal is spórnak! Van úgy, hogy két éccaka se kell fölkelnem . . . Mindenki itthon kuksol, mer ezek röndös emberek, nem úgy, mint a huszonhétben, ahun három-négy pengő is gyűlik össze egy éccaka! Tik is keresetök — riogott a lányokra — ha anyátok nem mosna, takarítana hatfelé is, éhen gebednék.

Maga asztalos volt, de évek óta nem vállalt már munkát s nem is igen kapott. Ami reparáció a házban esedékes volt, azt is mással csináltatták meg. Így hát naphosszat a lányait kunérozta meg a vicinét, de a cselédek dolgában is váltig talált kifogásolni valót.

Lujzát, a legidősebb lányát, amikor a harmadik polgárit elvégezte, kivette az iskolából és a pékhez adta, ahol reggel hattól este nyolcig talpalt az üzletben. De sehogyse volt megelégedve a keresetével. Mert iskoláskorában Lujza a tennispályán szedte a labdákat és szinte többet keresett, mint a péknél. Igaz, most Mariska járt a tennispályára, de az öreg mindent keveselt.

Valamelyik napon aztán a báróné is meglátta Lujzát. Afféle kegyes jötevő volt a báróné, a ház úrnője, maga elé citálta hát Lukácsot.

— Nézze, sajnálom én azt a gyereket, tönkremegy az ott a péknél — mondta. — Abból, amit ott tanul, nem profitál semmit . . . aztán meg fiatal is ahhoz, hogy hajnaltól estig talpon legyen. Még vasárnap se alhatja ki magát . . .

— De méltóságos báróné, a mai világban, amikor a kenyeret is úgy kell kiporciózni a gyerekeknek — védte Lukács a maga álláspontját, és már azt számította: miféle előnyt lehetne a báróné érdeklődéséből kicsikarni?

Legnagyobb meglepetésére a báróné azzal állt elő, hogy adja Lujzát hozzá, azt a tizenkét pengőt, amit a pék fizet, megadja ő is, meg aztán marad a lányairól ruha is, megtanítja Lujzát kézimunkázni, varrni, szóval mindarra, amit egy lánynak tudnia kell s ha rendesen viselkedik, még férjhez is mehet idővel innen.

Lukács bizonytalankodva reszelte a torkát, mert csak azt érezte, hogy Lujzát kiveszik a kezéből, és neki csak annyi előnye lesz az egészből, hogy eggyel kevesebbet kell etetni, ruházni. Két napig hányta-vetette a gond, megtárgyalta az ügyet a feleségével, aztán azt mondta: Egye fene, marad még három, kevesebbet kell vesződni.

Lujzában nagy ambíciók laktak, boldogan fogadta a változást és hamarosan beleszokott a jómódba. Megtanult és megcsinált mindent, amit kívántak tőle, sőt többet is, mert munka közben olyan vidáman kotyogott, hogy valósággal elszórakoztatta a bárónét meg a kisasszonyokat. Kisült, hogy ismeri a környék összes pletykáit, de nagyon is tudta, hogy ezekből mit és mennyit lehet a bárónénak elmondani. A többi aztán a kisasszonyok faggatták ki belőle. Így aztán rövidesen csak azért tüntette ki a házmesterlakást megjelenésével, hogy a szükséges pletykamennyiséggel kiegészítse fogyó készleteit.

Persze, a nyugalmasabb élet, a jó koszt s az öröklött ruhák is megtették a magukét. Lujzából Lujzika lett, finom allűröket vett föl, leereszkedő modorban beszélt a házbeli cselédekkel, és általában olyan magasra emelkedett régi ösmeretségei fölé, hogy azok szájtátva irigyeltek. Pláne, amikor vagy egy év múltán híre ment, hogy Lujzika énekelni tanul, a báróné taníttatja, mert szebb a hangja, mint a kisasszonyoké. Persze, az énekkel a zongorázás is össze volt kapcsolva, de ez nemigen ízlett Lujzikának. Igen, ha mindjárt le tudta volna játszani a kedvenc nótáit, amelyek minduntalan úgy bujtak ki ajkai között, mint a gyom a kövek között. De a skálázáshoz nem fült a foga, az akkordoktól meg úgy iszonyodott, mint macska a hideg víztől.

És ekkor majdnem léket kapott élete kis hajója. A báróné ugyanis megvonta a havi támogatást Lukácstól, azt mondván, hogy ő éppen eleget költ Lujzika kiképeztetésére amúgy is. Lukács belátta volna ezt, de abba sehogyse tudott belenyugodni, hogy ő most már megrövidüljön, és visszakövetelte a lányát. Ebből nagy csetepaté lett, Lujzika a Dunát kezdte emlegetni, mégpedig minden fürdőzési célzat nélkül, Lukács a gyermeki hálára apellált és kötelességekről szavalt, míg aztán a báróné el nem hagyta a béketűrés.

— Hallja, ha maga ilyen alávaló ember, úgy kiteszem a házmesterségből, hogy!

Ez hatott. Lukács megjuhászodott. Lujzika meg azt kezdte érezni, hogy nagyon is a báróné hatalmában van. Ekkor már tizenhat esztendősecske volt, az énektanárnál sok mindent hallott az elhelyezkedési lehetőségekről s mivel nagy ambíciók laktak benne, már azt fontolgatta, hogy hol és hogy és mikor? Művészekkel és művésznőkkel ismerkedett meg, akik szerepeket tanultak, vagy bizonyos technikai hiányokat igyekeztek pótolni. Néha az egész délelőttöt ott töltötte a mesternél, híreket lesett, kis terveit szötte-fonta, néha meg négy-öt fiút is ott ragasztott és valóságos zsúrt csapott velük.

Mindebben semmi hiba se volt s talán csak azon lehetne csodálkozni, hogy Lujzikát mindenki baronesznek szólította. Hogy ez hogyan történt, azt nehéz volna kinyomozni. Lehet, hogy tréfából ő maga mutatkozott így be valakinek s az aztán tovább adta. Mindenesetre annyi haszna volt belőle, hogy a neve hamarabb forgalomba került, mint másoké, és tizenhétéves se volt, amikor az egyik «színház» igazgatója fel-

szólította, hogy énekeljen el esténként nála valami kis kuplét. Lujzika szívdobogva rebegett igent, aláírt valami cédulát, és otthon fuldokolva mesélte el szerencsáját a bárónőnek.

A premierre a báróné is elment a lányaival, de amikor a kis lokál helyiségét meglátta, nyomban visszafordult, és erélyesen tiltakozott az ellen, hogy Lujzika itt fellépjen. Majdnem botrány lett a dologból, mert Lujzika becsületesen eleget akart tenni a «szerződésnek», a bárókis-asszonyok is unszolták a mamájukat, hogy «gyerünk be», az igazgató is előkerült és a látszat-tisztesség felháborodásával tiltakozott az ellen, hogy «debu»-nak minősítsék az ő műintézetét. Az ügy aztán úgy végződött, hogy a báróné levette kezét Lujzikáról és elvonult, Lujzika pedig maradt.

Persze, ezek után nem mehetett már vissza jótévedőjéhez és kénytelen volt a szüleinél aludni. Az öreg Lukács zörögni kezdett, de Lujzika egy-kettőre lefegyverezte azzal, hogy ő állásban van. De azért a régi cipő szűknek bizonyult: Lujzika sehogyse érezte jól magát a szűk otthonban, ahova minden házbeli kíváncsian dugta most az orrát: Jaj, hát a Lujzika megint itthol van? — Nem is maradt sokáig, és minden külön értesítés nélkül eltűnt.

Hogy hol járt, hol nem, azt sose mondta el az apjának. De évnegyedkor, amikor az első emeleti háromszobás lakás megürült szemben a bárónéval, egy elegáns úr jelent meg, és rövid tárgyalás után kibérelte a lakást. Másnap és a következő napokon aztán egyre folyt a hurcolkodás. Csupa új bútort, holmit szállítottak s amikor a lakás be volt rendezve, mint valami kiskirálynő, beköltözött: Lujzika.

Az öreg Lukács állta majd leesett, amikor lánya bevonulását látta, a báróné pedig szívgyöresöket kapott dühében. De mit lehetett tenni ez ellen? Lujzika úrnő lett, grande dame, napközben alig mutatkozott, esténként taxi állt a kapu elé és vitte őt a Nagy Életbe. Rendesen jóval éjjél után, néha három óra tájt érkezett haza, sohasem egyedül, sőt mindig amaz elegáns úr társaságában, aki a lakást kibérelte. Lukács egyetlen szót se szólhatott, hiszen az elegáns úr a saját lakásába tért, és különben is a kapupénzt oly bőven adta, hogy Lukács minden esetleg föltörekvő szót legyűrt magában. Pedig szeretett volna szólni, egész éjjél mind azt főzte magában, hogy mit is fog szólni, nappal meg akárhányszor odamerészkedett Lujzika lakásához s ha meglátta a szobalányt, meg is kérdezte, hogy alszik-e . . . no, mindjárt meg is bicsaklott a nyelve, mert nem tudta, mit is mondjon: lányomat vagy naccságát? Fenegyemeg — dörmögte és megint elbaktatott.

Nagyon fúrta az oldalát a dolog, és néha azt gondolta, hogy mégis ő az apja, hát csak szólhat neki vagy mi? Kérdőre is vonhatja, hiszen az apjának csak tudni kell, hogy mi van itt, miféle dolog ez . . . Igaz, hogy nagyon fennen hordja az orrát az a gyerek, meg olyan jó ruhái vannak és úgy szagosítja magát, mint valami . . . Nana! Hászé énekesné, színházi dáma, azok mind ijjen puccosak . . . Dehát most már mi lesz?

Hisz elvégre ő nevelte, ruházta annyi időn keresztül s most semmi? Nem gondol a családjára, amikor éppen jómódban van? Ott vannak a neveletlen testvérei, még csak a Mariska keres valamit, a többi . . .

Egyik éjjel aztán, amikor ezeken morfondírozott, és minden eddiginél szilárdabban elhatározta, hogy mégiscsak kérdőre vonja Lujzát, amiért még feléjük se néz, Lujza egyedül jött haza. Lukácsot ez meglepte, de aztán megreszelte a torkát és utána szólt a lányának :

— Tee . . . izé, Lujza !

— Na ! — vetette oda kihívóan a művésznő, és a kapualatti vilány fényében valami roppant felsőbbbséggel nézett végig az apján. — Akar valamit mondani?

Csupa illat volt Lujzika, s olyan fényes, mintha selyembe mártották volna előzően. Lukács megint krárogott, aztán némi röstelkedéssel szólt :

— Hát a kapupézn? . . . Ha már így felvitte a dolgot az Isten, nem kéne hogy smucigoskodjál — s nyújtotta a tenyerét.

Lujzika elmosolyodott, aztán megnyugtatóan bólintott.

— Jójó, majd megkapja holnap . . .

Aztán, mivel megint hosszú szoknya volt a divat, felkapta a szoknyáját és fölsietett a lépcsőn.

Az öreg bosszúsán nézett utána.

— Hónap ! — morogta. — Fenegyje meg . . . Hónap . . . Már ma is későn vóna !

Aztán csavarintott egyet a bajszán, lemondóan hadarintott a kezével és fejcsóválva ballagott a lakásába.

Majthényi György.

PONTUSI LEVÉL.

*A tar faszor mély csendje most halálos,
csak gesztenye, ha olykor dobban ott,
a fák szegélyén kék ködcsipke szálldos
és fojtott sóhajok.*

*A hajnal daccal lázadózni késztet,
az alkony csüggedt döbbenetbe űz,
a délceg ormok szánakozva néznek:
szegény Prométheusz!*

*A holt faszor zord csendje jellegváram,
az Ember-törzstől távol itt lakom,
itt véd az Ősz, e titkos fegyvertársam,
magánya: sisakom.*

*Míg pirkadat tündöklő talárjától
kápráztató hullámok oldala
 eget zengelve láng-szavakkal vádol
a rab költő dala!*

*A lépést itt lágú avar-perzsa őrzi,
a csengő szót hüvös köd-kárpitok,
behálóz száz finom gyönyör s száz őszi
fenyegető titok.*

*S az este újra lankasztó, konok,
de ködben máglya lobban: tünde fény
s fájdalom tört ódája jellobog
távol Parnassz hegyén!*

Széfeddin Szefket bej.

KÉT SZELET SZALONNA.

EGY-EGY ezerkoronás szomorkodik mindkettőnk zsebében, este van, meglehetősen bentjárunk novemberben s egész délutános csavargásból ballagunk a Váci-úton hazafelé. Ezt a két ezerkoronást úgy szántuk el, hogy szalonnát veszünk rajta estére Zsámbokynál, a hentesnél, szépen megvacsorázunk s a többit majd meglátjuk holnap. Nincsen ebben semmi tragédia, nem is vagyunk ilyen hangulatban. Azt mondhatom inkább, hogy jókedvünk van. Délután agyoncsavarogtuk a fél várost, megnézegettük a Rákóczi-út kirakatait s megállapítottuk, hogy sok jó holmit lehetne venni errefelé, ha az embernek pénze lenne. Teszem azt, valami jó báránybőrrel bélelt télikabátot, esetleg szöges bakancsot a téli locs-pocsra, valami rendes sportsapkát — egyáltalában nagyon szépen be lehetne rendezkedni, hiánytalan ruhátár és hiánytalan szobaberendezés is kitellenék ebből az utcából egészen tisztességesen. De nem fájdult meg a szívünk, mert nem sok polgári nosztalgia szorult belénk, meg aztán nem voltunk nős emberek s a szabadság felelőtlenségében, tisztességszólván, köptünk minden fájdalomra. Ha nős az ember, persze másként alakul minden, mert az asszony: otthon s azt az ember, még a legrugaszkodottabb csavargó is, szíve őszinte vágya szerint szeretné úgy tartani, mint a madarat, kipárnázni az élete oldalait, hogy a gyenge kis húsát ne törje minden szire-szóra a hétfő, a kedd, vagy a szerda, de hát spongyát rá, mint mondani szokás, annál is inkább, mert a lelkünk hajlékony és rugalmas, mint a fiatal fűzfavessző s dacára annak, hogy Gyopárnak, a társamnak, jobb lapockapúpja van, úgy bánunk a nővel, mint a kesztyűvel: vagy egyáltalán nem, vagy csak átmenetileg viseljük. Lehet, hogy pózolni is egy keveset s alapjában sokkal lágyabbak vagyunk, mint amilyennek mutatjuk magunkat s valami szép és biztos otthonért esetleg Konstantinápolyig is elgyalogolnánk, de hát ez más lapra tartozik. Külsőre mindenestre, igen hetyke legények vagyunk, a kezünk hamar jár és a nőkre cserregve csücsörítünk, mint a szarka vagy méginkább: mint a rigó.

Nos, hát jókedvünk van, megyünk hazafelé s összevágó léptekkel vágjuk a flasztert, csak úgy énekel. Délután köd volt, most nyirkos végig a gránitkockasor, a Lehel-piacon megfutamodnak tőlünk a patkányok s az útközépi lámpák sora olyan, mintha villám szaladna végig ezzel a vassal és kazánokkal szegélyezett úton egész Újpestig.

— Cimcom, nyomjad! — mondja Gyopár. Ez a buta szójárása van. Valahol bizonyosan hallotta s mért olyan jól hangzik s olyan asszony-

becéző íze van, hát ráragadt. — Nyomjad csak, Cimcom, mert becsuk a hentes !

Hát nyomjuk, mert ez valóban lényeges kérdés, lévén, hogy az éhezést utáljuk, mint a bűnt. Nem sok jó származott még a fejünkre belőle s már régóta jobban ismerjük a kelleténél. Megnézzük az ezreket : megvannak még s menés közben megbeszéljük, hogy nem paprikássalonnát veszünk, mert az pácolva van fokhagymával s drágább, hanem egyszerű füstöltszalonnát, az kiadósabb és olcsóbb. Nagyon praktikus emberek vagyunk és kitanultak. Ami a szalonnát illeti :

— És vékonyat, Cimcom — mondja Gyopár — mert a szelet szelet s a falat ugyanannyi abból is, csak alacsonyabb. De ugyanannyiszor szelsz s a szalonnaevésnél a szelés a fontos, azt tudd meg.

Ebben van is valami. Nyomjuk hát a lépést. Felülhetnénk ugyan a villamosok hátsó ütközőjére is, de ez a kis srácok privilégiuma, nekünk méltóságunkon aluli lenne. Hogyne : a pótkocsi kalauza akármikor fejbeverhetne bennünket az ablakon keresztül az ellenőrző-könyvvel. No hiszen ! A belét kidöntenék, mert ütést nem tűrünk, a magunkfajtájától még rossz szót se. Érzékeny az ember és tiszta, csavargó a nagy munkanélküliségben, de ember, utálja a tolvajlást, egyáltalán az aljas foglalkozásokat s a szívünk miatt akár máltai lovagok lehetnénk. Hát nem tanácsos hozzánk nyulni. Szívünkben a magunk perrendtartása s magunkkal is, mással is igazságosak vagyunk. Magunk : viseljük a mi sorsunk, de másnak : kuss, a nagyozót lenézzük, a szerényt megbecsüljük : életben, munkában és érzésben tisztességesek vagyunk s emiatt a magunk szemében az elsők : becsületesen emberek.

Nem lehet tagadni, hogy megéheztünk. Alaposan kijártuk magunkat — az urak ugyan sétálást mondanának, de mi nevén nevezzük a gyereket — hát érthető, hogy korog a gyomrunk, bár a két ezres miatt, amely megvan, nem leverő az ügy. Ha, természetesen, egészen vadüres volna a zseb, sokkal éhesebbek lennénk. Épp ezért, mikor meglátjuk, hogy Zsámboky még nyitva van, sőt sok nála a vendég, leállítjuk a tempót, sőt átvágunk a másik félre a mozihoz, hogy megnézzük a képeket. Ott már sokan vannak, belökdösődünk a tömegbe s a ragyogó ívlámpák alatt megnézegetjük a képeket. Mi tagadás, jó lenne bemenni, hanem e percekben nem vagyunk könnyelműek a pénzünkkel, keményen elhátároztuk, hogy vacsorát veszünk, meg aztán mozijegyre, a legelső sorban is, alighanem kevés lenne az összeg. Ezekből tágulunk s Gyopár meglök :

— Gyerünk Zsámbokyhoz !

Megyünk. Már épp Zsámboky elé érünk, látszanak a kirakatban a gőzölgő, jó meleg húsok, mikor jön Fehér Pista, a házunkban dolgozó asztalossegéd, mellette a házmester leánya, a Borka. Jó lány ez, Isten tartsa meg, segített is néhányszor már rajtunk, csak most szépen ki van öltözve és látszik az arcán, kicsit büszke az asztalossegédre. Mi meg, persze, csavargók vagyunk, akármennyire van is egy halom írásom oda-

haza s Gyopár akármennyire jó bádogos is, ha munka van, a pillanatnyi szituáció nagyon ellenünk dolgozik s nagyon a bokánk körül jár az értékmérő. Evégből Fehér Pista nem is köszön előre, noha kölyök Gyopárhoz. Borka elpirul, Gyopár homlokán felszalad a bőr. De azért megállni meg kell, egyébként nyomban verekedni kellene.

— Szervusz! Hova mentek?

Ezt Gyopár kérdi, de semmi jó nincs az arcán s ahogy megbillenti a kalapját, van benne valami királyi. A gesztus nagyon hasonlít egy pofonhoz. Nem állja ezt az asztalost. Az megáll kelletlenül. Dob a kabátján. Nevet.

— Moziba megyünk. Elviszem a Borkát moziba egy kicsit.

Ezt olyan telten és fölényesen mondja, mintha a szája pereme élesztős kalácstésztából lenne puffedés után, mert jól tudja, hogy ha minden pénzünk összeraknánk, se moztathatnánk meg Borkát e pillanatban. Ezért elúszik a pillantása felettünk, mint egy fejedelmi tutaj s megkérdi:

— Nem jöttök? Talán még kaphatnátok mellettünk helyet?

Nevet. Gyopár ránéz, kicsit hosszan, aztán két ujjával megsimítja a bajusza helyét, le a szája felé, mint a papok szokták, hogy herceg a tegnapi sörte.

— Mozi? — mondja. Fállábra dől és a púpja mozdul. — Fenét! Semmi kedvem, öcsém, máma a mozira. Únom ezt a heccet s ilyenkor este már bűdös van.

— Hehe, — nevet az asztalos — fene ott egye, ami a bűdöséget illeti — mert választékos is. — Meg különben is a páholyülések fölött gyakorta permeteznek fenyővel. Ötpercenként, ha jól emlékszem...

Szól, hasat ereszt, cigarettát kotor elő s rágyujt. Arca előtt ott ég a láng. Borka piros és közelebb áll hozzá, mint kellene. Gyopár könnyed, mint egy herceg, kegyosztó és fölényes. Micsoda fölénye van! Lemosolyog s a szája valóságos tanulmány. Legyint s cigarettát kotor elő.

— Lehet — mondja, — de még sincs kedvem. — A szeme szelid, mint a bálvány. Megropogtatja a cigarettát. — No, — búcsúzik — eredj csak, de előbb, nézd csak, rágyujtanék, ne dobd el a gyufát!

Benyúl a nadrágzsebébe, kiveszi az ezerkoronást, összesodorja, odatartja a gyufa lángjához, meggyujtja. Az csendes lángra kap, finoman ég, a sok jó zsír csak úgy táplálja. Aztán leüti róla Gyopár az első hamut, odatartja a cigarettájához, rágyujt. Engem elfog a vastag röhögés, — király ez a Gyopár és aranyat ér! — iszonyú jókedvem van s a zsembebe kotrok.

— Megállj — mondom, — el ne dobd azt a papírt, magam is rágyujtanék.

— Siess — vág kétségbeejtő pofát Gyopár, — mert égeti már a körmöm ez a fidibusz!

A vesém remeg a belső nevetéstől, de olyan fölényes gesztussal

gyujtok rá az ezressel, mintha mindig így szoktam volna. Mély slukkot veszünk s úgy köszönünk el :

— No, jóéjszakát !

Mintha autóból köszönnénk vissza. Gyopár még rám szól :

— Ejnye, törd be a cipőfűződet ! Lóg.

Harsogva nevetünk, ahogy befordulunk s egymás vállát veregetjük. Az asztalos ott áll s olyan az arca, mint aki savanyúkáposztával rontotta el a hasát névnapjára. A pincénk ajtaját belökjük, csaknem úgy gurulunk le.

— Fiskális ! — kiabálom odalent torkomszakadtából. — Fiskális ! — Mert ez a szavam, ha iszonyú jókedvem van, ezt kiabálom, mert az *i*-k olyan nagyon jól visítanak, aztán nótába csapunk, terchen énekelünk, én tercelek :

Valahol a Volga mentén . . .

Úgy szól, mint az orgona s az öreg Riza nélinek, aki vén özvegyasszony, szeret bennünket és «srég» felettünk lakik, biztosan könnybe-lábad tőle a szeme. A szalonna, bizony Isten, eszünkbe se jut, hanem mikor megúnjuk a nótát, lepofozzuk az ágyunkról a nyirkos terítőt s bebujunk a takaró alá. Öt perc múlva alszunk. Az ám ! Két csavargó az összekavart és csupa emberi különbségeket tévő Budapesten, pincénk koszos falai közt, úgy alsznak, mint a tej. Ojjé, mert tiszták vagyunk, igaz emberek és lelkünk úgy kifejez mindent, mint a megvésett márvány, a szívünkben béke van, hit és harmónia s az az öt emelet, ami fölöttünk hatalmas házat játszik, olyan vékony a trónoló Isten szemének, mint a hártyaüveg s úgy lát bennünket, mintha éppen a lábai előtt állanánk s fejünk a lába vánkosán pihenne. Színigaz. Ki tudja jobban nálunk? Megcsóválja kedvesen a fejét, odahívja halott apámat az égi karból :

— Nézd csak, öreg Sándor !

Aztán odaint egy kedves angyalt :

— Fiam — mondja neki mosolyogva, — ereggy le a földre, igazítsd meg annak a két bolond gyerekek a haját, mert szörnyen kócosak, simogasd meg a szívüket is és — vigyél nekik, fiam, két szelet szalonnát.

S mi, biztos, be is lakmározunk álmunkban alaposan, csak hát reggelre, a kutyafáját, elfeledkezünk róla. Hanem a szívünkön a simogatás, az megmarad.

Dallos Sándor.

A FAKIR.

(Regény.)

AZ ANYA megnyugodott. Csak Katóka arcáról nem akart eltűnni a nyugtalanság. Amikor vacsora után kimentek a terraszra és szemük beleveszett a körülöttük sűrűsödő sötétségbe, úgy érezték, mintha pazarul kivilágított hajón lettek volna. Ferenc körülnézett.

— Édesanyám, maga szereti ezt a bőséges fényt?

— Igen, fiam. Olyan sötét a völgy. Téged bánt?

Tagoltan érkezett meg a válasz :

— Ha nem volna szükség éjtszakára a földön, akkor nem volna éjtszaka. A sötétség hozzátartozik az éjtszakához.

Az anya kedvesen felelt :

— Csökkenthetjük a fényt, ha akarod.

Katóka szólt bele gyorsan :

— Nem tehetjük, anyuskám. Az egész környék úgy megszokta ezt a fényt, hogy feltűnő volna minden komoly ok nélkül redukálni. Talán majd inkább Ferenc szokik hozzá.

Dombayné kérdőleg nézett a fiára. Ferenc egykedvűen felelt :

— Én miattam ! Én egyformán látok sötétben és világosságban. Akár égnek ezek a lámpák, akár nem, nekem mindegy.

Az anya közelebb húzódott fiához.

— Ferenc, holnap ebédre hívom Bárány tanítót, a plébánost és az erdőmérnököt. Remélem, nincs ellene kifogásod?

Csendes, hangsúlytalan hangon felelt a férfi :

— Nincs. Ezen túl kell esni. Bárány mestert meg úgyis szeretném látni. De ki az az erdőmérnök? Nem tudok erdőmérnökről.

Dombayné elmondta, hogy az erdők karbantartásához mérnököt kellett szerződtetnie. Azóta az erdők jövedelme háromszorosra emelkedett. Nagyon ügyes, tehetséges ember a mérnök. Kitűnően ért az erdőgazdasághoz. Még az «Ördögórom» megközelíthetetlen erdőjét is értékesítette, ahonnan eddig soha egyetlen szálfát sem tudtak még elszállítani. Az «Ördögórom» alatti szűk völgybe a hegy túlsó oldaláról egy bővizű és semmire sem használható forrást vezetett be s a völgy keskeny, kapuszerű nyílását zsilipekkel elzárta. Gyönyörű tó keletkezett a völgyben, a kivágott szálfákat ebbe csúsztatják bele és ha már nagyon felgyűlt a vízgátban a víz, megnyitják a zsilipeket s a víz kiegyengetett medrében maga szállítja el hátán a négyesével összekötött fákat a folyóba.

Elmondta még Dombayné, hogy a mérnök nagy szenvedéllyel kutat szén után. A «Nagyfésüs» alatti barlang falában vékony szénréteget fedezett fel, azóta nem nyugszik. Rábeszélésére fúrógépet hozattak és ő maga vezeti a fúrást. Fáradság nélkül úzi a munkát és fantasztikus terveket sző villamos centráléről, a környék felvirágoztatásáról, milliárdos vagyonról. Nagyon csendes, igénytelen ember. Szelíd szavú és finom modorú, mintha szikrányi erő sem volna benne. De mihelyt erdővágásról és szénről van szó, felfigyel mint a vizsla és óriási energiának a fénye tükröződik arcán. Egyetlen hibája az, hogy hypochonder. Állandóan félti az egészségét és mindig azt hiszi, hogy beteg. A zsebe tele van orvosságokkal és folytonosan szed valamit.

— Hogy lehet az, hogy egész nap nem láttam? — kérdezte Ferenc.

— A fúrógépnek a csavarja eltört — hangzott a válasz, — maga utazott be érte a városba. Ma éjjel bizonyosan hazaérkezik.

— Hol lakik?

— A faluban. Felesége és szép két kis lánya van.

— A falu felső végén az az új ház az övé?

— Nem az övé fiam, a mienk, de abban lakik. Légy kedves hozzá. Alkalmazottról van szó, tudod, hogy ezek az emberek a legérzékenyebbek mindig gazdájukkal szemben.

Ferenc biccentett a fejével s a beszélgetésben apró szünet állott be. Azután Katóka fordult anyjához.

— Anyuskám a doktornak holnap van rendelőnapja. Róla megfejtkeztél.

Dombayné elmosolyodott.

— Ejnye no lám, róla elfelejtkeztem. Pedig a kis doktor igen kiváló ember, ügye Katóka? Nemrég jött csak az öreg körorvos helyett, de máris becsüli mindenki.

Ferenc felkelt, Katókához lépett és kezét a vállára tette.

— Tetszik neked Katóka?

A lány nem felelt, hanem mélybe hajtotta fejét a kutató szemek elől és nyugtalanul rándultak meg vállai. Az anya keze magához vonta a szemérem hallgatásába takaródzott teremtest és megcsókolta homlokát.

— Eredj aludni, kislányom.

Rúgóra pattant fel Katóka feje.

— És te anyuskám?

— Megyek én is mingyárt. Beszédem van Ferencel.

A lány könyörögve nézett bátyjára, az nyugodtan fogadta a pillantást.

— Jó éjtszakát kishugom . . .

Katóka az ajtónak indult. Még nem ért egészen odáig, mikor Ferenc, mintha megütötte volna valaki, hirtelen felugrott helyéről, magasba nyúlt, minden idegével a távolba figyelt, arcát kísértetiessé változtatták a transcendentális erők, azután felkiáltott:

— Hallottátok?

Dombayné és Katóka rémulten néztek rá. A csendből a legkisebb zaj sem szűrődött feléjük. Elhalóan suttogták :

— Nem. Semmit sem hallunk.

Ferenc arca magából kikelve meredt a messzeségbe és zengő, éneklő hangon mondta :

— Valaki segítséget kér ! Engem hív ! De nem mondja meg, hogy kicsoda? Nem tudom ! . . . Nem tudom ! hogy hol van és nem mondja meg, hogy kicsoda? !

Irtózatos erőfeszítés kuszálta össze a vonagló arcot s a szavak szinte eszméletlen erővel törtek fel ajkáról :

— Bajban van ! . . . De hát kicsoda? ! Ó, az ostoba ! . . . Elhallgattott ! . . . Nem tudom ! Nem tudok rajta segíteni . . .

Anya és lánya rémulten kapaszkodtak egymásba. Értelmetlenül nézték a jelenetet. Dombayné azt hitte, hogy örület szállotta meg fiát. Katóka pedig remegve leste a bátyját. Ferenc magafelejtkezve maradt a helyén és alakja mint villámhárító állott ki a titokzatos erők viharának. Körülöttük nagy tömegével ostromzárt alkotott az éjtszaka s az erdők sötét taraja ide-oda hullámozott a levegő ringató karjai között. Dombayné kibontakozott lánya karjából és fia felé indult.

— Ferenc, az Istenért ! Mi történt?

A férfi végigsimította kezét homlokán.

— Semmi édesanyám. Olyasmit éreztem, mintha valaki segítségül hívott volna. Ne csodálkozzék. Az én érzéseim finomabbak a magukénál. Csak az bánt, hogy nem tudom, ki volt. Hangja pedig ismerős, de elváltoztatta a szenvedés . . .

Dombayné alig bírt magával.

— Azt hiszed, hogy komolyan hallottál valamit?

— Talán inkább éreztem. Nem jöhetett messziről a hívás.

A következő pillanatban eszébe jutott valami és megélenkült az arca.

— A cselédházak a régi helyen vannak?

— Igen.

— A «Sötét udvaron», a kanyarodásban?

— Ott.

Ferencet ellágyulás fogta el.

— Akkor már tudom. András bácsi volt. Neki történt valami baja. Dombayné fiához lépett. Megsimogatta fejét.

— Édes fiam, azt hiszem beteg vagy. Talán az út viselt meg olyan nagyon.

— Nem vagyok beteg anyám. Félek, hogy András bácsinak komoly baja történt.

A faluban a toronyóra hangja tizenegyet kongatott. Különöse és zengők voltak az ütések, a csend mikrofonja fogta fel őket és felerősítve hajigálta mind bele a süket éjtszakába.

Az udvaron hirtelen lárma keletkezett. Mintha cselédek futottak

volna össze és ijedten sápítoznának valami fölött. Dombayné, Katóka és Ferenc titkos vezényszóra engedelmessé váltak. Egyszerre mentek be az ebédlőbe. Az ablakokhoz közeledtek, hogy lelassanak az udvarra. Egyszerre csak siető lépések közeledtek az ajtóhoz és keretében sápadtan jelent meg Linka. A nagy sietéstől a szó lihegve akadt meg a torkán.

Dombayné szorongva biztatta :

— Mi az, Linka? Beszélj !

— Most szaladt ide a cselédházból egy legény, hogy András bácsi meghalt.

Katóka felsikoltott és a szívéhez kapott. Dombayné hangtalanul esett egy székre és arcát rémülten fordította Ferenc felé.

Dombay Ferenc lesütötte szemét, azután lassan távozott a szobából . . .

Anya és lánya egészen a hajnal derengéséig együtt töltötték az éjszakát. Minden neszre összerezzentek, minden bútorreccsenésre szívdobogást kaptak és suttogássá halkult szóval tárgyalták meg a csodálatos eseményt. Katóka most már nem látta célravezetőnek a további titkolódzást anyja előtt. Elmondta neki a hangtalan szólitást, a gondolatolvasást. A szorongások zürzavarában az anya szíve találta meg újra a hangot :

— Katókám, hiszen mindez tulajdonképpen nem is baj. Ferenc csodálatos tulajdonságok birtokában van. De mindebben nincsen semmi veszedelem. Sejtettük, hogy ilyen és többé-kevésbé el is készültünk rá. Úgy kell vennünk őt tehát, ahogy megjött, nem szabad tőle félnünk, hiszen nem azért jött vissza hozzánk, hogy ijesztgessen bennünket. A mi okatlan félelmünk csak elkergeti őt a közelünkből. Uralkodnunk kell kisleányom az érzéseink fölött. Ne felejtjük el, hogy hazavágyott, hogy haza jött és nekünk segítségére kell lennünk, hogy körünkben újra megtalálja saját magát. Le kell szoknunk a félelemtől, ki kell irtani magunkból az ijedtséget . . . Nagyon vigyáznunk kell kisleányom, hogy végkép el ne riasszuk hazulról . . . Most pedig feküdjünk le és aludjunk. A következő napokon szükségünk lesz minden erőnkre . . .

VIII.

Gyenge Bálint mérnök még ebéd előtt tisztelgett Dombay Ferenc előtt. Fekete ruhájában városi jelenség volt. A tisztelgő látogatás ünnepies színt adott arcának, modora csendes volt és komoly. Bármennyire elkészült is új urának rendkívüli megjelenésére, mégsem tudta elfojtani megdöbbenését, amikor szemtől-szembe ült vele. Dombay Ferenc úgy tett, mintha nem vette volna észre a mérnök meghökkenését. Felemlítette, hogy édesanyja mennyire dicsérte a mérnök urat, a legteljesebb mértékben meg van elégedve munkásságával, elismerte az ördögöromi vízgát zsenialitását és maga is csak arra kérte, hogy tekintet nélkül az ő érkezésére, folytassa tovább működését úgy, ahogy eddig tette.

A mérnök boldogan köszönte meg a bizalmat. Azután a gazda ösztönzésére nagy vonalakban elmondta fantasztikusan hangzó tervét arra az esetre, ha szenet talál. Dobálódzott a vasúti sinekkel, a villanytelepekkel, óriási gyárváros épülését látta. A legcsodálatosabb kultúra gócpontjává fejlődik az egész vidék. A huszadik század emberének, az emberfejlődés legzseniálisabb ivadékának, birodalma lesz a környék és ki tudja, hogy a teremtő erő micsoda újabb csodája gyökeredzik ebben az eldugott völgyben. Lelkes szavai izzottak a fantázia kohójában s az egész ember remegett a teremtés gondolatának extázisában. Mondatai, tervei egyre diadalmasabb erőre kaptak s amikor rövidre tervezett előadását befejezte, fáradtan dőlt vissza székén.

Ferenc nyugodtan hallgatta végig. Meg se rándult egyetlen arcizma se az egész előadás alatt. Amikor azonban a mérnök elhallgatott, előrehajolt egy kicsit és nyugodt, tárgyilagos hangon fogott hozzá válaszához :

— A mérnök úr előadása rendkívül világos és szabatos volt. Köszönöm. Teljesen tisztában vagyok azzal amit akar és ha a fehér ember kultúrájának szemszögéből nézem a dolgokat, nem is lehet ellene kifogásom. Előrebocsátom azt is, hogy semmiféle tekintetben sem akarok szembeszállni kitűnő terveivel. Mégis ezalatt a rövid pár perc alatt annyi tudást, annyi teremtő intelligenciát és annyi energiát láttam önben felhalmozva, hogy meg kell kérdeznem valamit . . . Gondolt arra mérnök úr, hogyha mindazt megcsinálja, amit elmondott, tulajdonképpen mi történik? A szénbányában emberek fognak dolgozni mint rabszolgák. A gyárakban emberek fognak dolgozni mint állatok. A csodálatos kultúra szekerét csak az annak jármába fogott emberek hurcolják előrerokkadozva . . . Az egész terv, az egész alkotás csak egy újabb láncszeme lesz annak a borzalmas bilincsnek, ami az egész föld emberiségét a testiségen keresztül rabszolgaságban tartja.

A mérnök felugrott.

— Hogyan? Dombay úr szocialista?!

Ferenc egyetlen intéssel hallgattatta el a mérnököt.

— Nem . . . A szocializmus is a testiség, az anyagiasság vallása . . . Hanem arról van szó, gondolt valaha a mérnök úr arra, hogy lelke van?

Gyenge Bálint megdöbbenve nézett földesurára.

— Nem értem . . .

Ferenc szavából észrevehetőleg ütközött ki a szomorúság.

— Gondoltam . . . A huszadik század kultúrája teljesen megfelejtkezik arról, hogy van lélek! Az emberiség fejlődésében vezetőszerepet kapott a test és a testen keresztül a vágy! A lomha test szárguldani akar, megszületik a vonat és az automobil! A röghöz kötött test repülni akar, megépíti a repülőgépet! A vak szem látni akar és villamos centrálék öntik a fényt! A süket fül hallani akar és áthidalja az egész földet a rádió! De hol van mindebből a lélek?! A teremtő lélek? A huszadik század zseniális embere megfejtkezik arról, hogy

lelke van! Minden gondolatból kimaradt a lélek! Ugyebár, mérnök úr, maga erre sohase gondolt? Mert hiszen a léleknek nincs szüksége vonatra, automobilra, nincs szüksége repülőgépre, rádióra! A léleknek egy dologra van szüksége: szabadságra! S amit a huszadik század embere csinált, az csak annyi, hogy kellemessé tette a börtönt, ahonnan pedig a léleknek szabadulnia kell! Világ nincs lélek nélkül! A lélek maga a világ! S az ember azért ura a földnek, mert lelke van, amiben helyet követelhet magának a mindenség!

A mérnök megdöbbenve nézett Ferencre.

— Uram, ön ellensége az anyag fejlődésének?

Zengő hangon érkezett meg a válasz:

— Semminek sem vagyok ellensége mérnök úr. Csak elszomorít a zsákutca, ahova az emberiség az anyagon keresztül eljutott.

— Gondolja Dombay úr, hogy a lélek fejlődésképes? Hogy elképzelhető volna a földön egy más, egy lelki kultúra?

— Egészen bizonyos vagyok benne, hogy igen.

A mérnök izgatottan kérdezett:

— Vannak erre vonatkozólag pozitívumai?

Csattant a szó, mint a kalapácsütés:

— Vannak!

A mérnök izgalma egyre nőtt.

— Ha volna olyan kedves Dombay úr és mutatna valamit.

Ferenc felállt.

— Majd egyszer...

Azután hirtelen, mint akinek eszébe jutott valami, a távozni készülő mérnökhöz fordult.

— Igaz, hol furat szén után mérnök úr?

— A «Barna rét» nyugati oldalán, egész az erdő tövében.

— Köszönöm. Valamelyik délelőtt elnézek arrafelé. Meglátogatom a munkáját.

— Boldog leszek Dombay úr, ha érdeklődik.

— Nemsokára ebéd ideje. Ujra viszontlátjuk egymást.

A mérnök elbúcsúzott. Dombay sokáig nézett utána.

A tanító is és a plébános is jóval ebédidő előtt érkeztek a Dombay-házba. A nemzetes asszony a vendégszobában fogadta őket.

A társalgás természetesen azonnal a hazaérkezetről indult meg. Dombayné tartózkodás nélkül mondott el a két embernek mindent, amit tudott, hiszen az ő segítségüket is igénybe akarta venni a cél érdekében. Nagy figyelemmel és még nagyobb csodálkozással hallgatták mind a ketten szavait. A plébános harcias hangja azonnal a támadást sürgette és ajánlkozott, hogy a megfelelő stratégiai tervet ő magára vállalja. Bárány tanító hosszú hallgatás után szólalt meg. Ő nem akart offenzívát. Ő azt bizonyítgatta, hogy várni kell. Hiszen az is lehet, hogy lassan, magától rendbejön minden. Az idő minden Gordius-csomót megold. Különben is teljesen tájékozatlanok még ebben a dologban.

Mindenekelőtt ismernie kell Ferenc gondolkozását, terveit, céljait. Addig olyanok, mint a bekötött szemű ember, nekimehetnek annak a fának is, amit látó szemmel kerülniük sem kell, mert nem áll az útba.

A nemzetes asszony Báránynak adott igazat és így abban állapodtak meg, hogy várnak . . .

Dombayné a konyhába ment, magára hagyva a két barátot. Előbb azonban, hogy össze ne vesszenek, eléjük tette a sakkot. A plébános mohón esett neki a doboznak és keményen, csapkodva állította fel a figurákat. A tanító arcán ott ült a mosoly. A plébánost állandóan bántotta ez a mosoly és mindig amikor csak lehetett, belekötött. Most sem állhatta szó nélkül.

— Hiába nevet. Ma elverem magán a port!

A tanító arca még szelídebb lett, de szemében huncut fény csilant életre.

— Akkor jó lett volna porköpenyt hoznia, mert porból van bennem elég!

A pap fújt egy nagyot, hogy valamit odamondjon, de azután meggondolta magát. A szivar már a szájában volt és rágni kezdte. Ilyenkor egy szót sem lehetett kipréselni belőle többé. Egész testével a sakk fölé hajolt, arca nekitüzesedett és olyanokat szuszogott, mint a túlfűtött mozdony. Minden lépése lármás volt. A bábokat ide-oda csapkodta, mintha haragos lenne rájuk. Az öreg tanító csendes volt és otthonosan ömlött el arcán a nyugalom.

A ház előtti kertben Katóka tett-vett. Megpiszkálta a rózsafákat. Itt-ott gyomot húzott ki kedvenc virágágyából s a szeme minduntalan a felfelé kanyarodó útra tekintgetett, mintha várt volna valakit. Amikor végül a fordulóban felbukkant az egylovas könnyű hegyi kocsi, izgalom fogta el. Végigsimított a haján és megigazgatta ruháját. Justh Dezső dr. érkezett meg. Ruganyos testtel ugrott le a kocsiról, átadta lovát az elősiető cselédnek és vidáman indult Katóka üdvözlésére. Forró kézfogásukban ott bujdosott valahol a tavasz. Karcsú, izmos ember volt az orvos. Energikus arcáról friss erő sugárzott. Magatartása a félelem élő tagadása volt. Katóka nem vezette a házba. Kint sétáltak a kis kertben fel és alá. Társalgásuk szekere ott zötyögött a banalitások hepehupás országútján, holott mind a ketten szívesebben repültek volna tova a boldog álmodozás mesefogatán . . .

Katóka a foglalkozása felől kérdezgette a doktort. Hogy van megelégedve körzetével, van-e sok betege, szeret-e itt lenni. Justh doktor őszintén válaszolt. Sok baja van a paraszttal. Tudatlanságukban roppant bizalmatlanok és tartózkodók. A betegek nem jönnek hozzá, nem hisznek az orvosságainak, nem engedelmeskednek a szavának, csaknem minden esetben rá kell magát erőszakolnia mindenkire. A primitív babona uralja az egész vidéket. Emberemlékezet óta magukra voltak hagyva, nem csoda, hogy gondolatviláguk benépesült a fantázia csodabogaraival és szívesebben mennek az ő sorukból származott ku-

ruzsulóhoz, mint az idegen doktorhoz. Mindazáltal ezek a dolgok cseppet sem kedvetlenítik őt el. Soha! Neki kötelessége segíteni embertársain és ezt a kötelességet keresztülhajtja még akkor is, ha saját önérzetét kell félretennie. Katóka elismerő pillantással jutalmazta a doktor lelkes szavait. Majd hirtelen megállt, eléje került és szembenézett vele.

— Tudja hogy megjött a bátyám?

— Hallottam.

— Egyebet is hallott?

— Sok mindent hallottam . . .

Katóka rátette kezét a doktor karjára.

— Doktorka, azt szeretném, ha maga őszinte, jó barátunk lenne.

Justh habozás nélkül felelt:

— Az vagyok.

A lány halkán folytatta:

— Úgy érzem, igen nagy szükségünk lesz magára.

A doktor szemében felcsillant az öröm.

— Parancsoljanak velem. Rendelkezésükre állok.

— Számítottam erre . . .

(Folytatása következik.)

Büky György.

PRIMAVERA.

Május.

*Még nagyon mozdulatlanok a vén fák,
itt-ott csak halvány rügy zöldül felül.
De lent, a bokrok hajlás, ifjú ágán,
már finom, finom zöld fátyol terül.*

*Már halvány zöld fátyol dereng a fák közt
és néhol könnyű ág hajlong fehérén.
Messzebb, hol barna tölgyek ébrednek,
frissfejű nyírja bólogat a fényben.*

*Most elborul, kövér cseppek potyognak,
a sárga láncfű feje földre billen,
de a meleg, gyöngyszín esőfonalon
átsüt a nap pászmás fénygel, szelíden.*

*Átsüt a nap gyöngyszín esőfonalon,
átfényesíti enyhült szívemet,
s a fenyő sudarán, a könnyes fák közt
megstmitok egy gyantás friss sebet.*

M. Juhász Margit.

A XVIII. század története.

(Hóman-Szekfü: Magyar történet. VI. kötet. Irta: *Szekfü Gyula.*)

Az új, hétkötetes *Magyar történet*, amelynek első három kötetét Hóman Bálint, második részét Szekfü Gyula írja, hosszú idő óta első kísérlet a magyar mult egységes, szintétikus képének megrajzolására. Monumentális méreteiben csak Szilágyi Sándor millenniumi Magyar történetével, belső egységét és szempontjainak ujságát tekintve csak Szalay László és Horváth Mihály szintétikus műveivel hasonlítható össze. A feldolgozásban érvényesített új elvek mellett természetesen — a legutolsó három évtized részletkutatásainak is nagy szerepük van abban, hogy ez a szintézis nemcsak formájában, de tartalmában is új. A jelentősége pedig bizonyára az lesz, hogy a nagy összefoglalás munkáját egy egész nemzedék számára elvégezte.

A hétkötetes mű eddig megjelent I—II. és IV—V. kötetei után most jelent meg a VI. kötet, *A tizennyolcadik század*. Bizonyára nem «nemzeti történetünk hőskölteményének» újabb éneke, mint Acsády Ignác nevezte a történet nagy fejezeteit, de nem is az elernyedés és hanyatlás rajza, mint a liberális történetírás ábrázolta. Ez ellen már Marczali Henrik is tiltakozott e «nemzetietlennek gúnyolt század» történetéről szólván.

Szekfü ezt a századot sem a «számbajövő adatok nagy halmazának» elbeszélésével rajzolja meg, hanem a közjogi, rendi felfogás és a humanisztikus tendenciájú fejedelmi abszolutizmus, a barokk műveltség és a felvilágosodás, végül a század végén felbukkanó nacionalizmus nagy szellemi áramlatainak sodrába helyezkedve, a koreszmék fejlődésirányító, dinamikus jellegét érezteti meg. Az egyéniségek szerepe kétségtelenül csekélyebb ez éppen nem Carlyle-i szemléletben, az igazán nagyok mégis éles, határozott, individuális vonásaikkal rajzolódnak ki: Rákóczi Ferenc, Mária Terézia, II. József. A történeti háttérre, a politikai, művelődési, gazdasági és nemzetiségi viszonyokra a megvilágítás eddig nem tapasztalt éles reflektorfénye irányul. S mindezt a kritika finom, hajlékony, villanó kardpengéhez hasonló éle, az előadás erőltetésnélküli, nyugodt ökonómiája, szuggesztív hangja, a stílus nemes óborokra emlékeztető kesernyés íze — a módszer újságain felül is — lebilincselően érdekessé, sajátosan egyénivé: olvasmányból élménnyé teszi.

Vizsgáljuk meg, lehetőleg a mű vonalaival és színeivel ábrázolva, milyennek látja a szellemtörténész a XVIII. század magyar életét.

Az első fejezet a török kiűzése utáni történeti problémát exponálja: a feladat a felszabadított területeknek a középeurópai műveltségbe való visszacsatolása. Nélkülözhetetlen eszköze: erős, központi hivatalszervezet, *bürokrácia*. Az elaggott magyar rendiség ilyennel nem rendelkezik s már megteremteni sem képes. Esterházy Pál palatinus terve: megvalósíthatatlan jószándék. Tüzes Gábor (Fratre Angeli Gabriele da Nizza) memoranduma megmutatja a rendi állam három veszélyfrontját: Bécs, a jobbágyság és a nemzetiségek felé. Az első Kollonics Einrichtungswerkje és a neoacquiستا-ügy,

a második a kíméletlen adószedés és a hegyaljai zendülés, a harmadik a rác telepítés és nemzeti milícia szervezése által mindjárt súlyossá is válik. A magyarság vezetői politikailag tehetetlenek, Bécs — mint a rác telepítés mutatja — rövidlátó: «Egyazon nép tömegei a határon innen és túl a csatlakozás és ekkor a hegemonia vagy az elszakadás veszélyét rejti». Ebben a helyzetben különös fontosságot nyer a népi egységet, legalább a kor felfogása szerint, keresztvező vallási különbség. Ez a történeti jelentősége az *unionisztikus mozgalomnak*, amelyet a jezsuiták a rutének között teljes sikerrel, az oláhok között változó szerencsével, a rácok között azonban sikertelenül terjesztenek, mert az utóbbiaknál ellenkező, az ortodoxia egységét munkáló mozgalomba ütköznek. Erdélyben a mult nagyságát és a jelen sivárságát összehasonlító, erősen szeparatiztikus új *transzszilbánizmus* keletkezik, amelynek történetfilozófiai alapjait Cserey Mihály és Bethlen Miklós vetik meg. Az új berendezést a nagyfokú vitalitást mutató, fiatal arisztokrácia és Bécs kezdi meg. A rendek ellenállása csak egy ponton szívós és következetes: *a nemesi adómentesség megvédésében*.

A második fejezet a Rákóczi-felkelésről szól. A felkelésnek *jobbágyvédelmi színezete* ad különös történeti jelentőséget: «A privilégizált nemzet előkelő tagja az adózó, robotoló szegény népben szövetségest lát a nemzeti és állami élet védelmére». Rákóczi egyéniségének jellemzéséből a fejedelem alakja csorbitatlan emberi nagyságában bontakozik ki. Vallásosság, lelki szemérmesség, nagy műveltség, teljes és abszolút önzetlenség a karakterisztikumai. A felkelés élén nagy egyéniségéhez méltó szerepet tölt be: «A felkelésnek nemcsak diplomáciai szálait tartja mindvégig a kezében, hanem belpolitikai és hadi kiépítését is... Ő tudta egyedül áttekinteni a magyar felkelés összes anyagi és szellemi birtokállományát». A rendi társadalom hibáinak felismerésében Széchenyi István előfutárja, a modern hadszervezésben Zrínyi Miklós utóda, de «neki már megadatott, hogy élő emberekkel kísérletezzék». Nem híve a fergegetes kurucportyáknak, a hadak «kontrahálását» sürgeti, hogy reguláris ezredeket vethessen harcba és döntő csatát nyerhessen. Megalkotja az önálló magyar hadsereget. Serege felszerelésére valóságos hadiipart teremt, ami a magyar munka és szervezőképesség csodája. Az az érzésünk a könyvnek ezeket a lapjait olvasva, hogyha igaz volna is, hogy a fiatal Szekfü Gyula egyszer megsértette a nemzeti karitást, ez a fejezet akkor is az ügyszó és a történetíróhoz méltó szatiszifakció volna, s annál értékebb, mert a kritika szabadságának megsértése nélkül, őszinte meggyőződésből fakad s teljes jogot ad a történetírónak a felkelés hibáinak előadására is. A felkelés ugyanis a brezáni kiáltványban kifejezett jobbágyvédelmi céljait a Recrudescuntban olyan *közjogi* követelésekkel egészíti ki, amelyek csak fegyveres győzelemmel realizálhatók. Erre pedig a bajor választó kikapcsolódása, a kuruc sereg fegyelmezetlensége, hivatott vezérek és modern taktika hiányában egyre kevesebb a remény. A mozgalom súlypontja ekkor a hadszíntérről a diplomáciai tárgyalások területére tolódik át. De itt sem kínálóznak reális eredmények. Közben a nyugati hadszíntéren felszabadult erőkkel a császári sereg folyton nagyobodik, a kedvező külpolitikai konstellációra váró kurucoké egyre fogy. A felkelés belső erőforrásai elapadnak. Pálffy János gróf és Károlyi Sándor Szatmáron már elvesztett ügyet likvidálnak.

A felkelés eredménye az, hogy a rendi és királyi hatalom dualizmusa nálunk megmarad, nem váltja fel nyugati mintára az uralkodó abszolút hatalma. A rendiség megmerevedik, a fejedelmi abszolutizmus előretörése megtorpan s további terjeszkedése csak azokon a területeken lehetséges, amelyeket a rendi-

ség önként enged át a humanizmus programját valló fejedelemeink. Ezzel aztán a rendi érdek és a közjó elválnak egymástól, az előbbit a nemesség, az utóbbit egyedül a király képviseli. Létrejön a *közjogi kompromisszum*: III. Károly megerősíti a rendi előjogokat és megígéri a közös védelmet, a rendek pedig elfogadják a nőági szukcessziót. A közös védelem instrumentuma, a hadsereg is közössé válik. A magyar nemesség fenntartja a véradó látszatát (nemesi felkelés) és az adómentesség valóságát. A kompromisszum által teremtett nyugalom lehetővé teszi a kormányzás szerveinek kiépítését: titkos konferencia, magyar és erdélyi kancellária, helytartótanács stb.

Az ország újjáépítésének igazi munkája csak most indulhat meg s a *barokk szellem jegyében* sikerrel is folyik. Az új, heroikus életideál hirdetői a jezsuiták. Eddig a török hódoltság akadályozta meg ennek az új európai áramlatnak a behatolását. A százados késéssel hozzánk érkező mozgalom speciális magyar jelenséggé válik: nem abszolutisztikus, hanem rendi szellemű. Hatására erős nemzeti és történeti öntudat fejlődik, igazi nemzeti optimizmus: extra Hungariam... Az új szellem az iskolák által elterjedve vallásos életre, világi kultúrára, nemzeti műveltségre nevel és első ízben alakít ki igazi nemzeti közszellemet. Püspöki és királyi városainkban, sőt a nagybirtokokon is lázas építőmunka indul. Legtöbb városunk ekkor alakítja ki sajátos, máig jellemző városképét. A társadalmi életben a barokk szellem növeli a hősi ideált megtestesítő főurak és az egyház tekintélyét, ezzel a nyugalmat és állandóságot, a társadalmi békét biztosítja. Búcsúk, kongregációk, ünnepélyek, jótékonykodás által a legalacsonyabb társadalmi osztályig elhatárolhat s — noha specifikusan magyar színezetű — latin nyelve által a nemzetiségek között is hódításra képes: beolvasztó erejű. Történeti jelentősége az, hogy az elavult magyar rendiség életét ismét meghosszabbította.

Ez a fejezet a könyvnek kétségtelenül legeredetibb, legújyszerűbb része: a szellemtörténeti irány egyik fényes gyözeleme. Értelmet kölcsönzött olyan jelenségeknek, amelyek előtt még legutóbb is tájékozatlanul állt a tudomány, nem rendelkezvén a kulccsal, amellyel a titkok zárvai felnyithatók. Marczali például a *pragmatica sanctio* szövegezését bizantinusnak vélte, a barokk szellemet csak az építészetben ismeri fel, mégpedig ilyenformán: «A mai kor embere tán kifogást tesz művészi értéke (!) ellen, tán túlságosnak találja a cicomát és a külsőséget, tán a lényegnek elhanyagolásával vádolja...»

A kor szellemi arculatának határozott vonalú rajzába meggyőzően illeszkedik bele a *gazdasági és nemzetiségi viszonyok* újszerű állapotja is. A kiindulópont fájdalmasan rezignált felkiáltás: Kis országgá lettünk! Hunyadi Mátyás alatt Európa lakosainak 5%-a, a XVIII. század elején már csaknem egészen 1%-a magyar. Ezen csak a tervszerűen végrehajtott telepítés segíthetett s ez az egész századon át nagy lendülettel folyt is. A telepítések okait, módjait, a települők erkölcsi és faji jellemvonásait gondos, részletező fejtegetés ismerteti. A magyar jobbágytság célszerűbb elosztását a visszahódított részekben a benyomuló rácok s az őket protezsáló udvari politika teszi lehetetlenné addig, amíg volt letelepítésre alkalmas hullámzó jobbágyréteg. Később a jobbágy kötött helyzete és a földesúri érdek akadályozza a magyar jobbágytelepítést. Jönnek hát az idegenek: kedvező kondíciókkal becsalogatott németek, a törökök szerbiai és a fanarioták vajdasági kegyetlenkedései miatt menekülő rácok és oláhok. Az utóbbi két népet egészen alacsony kulturális színvonaláról a magyarság emeli fel. Erkölcsük lassan szelídülnek ugyan, de aspirációik annál inkább növekednek. A rácok már ekkor keresik az orosz kapcsolatot s az uniált oláhok

kialakítják a dákóromán ideológiát. Meglepően pontos képét kapjuk e fejezetben a földművelés elmaradt, faluközösségi, ugaroló s az állattenyésztés primitív, szilajpásztorkodó módjának. A mezőgazdasági üzemet csak a nagybirtokos képes javítani forduló rendszerrel, takarmánytermeléssel, istállózással, trágyázással, vermek helyett csűrök és granáriumok építésével. Ilyen nagybirtok azonban kevés van, a legtöbbet a silánymínőségű jobbágmunka teszi fejlődésre képtelenné. A végletes elnyomástól a jobbágyot adóalanyvolta óvja meg és az állami védelem, amely megóvását bonum publicumnak, közjónak tartja.

A XVIII. század közepének magyar történetére *Mária Terézia* nagy egyénisége nyomja rá a bélyegét. «Az egyetlen asszony, aki a magyarság történetére iránytadó, elhatározó befolyást gyakorolt.» Uralkodása elején a pozsonyi várbeli jelenet «a barokk-kor egész szellemét összesűrítve fejezte ki: heves érzések erős hullámszásából heroikus nemzeti, királyhű akarat született» és uralkodása végén már túlnyomóvá válik környezetében a felvilágosodás hatása. A királyné törekvéseinek rugója emberbaráti érzelem és a salus reipublicae. Intézkedése körébe vonja a népjóléti, nevelési, jobbágy- és vallásügyeket s mindegyik téren bámulatos tevékenységet fejt ki. Történetírásunkban először alkalmazott eszközökkel világítja meg Szekfü Mária Terézia gazdasági politikáját, amelynek következtése az ország teljes gazdasági elszigetelése lett, oka pedig a rendeknek a nemesi adómentességhez való makacs ragaszkodása volt. Az ilyen széleskeretű összefoglalásban is termékenynek bizonyult eddig csak gazdaságtörténészek által alkalmazott fogalmaknak (pénzügyi és kereskedelmi váмок, fizetési és kereskedelmi mérleg) éles megkülönböztetése. A fejezet végső következtetése: a nemesi adómentesség miatt társadalmi, a királyné gazdasági politikája következtében gazdasági strukturánk különült el az örökös tartományokétól s fejlődött aztán más, kevésbé szerencsés módon.

A barokkrendi szellem felbontását és a XIX. század nacionalizmusának a kialakítását a *felvilágosodás* mozgalma végzi el. Ezzel a mozgalommal a könyv két fejezete foglalkozik. Pontos szellemtörténeti leírását és elemzését kapjuk egy történetileg kifejlődött eszme komplexum felbomlásának. A felvilágosodás kiindulópontja az ész tisztelete, a racionalizmus: elvetése minden észszerűtlennek, dogmának, tekintélynek és előítéletnek. A felvilágosodás erői nálunk Mária Terézia alatt évtizedekig lappangó életet élnek. II. József rendszere és a francia forradalom hozza fel ezeket a lappangó erőket a történeti élet felszínére. A mozgalom kezdeti, finom hajszálgyökereit is a pompás szellem-történeti analízis deríti fel. Ezek: a német pietizmus hazai jelentkezése, Francke és Thomasius hatása, a piaristák Newton, Leibnitz és Christian Wolf tanait népszerűsítő törekvései, az újságok által terjesztett praktikus, utilitárius, dogmamentes gondolkodás, a francia felvilágosodásnak, Voltairenek, Rousseau-nak Bécs közvetítésével hozzánk került tanításai, amelyek eleinte csak főuraink körében terjednek. A gombamódra szaporodó szabadkőműves páholyok filantropikus és humanisztikus célkitűzéseikkel megnyerik a vezetőréteget, az új eszméket deista, sőt ateista irányban fejlesztik tovább és terjesztik széles körben. Ekkor már világos a mozgalom célja is: az egyházi barokk-kultúra lebontása, a műveltség laicizálása. A felvilágosodás nemzetközi színei közé végre Bessenyei György nyelvi programjával nemzeti szín vegyül. Az ily módon megrajzolt széles keretben válik érthetővé II. József egyénisége, racionalisztikus, mechanikai felfogása az államgépezetről. Rendszerének tragikuma, hogy azt idegen király nem kényszeríthette rá a nemzetre, történeti jelentősége pedig az, hogy egy más, nem rendi berendezkedést mutatott meg a magyarságnak.

II. József halála és a francia forradalom hatása új változást idéz fel. A francia forradalom ideái ezuttal időbeli késés nélkül, szinte azonnal jelentkeznek nálunk is. A vármegyei nemesség a felvilágosodás racionalizmusa helyett már rendi nacionalizmust hirdet, a magyar ruha, a magyar nyelv és főképp a magyar korona kerül a nemzeti felbuzdulás középpontjába. Verbóczit Rousseauval egyeztetik, új «társadalmi szerződést» akarnak kötni II. Lipóttal, magyar «harmadik renddé» szervezkednek. Az új, öntudatos, büszke *magyar nacionalizmus* Dugonics regényeiben jelenik meg a leghatásosabb módon. De a rendi feudálizmus elleni támadások is szaporodnak. A rendi kívánságok túlságait a taktikázó király az illír kongresszus, a polgárság és jobbágyság mozgalmainak támogatásával paralizálja, majd megköti az új kompromisszumot, amelynek alapelveit a X. és XII. t.-c. állapítja meg. Ezek szerint Magyarország regnum liberum, szabad ország, amely az örökös tartományok módjára nem, csak saját törvényei szerint kormányozható. A legislativa potestast, vagyis a törvényhozó hatalmat a király és a rendek együttesen gyakorolják. «Ezt az eredményt az öreg, görnyedthátú rendi szellem mellett az izmos, fiatal társ, a nemzeti szellem segítette kivívni... Már tapintható a nemzeti mag, amely a rendi burkot szét fogja feszíteni...» Az államvezetés új szisztémájának kidolgozását az országgyűlés nyolc bizottságra bizza s ezek el is készítik laborátumaikat, amelyek arra mutatnak, hogy e rendek tanultak a multból s most az állami élet egész területét igazgatásuk alá szeretnék vonni. Az abszolutizmus népjóléti programját is hajlandók átvenni, de csak rendi érdekeiknek sérelme nélkül. A munkálatok sorsát a párizsi véres események és a Martinovics-féle összeesküvés pecsételik meg, hosszú időre kompromittálván a felvilágosodás ideáit. Az abszolutizmus elveti humanisztikus programját és egyetlen gondja az, hogy hatalmát stabilizálja.

Az utolsó fejezet, Horvátország és Erdély története, függeléként kapcsolódik az előbbiekhöz. Megvilágítja azt a folyamatot, amelynek során a rendi jogaikat a magyar rendekkel együtt védelmező horvátok fokozatosan az elszakadás útjára lépnek, főképp nemzeti öntudatuk erősödése, a Spalatói Tamás krónikájára alapított közjogi felfogás, a pacta conventa, az ausztriai propaganda és a magyar országgyűlés vallásügyi és nyelvi törvényei miatt. Erdély történetében valóban érdekes jelenség, hogy a szász univerzitás megtartja, a székelység elveszti előjogait. Igen komollyá válik az oláh-kérdés, mert számuk rohamosan emelkedik a folytonos és tömeges bevándorlás következtében. Kulturális színvonaluk lassan emelkedik, nemzeti öntudatuk, Anonymusra hivatkozva, annál gyorsabban. Az erdélyi három nemzet mellé szeretnének negyedikül emelkedni. Követeléseikkel állandóan Bécsset járják, ahol bennük a magyar szupremácia megtörésére jó eszközt látnak.

Részletesen szólunk «A tizennyolcadik század» nyolc fejezetéről, hogy világos képet adjunk a mű koncepciójáról és tartalmáról. Tartózkodtunk a részletekbe elmerülő, szakszerű megvitatótól, egyrészt, mert ez szakfolyóiratunk feladata, másrészt, mert a határozott kritikai álláspont csak a teljes mű megjelenése után válik időszerűvé. Egy, ha úgy tetszik, szubjektív megjegyzést szeretnénk még tenni. A tudományos lepelbe burkolódzó demagógia leghangosabb vádja a hazafiatlanság szegyenbélyegét szerette volna új történetírásunk homlokára sütni. A még itt-ott felbukkanó gyanúsítás sokat veszített már erejéből és hiteléből, alaptalansága egyre szélesebb körben válik nyilvánvalóvá, mert egyre többen ismerik fel, hogy a történeti hősök vallásos kultusza, a nagy tettek és nagy szavak, a pátoz hazafisága helyett az értelem és érzület

nemes, mélygyökerű hazaszeretetére van szükségünk. S arra is egyre többen jönnek rá, hogy a romantikus multszemléletnél megragadóbb és felemelőbb a történeti igazság: eddig jutott el, itt vert gyökeret, itt nevelt virágot, itt érlelt gyümölcsöt utoljára minden európai szellemi mozgalom. Keresztény ételszentség, román templomhajó, gótikus toronycsipke, reneszánsz életvág, bibliás reformáció, barokk oltár, rokokó fríz, altwien porcellán, romantikus hősi ének, néphez lehajló testvériség, nemes nacionalizmus: a mi európai magyarságunk tiszta lélegzetvételei.

Ezt tanítja a magyar történet új szintézise.

Mérey Ferenc.

Kuncz Aladár: Felleg a város felett. (Erdélyi Szépművészeti Céh, Kolozsvár.) Oltvár átlátszó neve alatt a háborúelőtti Kolozsvár adja a keretet. Kisvárosregény, de a nyomasztó hangulat nélkül, amely már általánossá vált a magyar regényírásban. Jókai Komárom, Mikszáth felvidéki városkái meghitt díszletekként fogták körül az embereiket; az alföld írói terpeszkedő, multtalan, élettelen városokra emlékeztek, ahonnan kiszabadulni vágytak s amelyet képzeletük szinte csak szimbolikusan látott, minden nagyvonalúságot, életet, kultúrát fenyegető lomha állatnak. A városkép minden helyi színét elvesztette a tolluk alatt. Az erdélyi író megint meghittebb viszonyban áll városával, hangulati fogódzót talál történeti emlékeiben, régi házsorainak jólismertségében; egyszerre gyöngéd és pontos. Kuncz Aladár is «érezte» lakóhelyét, könyvének legtöretlenebb hatását a háttér kelti. Magunk is egy-kettőre tájékozódunk és a régi ismerős biztonságával járkalunk Oltváron szerte-szét. Az emlékezés művészete, oly élesen idézni fel a látottat és tapasztaltat, hogy most is átsugározza a régi impressziókat, Kuncz Aladár erőssége.

Az emlékek ereje szerencsés írói adottság, a gomolygó hangulatok, utólagos reflexiók biztos megkötője. És szerencsés a másik tulajdonsága is: művészi ökonomiája. Mértéktartó — ritka jellemvonás íróink között. Társadalma, az arisztokrácia kínálkozott a torzításra; Kuncz Aladár megmaradt a különbségek tudomásulvételé-

nél, az érdekes profilok felvillantásánál. Hőse, a kívülről jött intellektuel a városka bizalmatlan világában, alkalmas lett volna legyűrt óriásnak; meghagyta emberi méretei között. Néhány erősebb hangsúly és a lemez nagyon ismerőssé, nagyon kopottá válna; így érdekes és rokonszenves. Kuncz Aladár városának zárt társadalma van, rétegekkel, egyéniségekkel, külön színű lelkekkel; nem csupa gonosztevő, tökfilkó vagy elrongyolt élet. Arisztokratái emberek, akiket helyzetük determinál, akiknek viselkedését ősi konvenciók szabják meg, lelkük bolondos ösztönök, örökölt fáradtság, értelmetlen góg, céltalan felbuzdulások keveréke. Letört értékek, de értékek és Szentgyörgyi Tamás, akit büszkeségük szívig sértett, nem tagadhatja meg tőlük csodálatát.

A jó indítás mégis csak torzóhoz vezet. (A regény egyébként első része egy tervezett, de örökre befejezetlen maradt trilógiának.) Különös, ha Szentgyörgyi Tamás tanártársait nézzük, akik pedig az író osztályához és közvetlen környezetéhez tartoztak, már szereposztást érzünk az emberábrázolás helyett. A radikális, a bigott, a csak-tanár, a széleslátókörű, humánus lélek egymásután hallatja hangját a kényszeredett kórusban, egy riadt kis fiú körül a «jó» és «rossz» nevelők bántóan elnagyolt vitáját vívja meg. A latin szavak igézetében élő öreg, vak Kápolnay az egyetlen köztük, akinek nemcsak az író, de az olvasó számára is van jelentősége.

Hol váltódott át a hang hamisra?

Az arisztokratákat megleste, távoli alakjuk kicsiholta izgatott érdeklődését, exotikumuk felébresztette lélekfűrkésző kíváncsiságát. Tanártársait túlságos közlelől kapta, inye eltompult egyéni ízük iránt, azt hitte, csak általános vonások rájukhúzásával teheti alakjukat érdekessé. A mágnásokat figyeli, őket felhasználja; ezek jobban idomulnak szándékhoz, tendenciához, az igazolni kívánt világnézethez, azok a regény művészi egyensúlyát hordozzák. Mert az alakok biztonsága biztosítja a helyzetek feszültségét is, mint a pillérek a híd merész lendületű ívét. A konferencia, ahol a klerikálisnak tartott Szentgyörgyi Tamás váratlanul szembe fordul kínálkozó szövetségeseivel, robbanó hatásban meg sem közelíti az igazáért plebejus göggel támadó és a szeszélyét nagyurasan védő ellenfelek összecsapását a kaszinói afférban.

Hozzáadni — Kuncz Aladár írói tévedése. (A Fekete Kolostor nem egy szép helyét is így tette tönkre.) Az egyén magában kevés; világnézeti, szellemi irányok talapzatára kell állítani. Az emlék szegényes, romaneszk túlzásokkal kell szépíteni, hogy regénybe illő legyen. Klára, a grófleány macabre színjátékban, ravatalon ismerkedik meg szerelmével, Tamással — lehet ennél fájdalmasabb giccs? Az emlékezés és a mértéktartás az erényei, de nem velük, hanem ellenükre keresi a nagy effektust. Nem meri végig vállalni saját magát. Az ő képzelete csak különös embereket, pompás megfigyeléseket, érdekes eseteket raktározott el és idéz vissza. Az igazi regényírói fantázia másmilyen lehet, megdöbbentő kalandok sorozata számára az élet, sötétén végzetes szenvedély a szerelem, kiismerhetetlen titok a lélek. Ösztönei más íróideált állítanak Kuncz Aladár elé, mint tudatos művészi érzéke; csillogó üveggyöngyökre cseréli igazgyöngyét.

Van egy különleges magyar poé-

tika, a féktelen teremtmőző szuggesztívója, amelyből néhány hatalmas, de zilált, széthulló és az első elementáris hatás után gyorsan kiábrándító regény született. És van egy állandó mellékér, meg-megújuló kísérlet a tökéletes belső egyensúlyú alkotásra, amely eddig még vérszegény és erőtlen maradt. A baj talán ott van, hogy a «fegyelmezették» nem tudnak oly lelkesen hinni igazukban, mint az «őserősek», sőt lelkük legmélyén maguk is hódolnak az uralkodó bálványának. Amit elvben megvetnek, titokban olt-hatatlan vágygal kívánják; ezért lesz munkájuk felemás. Szegény Kuncz Aladár esetében legalább így volt.

Halász Gábor.

Dallos Sándor : Betegek. (Dante kiadás.) Dallos első könyve nem mutatja megközelítőleg sem írójának teljes képét s fejlődésében némileg túlhaladt is.

A kötet első novellája, a kisregény arányú *Betegek* — amelyről a kötet műfaji jelzetét is kapta — hatalmas, reálistikus körkép a szanatóriumi tüdőbetegek életéből. Dallos egységes mesemenet nélkül, riportszerűen írja meg a halálraitéltek életét; novellájába az ellesett részletek vagy átélte élmények garmadáját szövi. Mégis e novellája jellemző. A világtól elzárt s a belső izgalomtól felszított életek «vetületét» írja meg: tehát alapjában lelki perspektívára kíváncsi: az ösztönélet titokzatos világára s azon túl a lelkek alapformáira, legprimitívebb, legszűzibb redőire. A világtól való elzárttság, az ösztönélet fokozott áramlása, a láztól is heccelt vér játéka, a rákövetkező apathia rendkívül alkalmas helyzetek arra, hogy megmutassa alakjai legrejtettebb vágyait, legmeztelenebb mozdulatait élet és halál sürített szomszédságában, váltakozó visszfényében. Csakhogy novellájában sok még a földhöztapadt (demonstrációs) elem. Rendkívül erős fiziológiai

élményeit válogatás nélkül, verista színekkel festi bele. Sokáig hevert ez írása fiókjában: ebben az időben kellett még a vaskosabb ösztönök világa, a testek fekete masszája, hogy kielemezze belőlük a lélek legtitkosabb rezzenéseit; kellett még az ellentét sötét háttére, hogy rávetítse, ami az emberben a legillóbb, legmegfoghatatlanabb s egyszersmind leglényesebb... Ezért tartjuk művészetében kissé túlhaladottnak.

Másik novellája, az igen szép *Nyúl*, már abból a fajtából való, amelyet mi szeretünk. Megelevenedik benne a család — mondhatjuk — a családjá minden mély ízével s őmaga, az író, emberlátása alaprevelációival, melyeket ép azért itt, a családban kell keresni. Ámbár ez a novellája sem a legjellegzetesebb, láttunk mi már ránézve jellemzőbbet s az ép a Napkelet pályázatán pályadíjat nyert *Szegénység* volt. Ennek a novellájának a bevonásával a *Nyúl* mellé, rámutathatott volna írói elhivatása alapösztönzéseire s a maga rokonszenves, eredeti egyéniségére, akinek meleg, temperamentumos lírája, harcos hite s mély, paradoxba vágó emberlátása ott kísért minden írásán. Úgy látszik, szándékosan nem akart magáról kikészített portait-t adni.

Fejlődése állomásairól már inkább tájékoztat. Emberlátása kivetítésére először heves összeütközéseket, komplikált tragédiákat eszelt ki; majd hovatovább egyszerűbb; formában igénytelenebb, s eredetiségben zavartalanabb lett. Itt a *Nyúl* közelíti meg e stílust, amelyben az apa elnyúhatetlen jósága, mély embersége igénytelenül adekvát formában, élettől dagadó történet keretében jelenik meg. A *Betegek*-ben még majdnem kihasználja a naturalista «dokumentációt», noha koncepciója végső lényegében — mint már rámutattunk — végtelenül távol áll attól. Másik két novellája hangulat megrögzítése. Talán éppen azért adott

nekik helyet kötetében, mert legközelebb állanak az író legújabb stílusához: leginkább mutatják az írásművészet önmagában elégségességét sötét vagy ájtatos érzékenységű hangulat megrögzítésére. Az egyikben a primitív képzeletnek jut szerep (*Azon a napon*); a másikban pesszimista élményen alapuló erős, fanyar disszonanciát szóltat meg (*Egy albérlő meséi*).

Dallos bámulatatos intuícióval közeledik önmagához. Minek a komplikált mesefikciók, az elemzésre alkalmas problémászerűségek annak, aki életérzését önmagában is meg tudja fogni? Egy életérzés hatalmát, egy szenvedély irreális mindenhatóságát vetíti ki újabb írásaiban és ezzel emberlátása titkos forrásához, önmaga mélyére ér. Ez az a vízió, amely most novelláiban darabokra török; ebben az irányban mutat fejlődése leghosszabb utat. A mithikus képzelet működik benne, melynek jelenlétét ott érezzük a heves összeütközésekben, alakjai temperamentumosságában, irreális vágyaiban s gyakran meglepő, őstermészeti egyszerűségében s csapódik le látszólag egyszerű, igénytelen formában, életérzése salaktalan kifejezésében. Így írja meg a csavargás nosztalgóját a *Gomblyukban piros virág-ban* vagy a maga primitív, a magányosság melankóliájával bevont életörömét a *Csillagos ég alatt*-ban.

Dallos első könyve a kiválogatás ellen felhozható érvek ellenére is erőteljes darabokat foglal magában. Az író nem akarta magát egyéniséggé «integrálni»! De valljuk meg: kissé személyesnek látszó bemutatkozásáért nem egyedül ő a felelős. Azok az évek, amelyekre írói működése esik, nem kedveztek az értékek fokenkénti konzerválódásának, az egyéniség szukcesszív, maradéktalan kifejlődésének: Dallos tisztában van a szükségszerű veszteségekkel s tehetsége tudatában bátran és reszketés nélkül vállalja azokat.

Hencze Béla.

Varga Sándor : Rickert Henrik filozófiája. Az Akadémia Filozófiai Könyvtára, 5. sz. Budapest, 1931. 123 l. — Ez a kötet bizonyos tekintetben szorosan kapcsolódik a sorozat megelőző hegyedik számához, mely Bartók György tollából Kant és a német idealizmus erkölcsbölcséletét tárgyalta. Bartók könyve ugyanis az értékfilozófia történeti kezdeteit, inkább előzményeit mutatta be, az előttünk fekvő tanulmány pedig a modern értékfilozófia alapvető rendszerével ismerteti meg a magyar olvasót. De van még egy közösség is a két mű között: abban az utalásban, mellyel ez is, az is a magyar Böhm Károly jelentőségére mutat rá az értékfilozófia úttörő munkálataiban. Böhm, Bartók és Varga: három generációja egyazon iskolának, mester, tanítvány és a mester tanítványa, egyazon szellem-történeti folyamat eleven tovaáradása, és amint Bartók Kant-könyve «in memoriam Caroli Böhm» van ajánlva, úgy Varga Rickert tanulmányozásához bevallottan azért fordul, mert rendszere rokon a Böhmével s abból a szempontból vizsgálja, hogyan egészíthető ki és helyesbíthető egyik a másikkal. Sajnos, a tanulmány «megszabott keretei nem engedik meg, hogy az előszóban említett problémába, Böhm és Rickert filozófiáinak egymásrautaltságába, itt belebocsátkozzunk», írja könyve végén a szerző, de utolsó, kritikai fejezetét nyilvánvalóan e szintézis szempontja vezeti és Böhm filozófiájának ismerője Böhmre nézve is sok megszívleendő kritikai tanulságot nyer a biztos kézzel és kással végzett boncolás eredményeképpen.

Ez az igen kifinomodott kritikai képesség egyik és legfőbb jelessége Varga Sándornak, mely alighanem mindig meg fogja óvni az elhamarkodott rendszerezéstől, problémamegoldástól, mely pedig oly csábító a filozófusra. Ez a kritikai érzék talán meg is fogja akadályozni a bevégzett rendszer kialakít-

tását, melyhez mindig szükséges legalább egy csöppnyi erőszak, — amint ezt éppen Varga Rickert példáján is bemutatja — de a nyílt problémákat és magát a problémák összefüggését, rendszerét a maga nyílt, feleletre váró voltában fogja mindig a filozófiai meditáció elé állítani és ezzel magát a filozófiálás lényegét óvja meg, mely lényeg maga az igazság szakadatlan keresése. Ez a tiszta látás mutatkozik meg abban a térképben is, melyet Rickert rendszeréről nyújt a könyv.

Eleve, az előszóban lemond minden historikus igényről, a filozófus szellemi fejlődésének ábrázolásáról, de magának a rendszernek, a gondolat dialektikájának benső dinamikáját pontosan feltünteti és a rendszernek szerves rendszervolta világosan előtűnik az ábrázolásból. És ilyenformán nemcsak Rickert filozófiájáról kapunk képet, hanem Rickert filozófiálásának is, annak az előretörésnek, mely az értékek rendszerének megragadása felé lendül, szemtanui lehetünk.

Külön érdeme a műnek a bevezető fejezet, mely Rickert filozófiájának jelen helyzetét és általános jelentőségét vizsgálja. Itt talál helyet a neokanti nizmus igazi mivoltának bemutatása, visszautasítása annak a vádnak, mintha ez a filozófiai irányzat kimerülne az értékelméletben; itt mutat rá, miért fordult a filozófia a pozitívizmus szűkkeblősége, a materializmus és naturalizmus egyoldalúsága után biztos alapok elnyerése végett az ismeretelmélethez és Kanthoz, mit talált Kantban és mit fejlesztett ki tanaiból. Természetesen, a témának, de a tárgyi igazságnak, a történeti ténynek megfelelően is az egész újkantiánus mozgalom útját és jelentőségét Rickert rendszerének a fejlődés csúcsára helyezésével tekinti, de rámutat azokra az utakra is, melyek felé erről a csúcstról kilátás nyílik.

Joó Tibor.

E. M. Remarque : És azután... Regény. (Dante-kiadás. 1931.) — Remarque első regényének főhőse 1918 októberében elesik a fronton. Ezzel az elbeszélés szabályszerűen lezárul. Nem úgy azonban a regény sorsa, mely érdemelten vagy érdemtelenül a legszedületesebb könyvkarriérre fejlődik s mint egy újszerű hadigép füstben, gőzben és lármban irgalmatlanul legázol minden sikert. A könyv tehát — az ismeretlen katonának ez a nyers vallo-mása a háborúról — egész váratlanul bombaüzletnek bizonyult. Nem élnénk azonban ebben a sokat gáncsolt kapitalista termelési rendben, ha a könyv-kiadói élelmesség kihaszorlatlanul engedné elmúlni egy név és egy siker konjunkctúráját. Kiderült, hogy Remarque korán ölte meg hőjét. Még élhetett volna. Átéltette volna az inflációs idő, a Noske-korszak és a polgárháború érdekességeit. Élhetett volna, sőt élnie is kell.

A militarista kapitalizmus tehát új életre injekciózza az antimilitarizmus hősi halottját. Az üzleti szellem kikutorja a tömegsír-ból s visszakényseríti a válságba, a spenglerizmusba, a kaoszba, a táncórületbe, a siber-világba. S mikor már élne, meg kell állapítanunk, hogy ez az antimilitarizmus nem is olyan veszélyes. Sőt nem is antimilitarizmus.

Remarque második regényének hősei úgy kódorognak a háború utáni új világban, mint valami vicsorgó, békétlen farkasok. A szájuk íze keserű s drótakadály, lövészárók és kézigránát nélkül mintegy üresnek és unalmasnak érzik a földet. Addig beszéltünk a világnézetek és az eszmények összehomlásáról, míg ezek a regényemberek — így retrospektíve — valóban a semmit és a megsemmisülést igazolják a füstölgő Európa területén. Ez már a tökéletes «Untergang». Törvény, rend, csiszoltság, tudomány, emberiesség neveltséges s üres szövirágokká fonnynak ezeknek a véresszemű ordasoknak

a tekintetében. Maguk se tudják, mit tesznek s valami félködös lelkiállapotban buknak egyik eseményből a másikba. A kompozíció ziláltsága, mely a háború leírásában természetszerűen hatott, itt alaposan megbosszulja magát. A szereplők azonossága csak lazán fűzi egymáshoz a különböző novellisztikus hangulatképeket. Az egyik szereplő váratlanul revolvvert ránt és lepuffant valakit. Miért? Később megtudjuk: egy leány miatt, aki neki «mindene volt». A másik öngyilkos lesz. De ebből a mozzanatból is kirí a sivár épater le bourgeois. Mindent a háború magyaráz. Ott tanították meg a fiúkat ölni: kézzel, szuronnal, kézigránáttal, csoda-e hát, ha egyre azt szeretnék csinálni, amit négy éven át olyan szakszerűen begyakoroltak. A háború a szétroncsolt angol kapitány holttetemén, a kiontott beleken s az állások között leroskadt sebesültek szörnyű jajkiáltásain keresztül tovább gomolyog a hadviseltek lelkében s elvetélt, iszákos, bűnöző szerencsétlennékké nyomorítja a békébe átmene-kült áldozatait.

Vajjon így van-e ez?

Mindenesetre vitás. Vitás, hogy az a típus, melyet Remarque ökonomikusan több szereplőre bont, képviselheti-e a háborúból hazavetődött polgárt vagy csak magát a háborús ifjúságot is. Kérdés, a háború csupán ölni tanított-e? Remarque e négy év egyetlen pozitív eredményének a bajtársias-ságot véli. Tudjuk azonban, hogy a hadviseltek milliói — szinte minden elméleti feltevést megcsúfolóan — bámulatos gyorsan illeszkedtek vissza a polgári rendbe s hogy a világ gazdasági és erkölcsi rekonstrukciója még mindig nem sikerült, az aligha ennek az átlagembernek a munkakedvén és a fegyelmezettségén múlik. Az elmúlt évtized bűnügyi krónikája se látszik igazolni Remarque állításait... Nem, a baj itt valahol egyebütt van. Az a gyanúnk — s a szerző hiába harsog

védőbeszédekét hősei mellett, — hogy a fiúk egyszerűen vásottak. Vásottak és iskolakerülők. S ezt a típust a pedagógusok, sajnos, már *azelőtt* is igen jól ismerték.

Nem vitás azonban Remarque könyvében a művészi megoldások fogatékossága. Lehet, hogy a ma regényének ideálja a riportregény. De a legkөрmönfontabban leegyszerősített riportregény se nélkülözhet bizonyos «régi» kellékeket s ezek közé tartozik elsősorban az alakok éles felvázolása : emberszerűsége. Nem elég nevet ragasztani a szereplők mellére : a cédula még nem avat egyéniséggé. Mindig káros, ha a szerző mintegy apriori tétéleket akar igazoltatni hőseivel. Az ilyen figurák csak ritkán lépnek ki a papírosból. Szócsövek ezek, melyeken át az író kiabál. Ha a regény alakjai igazán élő emberek, akkor a költő csupán az életüket regisztrálja. Tolsztojnak szemére vetették olvasói, hogy Karentina Annát megöli. Nem én öltem meg, felelte Tolsztoj, sőt nem is tehetek róla, hogy öngyilkos lett. Remarque legtöbb alakja egy húron pendül. Az a néhány vonás, melyet reájuk aggat, nem határolja el őket egymástól. Elmosódók és összetéveszthetők.

Kár. Mert Remarque nem közönséges írói tehetség. Komoly szűkszávúsága, az emlékképeknek érzékletes átvillantása a ma valóságain értékes és érdekes stilisztára vall. Néhány szép sora és hangulata pedig az igazi költőt revelálja benne. De ez a regénye elsiertet, a siker lázában fogant s nem elég lelkiismeretes munkának látszik.

Kaposvár.

Szakáts László.

Kassák Lajos: Megnöttek és elindulnak. (Pantheon, é. n.)

Még mindig az irányregény tenyészik legbujábbban irodalmunkban, igaz, hogy a mai fojtott légkörnél jobb üvegháza nem is kell. Ahol minden homlok a jövő gondjától verejté-

kes, hogyne volna vézsikoly vagy harci kiáltás a líra s hogyan árasztaná el a regényt a színpadról kiséprűzött korszerű intelem? Már-már vissza-csöppenünk a középkori vallásos irodalomba, regény s novella példázattá egyszerűsödve örvendeztet minden oldalon jószándékú tanulságaival. Maga Kassák, egyik első divatba hozója új költészetünkben az aktivizmus néven modernesített irányköltészetnek, már láthatóan kifelé kapaszkodik ebből az eliszaposodással fenyegető sodorból, elfogulatlan tárgyilagossággal iparkodik ábrázolni a polgárságot is. Ha az eredmény mégis csak annyi, mint legújabb regényében, lehetetlen arra nem gondolni : hátha magával a műfajjal van baj, mert egyelőre elélte magát. A sok művészetentúli szándék után ideje volna megint elsősorban a megalkotással törödni, hiszen még jó iránymű is csak az lehet, ami irodalomnak épkezláb.

Tehát : adva van néhány inas, kamaszkorú gyári munkás és apró cikkekkel hálózó ügynök. Ők azok, akik megnőnek és elindulnak. Szabad délutánjaikon az erdőben ficáncolnak, féléjtszakájukat okos beszélgetésekkel s történelmi előadások hallgatásával töltik : íme milyen céltudatosan készül jövőjére az ifjúmunkás, akit szinte hajánál fogva húz fölfelé a mai osztályrétegeződés aljáról a makacs remény, hogy az ő sorstársainak volna legfőlü helyük. Egy ruhafogas-ügynök pajtásuk tartja össze őket, Kolacsek Mátyás, akinek apja a hadifogságban lett vörös s elesett a fehérekkel vívott harcokban. Az ő lopva hazajuttatott levelei adnak irányt fiának, míg a regény végén tiltott röpirat terjesztés miatt négy évet nem kap s éhségsztrájkban el nem pusztul. Tanulság : még a legderekabb fiatalokat is romantikus meggondolatlanságokba kergetheti áttekintő képességük hiánya.

Ami még a regényben történik, pedig nagyon sok történik benne,

annak jórészt középosztálybeliek a szereplői. Itt van mindenekelőtt két burzsuj siheder, Feri, aki elcsábít és cserbenhagy egy lecsúszott polgárcsaládból való lányt, és Laci, egy gyáros fia, aki rendszeresen lopja szüleit s közben meg akarja teremteni az atmoszférikus lírát. Folyton azt szajkózza, a magántulajdon lopás, rá is csábít két munkásfiút, hogy törjenek be vele apja gyárába. Rajtavesz-tenek, cinkosai börtönbe kerülnek, maga természetesen idegszanatórium-
ba, ahonnan egy-kettőre gyógyultan bocsátják el. Tanulság: a középosztályból többnyire az jön át a proletárok közé, aki «odaát csak salak volt» s a könnyű érvényesülést, a kalandot keresi.

Vannak azért örvedetesebb jövevények is: két burzsujka, az elcsábított Panni és pápaszemes barátnője, Évi, aki szemináriumot tart a fiúknak a szociálista történelemből s addig barátkozik az éhségstrájkos Kola-
csekkkel, míg szerelem nem lesz belőle, persze munkaközösségen alapuló szeráfian tiszta szerelem. Pannit egy idősebb tisztviselő veszi nőül s ezzel Évi szerint «elárulja az ifjúságot, kilép a kasztból s az ellenséggel szövetezik», — ami egyébként nem az író álláspontja, csak kostoló abból, miféle problémákkal vergődnek fiatal hősei.

Nem tartom hibának, hogy ezeket a vergődéseket Kassák teljes együttérzéssel ábrázolja. Minden ifjúság hős, ha százszor betört kapukon zúzza is véresre koponyáját. Más és mélyebb bajok vannak itt. A regény minden mozzanata példáz valamit; s nem az a főfogatkozás — sőt az még erény is lehetne, — hogy minden mozzanat az író következetes ideológiájából nőtt ki; az a baj, hogy ezt az ideológiát egyéb Kassák-művekből ismerem már s most lépten-nyomon az a csúf gyanú tolakszik belém, hogy az egész mese csak ennek az ideológiának az igazolására való.

Az író annyira otthon érzi magát a munkás ifjak világában, hogy most az egyszer egészen hevenyészve dob elénk közülük néhány egysíkú figurát. S annyira biztos elvi meggyőződése helyességében, hogy a legelcsépeltebb polgári típusokat szedi elő, hogy megbélyegezze bennük az uralkodó osztályt. Itt ez a Panni a maga tiltott műtétes és gépírókisasszonyos operett romantikájával; itt ez az atmoszférikus tolvaj, Laci, a regény legbonyolultabb lelkűnek szánt alakja a maga elképesztő butaságaival, Feriről nem szólva, sőt nem szólva Éviről sem, akiről még az előírásos pápaszem sem hiányozhatik. Közhelyek ezek. Növeli elmélyítetlenségük hibáját, hogy a regény egyes filmjelene-
tekből épül föl, amelyek külön csaknem mind sokkal jobbak, életízűbbek, mint a mű maga. A szétdobált részletek mögött nem érezzük a lelki fejlődés törvényszerűségét, legfőleg azt az átlagbölcsséget, hogy «ez így szokott történni». Annyi esemény, epizódalak kavargó a regényben, hogy fölférne hozzá egy névmutató. A fiatalok mögé fölvezolja Kassák szülei sorsát is, de ezeknek a jeleneteknek csak annyi fényük van, ami önmagukra elég, sem előre, sem hátra nem világítanak.

Mindezt betetőzi a párbeszédék papirosíze, amely néha már azon a határon áll, mintha valami hevenyészett fordítást olvasnánk. Kassák mindig stilizál, de most olykor a legfakóbb napilap nyelven. Az egyik inassal nincs megelégedve a mestere, elhivatja az apját, egy vitéségi érmes nyomorgó vakját a háborúnak. (Tanulság?) Az apa könyörgésére áll attól, hogy kidobja a fiút a műhelyből s ezt így adja tudtul: «Nagyon jól tudom én, hogy a haza hősei iránt valamennyien hálával tartozunk. A maga kedvéért tehát még egyszer megpróbálkozom vele.» Lehet, az író ezekkel a kínosan fogalmazott mon-

datokkal is suhintani akar valahova, de félrecsúszik a keze s ez a félrecsúszottság a regény főbaja. Azt a miliót, amelyben legerősebb, elhanyagolja s amelyikkel legtöbbet bibelődik, csak kívülről mintázza meg.

Pedig, ismétlem, nem vak pártember; nála önállóbban egy szocialista írónk sem vonta le a forradalmak tanulságait. Már *Napok, A Mi Napjaink* című regénye tiltakozik minden romantikus kilengés, hebehurgya erőszak ellen s már ott hirdeti, hogy a munkásságot a maguk osztályával meghasonlott polgárok szokták beleugratni a kártékony kalandokba. Új regényéből még határozottabban kiderült, hogy a legsürgősebb feladat a munkásság szellemi színvonalának fölemelése. Az ő munkaterve: kultúrprogram. Évi szándéka: «Tanár leszek és tanítani fogom az emberiséget», éppoly vonzó, mint a munkás fiúk mohó tudászsomja, s az az új testvériség, amelyben találkozunk itt proletárok és burzsujok egy emberibb jövő érdekében. Ez az összefogás s ez a művelődésvágy örvendetes, s ezért kár, hogy ez a koraszülött regény nem kelthet zavartalan művészi hatást. De mindig ez az eredmény, ha az író nem narkotizálja magában az elvembert, mielőtt alkotni kezd. *Juhász Géza.*

A moldvai magyarság. — Irta: **Domokos Pál Péter.** (Csíksomlyó. 1931. 80 302. l.) A Kárpátok keleti oldalán a Milkó, Kászon, Ojtoz, Tatros, Sós-tázló, Tázló, Beszterce, Moldova, Szereth és Prut folyók mellékén ma is jelentékeny számú rk. vallású, magyarul beszélő nép él. E vízkörnyéket *Moldvának* nevezik, ahol a ma élő rk. vallású híveket, a csángómagyarokat ősmagyarok, kúnok, magyarok és székelyek leszármazottainak tartják. A hivatalos statisztika fel sem említi őket, holott számuk a 100.000-et kö-

zelíti meg. Sorsuk, jövőjük az elmúlás, a nemzeti megsemmisülés.

Szomorú jelenük fenyegető mementóként áll a székely szerző előtt saját faja jövője szempontjából. Mint új Julianus páter felkeresésükre indul, hogy szemtől szembe lássa a fajtájából való csángó lelket.

Útját a mult emlékeinek tanulmányozásával készíti elő. A besenyőktől úzított etelközi magyarság menekülő töredékében véli az ősi népréteget, amelynek meggyérült sorait századok múltán a kúnok töltik ki. Ezek megtérítését már magyar szerzetesek végezték. A XIV. század óta virágzó katolikus magyar élet volt Moldvában. A huszita mozgalmak idején az ottani Tatros-on fordította Tamás és Bálint testvér a bibliát magyar nyelvre s ennek másolata a Müncheneri codex nevét viselő magyar nyelvemlék. A huszitizmus nyomán magyar istentisztelet honosult meg, amelynek szokása helyenkint még a XVII. században is élt.

Tatros irányító szerepét később a bákói ferences kolostor vette át, amelynek guárdiánjait a csíksomlyói kolostor adta. Amikor azonban a tatrosi rendház leégett, a moldovai magyarok lelki vezetése idegenek kezébe került. A moldvai püspökség székében szinte 200 éven át olasz és szláv, főleg lengyel papok ültek akik magyarul nem értő velük nem érző olasz misszionáriusokat alkalmaztak. Sorsuk tanulságos képét rajzolja meg a XVII. század közepén püspökük, a bosnyák Bandulovich Márk, akinek a pápához küldött jelentéseiből tudjuk meg, hogy ekkor 1122 rk. magyar család volt Moldvában.

Számuk a századok során egyre nőtt nemcsak a természetes szaporodás, hanem időnkinti újabb erdélyi rajok útján. G. Batthyány Ignác erdélyi püspök érdeklődött is irántuk s a pápához is fordult, hogy magyarul értő papjaik legyenek. Gyakorlati ered-

mény azonban édes-kevés volt. Nagy elhagyatottságukban kitartottak, sőt a vérükből való Petrás Ince klézsei pap már a magyar tudományos körök figyelmét is felhívta reájuk.

Amikor azonban a XIX. század közepén a moldvai kormány a magyar franciskánusokat kitiltotta, lassú pusztulásnak indult itt a magyar élet. Megszervezték a jassi-i püspökséget s a halaucesti (Halasfalu) minorita rendházat, s ezek a csángómagyar gyermekekből sovén rk. vallású román nemzetiségű papokat nevelnek. Még a templomokból is kitiltják a magyar szót. Ezek munkájáról mondta a német Neumann pater a szerzőnek, amikor 1929-ben bejárta a moldvai magyarok falvait: «Elszorul az ember szíve, amikor a talpig becsületes, igaz nép napról-napra való elnyomását és elrománosítását látja. Én, a német mondom ezt, aki nem csinált és nem is fog soha politikát csinálni, de aki a nép anyanyelvén való beszélgetését, az Isten anyanyelven való imádását, az anyanyelven való éneklést a leg-
elemibb és legszentebb jogának tartom. E legelemibb és legszentebb jog megsértését és lábbaltiprását a moldvai magyar csángóknál 41 esztendő működésem alatt szakadatlanul lát-tam». (117. l.) Pedig a mintegy 100.000 magyar eredetű hívőből 65.000 még ma is magyarul beszél.

A lelkes szerző fáradtságot nem kímélve járta be falvaikat, megörököltette a hívek magyar neveit, betlehe-mes játékait. Lakodalmi szokásaikat pedig a bákómegyei csángó Szabó Ferenc meglepő értelmességgel jegyzette le, érdekesen leírva a hivatatók, a virágos pálca, a csókos pohár, a küsnyoszolyók, a keresztapa, a bémondó, a nyirássza (a menyasszony), ennek szülei: a búsapa, a búsanya, — a vőlegény és szülei, az örömapa és örömapanya szerepét. Mily vegyes érzelmek járhatták át a szerző lelkét, amikor Szeketurán meglepődve hallotta:

«Sziléfeldem sziep hátáron, — Meglátlák-e voloháron, — Ahol állok, ahol menyek, — Mindenkor csak felied nézek.» — Népdalgyűjtése a magyar-lakta négy zenedialektus ismert területét egy ötödikkal bővítette ki. A közlött 65 csángómagyar népdal vagy ballada egy része rokon a székely balladákkal. Tárgyuk, hangjuk olyan, mint a nép, mely szerzette:

Én Istenem csak úgy élek, mint egy nyomorodott lélek,

Én is idegen országon, mint a madárka az ágon,

Szárnyocskáját repeg teti s a szíve-met rettegteti.

A lelkes szerző megérdemli, hogy műve eredményt érjen el a csángómagyarok érdekében. Legyen úgy, mint Magyar Antalné mondta Galbenben: «A pinkezdí ruza kihajlott az útra, — Nem tudom édeszem jóra-e vad rosszra — Vad (vagy) holtig bánatra. — *Adná Iszten jóra! Ne fordítná rosszra.*» — A könyvet az ifj. könyvtárak figyelmébe ajánljuk.

Závodszy Levente.

Entz Géza és Soós Lajos: Élet a tengerben. Természettudományi Könyvkiadóvállalat. XCIX. kötet. 8°. 484 oldal, 26 tábla, 112 szövegrajz. (Kir. Magy. Természettud. Társulat kiadása.) Budapest, 1931.

A könyv címét látva, keserű sóhajban sajdul föl a fájdalmas emlékezet: tengerünk — csak volt! S a sötételátásra beidegzett olvasó hamarosan ki is robbantja elhatározását:

— Minek foglalkozzam én a tengerrel? Most! ? Mire való az ilyen művek kiadása? Fölösleges fényűzés!

Ám az illetéformá ellenvetésekre a szerzők maguk is el voltak készülve. Világos bizonyítéka ennek előszavuk.

«Nem a sors gúnyja, nem anakronizmus-e — írják, — hogy éppen akkor jelenjék meg a tenger életéről szóló eredeti magyar mű, mikor elvesztettük a tengert? Erre a válaszuk

az, hogy legyen bármilyen is a pillanatnyi helyzet, a tenger iránt való érdeklődésünknek nem szabad ellankadnia, még időlegesen sem, hanem azt minden rendelkezésünkre álló eszközzel ébren kell tartanunk. Ezt a célt óhajtjuk különlegesen is szolgálni, mikor különös súlyt vetünk az Adria életének megismertetésére.»

Megnyugtathatjuk a szerzőket, hogy buzgólkodásuk nem volt célját tévesztett. Nem végeztek fölösleges munkát. Hiszen nagyon sok bizonyágunk van arra, hogy a magyarság nemcsak vonzódik a vízhez, hanem valósággal rátermett a vízenjáró életmódra. Sportvitorlásaink, evezőseink, úszóink minden vetélkedésben az elsők között vannak. A világtengerészetben is nagyon jócsengésű a magyar név. És hogy a vízhez való hajlandóságunk minő mélyen gyökerezik, igazolja az az immár három ízben megtörtént eset, hogy cserkészseink a világ-jamboreekon magukhoz ragadták a vízi gyakorlatok megoldásának pálmáját. S ma csakugyan az a helyzet, hogy a magyar nemcsak a kard, hanem a vízi sportok nemzete is.

Mi sem természetesebb és szükségesebb tehát, minthogy a gyakorlat mezején igazolt rátermettségünket az elméleti tudás erejével is növeljük, gyarapítsuk. Necsak evezni és úszni tudjunk a vízen, hanem a vizek életével is ismerkedjünk meg.

Egyébként pedig éppen ez a szép könyv bizonyítja, hogy a tengertől valójában most sem szakadtunk el egészen. Az a hatás, amelyet a tenger életének tanulmányozása, a természet sok sarkalatos törvényének tapasztalati úton való megismerése az emberi lélekre gyakorol, ott él ma is kitörülhetlenül, elpusztíthatatlanul azoknak a tudósainknak emlékezetében, akik — régebbi kedvező körülmények között — búvárkodhattak a tenger vizében. És ezek az emlékek, amint a vaskos kötet is bizonyítja, nem maradhatnak egyes

egyénekhez kötöttek, hanem — íme — közkinccsé kellett válniuk. A tengert ismerő és megismertető szakembereink tehát fönntartják az élő kapcsolatot nemcsak a tengerrel, hanem a — magyar tengerrel is!

De még ha bennünket nem is köténének ilyen érzésekből font szálak a tengerhez, ennek életével még akkor is meg kellene ismerkednünk. Hiszen ma már tudományos sarkitétel, hogy az élet bölcsője a tenger volt. Az élet pedig hogyné érdekelne minket, hiszen a mi életünk is! Mindenkép hiányzott ilyen könyv a magyar irodalomból. És nagyon fontos volt, hogy ezt a könyvet éppen Entz Géza és Soós Lajos írja meg, mert az átélés, a személyes tapasztalat és az általános biológiai képzettség mindkét szerzőnek — egyéb ként együttesen kevés emberben főlalálható — fényes fegyvertára. Mind ehhez járul, hogy a tollal is igen jól tudnak bánni. A népszerűsítés minden csinja-binja pedig egészen a vérükben van. Ennek bizonyítására legyen itt elég a tárgybeosztásnak csupán vázlatát bemutatnom: a fejezet-címeket.

A tenger (1. fejezet) fizikai sajátságainak megismertetése után *A víz és szárazföld határán* (2. fej.) megfigyelhető rendkívül sajátos viszonyok és élőlények érdekes leírását találjuk. Majd fokozatosan *Leszállunk a part alá* (3. fej.), hogy néhány rövid *Séta a fenéken* (4. fej.) ennek csodás világával is megismertessen bennünket. *A homokszőnyeg remetéiről* (5. fej.) megtudjuk, hogy aránylag mostoha viszonyok között élnek, s ezért az alkalmazkodás nagyon tanulságos példáival találkozhatunk köztük. Az Adriából azután *Egy pillantás messzebbre* (6. fej.) az Atlanti óceán partjaira, majd a nyílt tengerre ragad bennünket, ahol *A hullámok játszanak az élettal* (7. fej.). A következő fejezetek a tenger életének egyik legsajátosabb és legfontosabb jelenségével, a lebegő

szervezetekkel (plankton) foglalkoznak. (*Egy probléma csodálatos megoldása A plankton törpéi, A planktonmező ábrázata, A parti tájak planktonjai*, 8—11. fejj.). Ezekután *A mély tenger életé*-nek sokáig ismeretlen, misztikus világába jutunk, ahol a mély tenger állatain tartott «*rövid seregszemle*...» után az örök sötétség honába is bevilágít a tudomány fáklyája. Nagyon vonzó és érdekesen megírt fejezet a *Fény az éjszakában*, itt a világító állatok csodálatos szervezetéről tudjuk meg a legfontosabbakat. De talán még közelebb vannak az általános érdeklődés gyújtópontjaihoz *A korallok világa, A korallsziget születése, A nemes korall és a szivacs, Az osztriga és a fekete kagyló* és *Az igazgyöngy* c. fejezetek (16—20.) tárgyai. A tudomány igazgyöngyeiből összefűzött gyöngysort a szerzők *A tengerkutatás történetével* (21. fejj.) zárják le, amelyben azokról az intézetekről, tudósokról, expedíciókról emlékeznek meg a szerzők, amelyeknek és akiknek a könyvben bemutatott eredmények, tudományos igazságok oroszlánrésze köszönhető.

Már maga ez a vázlat is bizonyítja annak, hogy a szerzők a népszerűsítő művek leglényegesebb követelményét átérték és alkalmazták. Kiválasztani az ismeretek túlszűfolt tárházából a legfontosabbat, s ezt irodalmi színvonalon tartott előadásban, szemléletes, keresetlen, s emellett mégis fordulatossá stílusban megismertetni igazi művészet. S ez a művészet rendkívüli pedagógiai értékűvé válik annak révén, hogy az olvasót fokozatosan emeli föl a tudományos élet-szemlélet magaslatára. Jelességük a szerzőknek az is, hogy a nagyképűsködésnek még látszatát is messze elkerülik. Szerénységük azonban már szinte túlságos; szerényen még ott is csak föltételelesen megoldott problémáról szólnak, ahol pedig teljes joggal végérvényes megoldásról, a törvényszerűség megállapításáról beszélhetek volna. Egyéni

eredményeiket pedig egészen elhallgatják.

Ez a gazdag tartalmú, meglepően izlées és díszes kiállítású kiadvány még a mai zilált gazdasági viszonyok között is, s még ez utóbbiakról erősen befolyásolt társadalmi lehangoltság ellenére is megérdemli és elvárhatja a művelt magyar olvasóközönség érdeklődésének feléje fordulását.

Gaál István.

O'Brien : A haldokló szigetvilág. (Dante).

Cook «a tengerész» volt azelső fehér ember, aki a Marquesas-szigeteken járt. Utána franciák, spanyolok, amerikaiak vitték a «civilizáció fáklyáját» a vadak közé. Hogy minő eredménnyel arról Gauguinól Jack Londonig mindenki, aki ott járt, szörnyű véleménnyel volt. O'Brien azt írja : Száz évvel ezelőtt százhatvanezer marquesan élt ezeken a szigeteken, húsz év előtt már csak négyezren maradtak és amikor e sorokat írom, a számuk leapadt kétezeregyszázra...

Minden könyv, amely az ausztráliai szigetvilágról szól, akaratlanul is hatalmas vádirat a hódítók ellen, akiknek söpredékseregei beoltották a maorikba a tuberkulózist, a himlőt, a vérbajt, a leprát s mivel az egészséges marquesanok tiszta vérében nem volt antitoxin, hogy megbirkózhattak volna ezekkel a betegségekkel, minden ragály néhány nap vagy hét alatt a lakosság százait pusztította el. Hatalmas pusztítást végzett közöttük az alkohol (főleg a rum) és az ópium. Ezt csak akkor tiltották be, amikor már megdöbbenve észlelték a hatását és elszégyelték magukat Európa tomboló felháborodásától.

Paul Gauguin is itt élt és halt meg Hiva-óa szigetén. *Noa-Noa* című könyvében már ennek a «királyi faj»-nak a pusztulását siratja. O'Brien is szentel egy fejezetet Gauguinnak, amelyben elmondja, hogy mit hallott egy ott lakó

Baufré nevű iszákos franciától, aki jól ismerte a nagy festőt. Ezek az adatok, főképp az anyagi vonatkozásuak, jelentősen különböznek azoktól, amiket Gauguin Dániel Monfreidhez írt leveleiben olvashatunk, De igen jellemző Baufré kijelentése: A kormányzók gyűlöltek Gauguint, mert folyton átkozta őket, amiért kiirtották a benszülöttek régi szokásait . . .

Igen, kiirtották a szokásaikat, le-törték a jökevüket, játékos, énekes, vidám életüket és ma kihalt völgyek, elpusztult lakóhelyek jelzik csak az egykori paradicsomi boldogság nyomait. Mert ezek a kannibálok, akiket csak a sóhiány vezetett az emberhúsvésre, alapjában véve jólelkűek voltak és több keresztényi szeretetről tettek tanúságot, mint hódítóik. A tenger, a föld és a nap megadott nekik mindent, amire szükségük volt. Halásztak, disznókra vadásztak, gyümölcsöt ettek és táncoltak. A férfinép gyönyörű, szálas emberekből állt, a nők oly szépek voltak, hogy a matrózok, ha meglátták őket, megszőktek hajóikról . . .

A kipusztuló faj maradéka érzi sorsa beteljesülését, de panasz nélkül, szeliden éli le rövid életét. O'Brien egy esztendő telt közöttük és igazán pompás könyvet írt róluk, amelyben nemcsak mai életüket írja meg, de multjukra is kiterjeszkedik, ősi legendáik után nyúl és a közvetlenség meg-elevenítő erejével hozza elének a ter-

mészet gyermekeinek rokonszenves alakjait. Szemléltető előadásában gyakran és sikeresen él a humor eszközeivel is, ami még élvezhetőbbé teszi kitűnő munkáját. A könyvben számos igen szép fénykép mutatja be a benszülöttek életét, csak éppen az szorulna magyarázatra, hogy miért került ennek a köyvnek a címlapjára két *afrikai néger?* m.—i.

A Pásztortűz. Reményik Sándor a mult hónapban fenséges, de megdöb-bentő szózatot írt a *Pásztortűz* barátaihoz abból az alkalomból, hogy a válságos idők miatt ezt az igazán kedves, nagy értékű és multú (XVIII. évfolyamát érte meg az idén) folyóiratot a megszűnés veszélye fenyegeti. Nagy örömmel látjuk, hogy Reményik Sándor riadójának már részben meg-volt a hatása : az erdélyi írók szegény, de lelkes gárdája önzetlen támogatást ígért a lapnak arra az időre, amíg az anyagi nehézségekkel megbirkózik ; most már csak az előfizetők támogatása van hátra. Minthogy a Pásztortűznek itt nálunk is, különösen az ideszakadt erdélyi magyarság körében sok olvasója és lelkes barátja van, őszinte rokonérzéssel hívunk fel mindenkit e lap propagálására. Most megjelent számába Gyallai Domokos, Tormay Cecile, Áprily Lajos, Reményik Sándor írtak elbeszélést s verseket s több érdekes cikk között különösen figyelemreméltó Császár Károly cikke, melyben Móricz Zsigmondot leckézteti meg. A folyóirat kiadóhivatala : Cluj-Kolozsvár, Strada Baron L. Pop (Brassay-utca 5.). Előfizetési díj egy évre 22 P. Előfizetés a *Studium* könyvkereskedés útján, Budapest, Múzeum-körút.

Irodalmi esték.

Érdekes és jelentős kísérlet premierje gyanánt zajlott le az a nagyhatalású irodalmi est, amelyet a főváros Népművelési Bizottsága rendezett a zeneakadémián. Vigadóbeli sorozatos hangversenyeinek sikere alapján ugyanis a Népművelési Bizottság most hasonló céllal és az eredmény azonos reményével olyan irodalmi esték rendezését vette fel programjába, amiken irodalmunk irányait és értékeit maguk a személyesen szereplő írók mutatják be a hallgatóságnak, új és friss kapcsolatot teremtve ezzel műveik és a közönség között. A *publicity* valóban nem Amerika saját külön járványa többé. Látni! — követeli a mai psziché. — Látni és hallani! — s minél kevesebbet bízni képzeletre és elmélkedésre. Az írói splendid isolation kora lejárt. S ha a személy szerinti nyilvánosságot az író természetesen esetleg nem is kívánja — megkívánja, sajnos az irodalom mai helyzete. Élet-injectióra van szükség itt! S minél kevesebben értenek az olvasás művészetéhez, annál szükségesebb, hogy az érdeklődést az előadás művészete s a személyes élmény varázsa gyujtsa fel.

Bizonyos, hogy irodalmi esték eddig is voltak. De szórványosan, s inkább: mint egyes irodalmi körök megnyilatkozása a saját zártkörű közönségük előtt. Ezért egy pártokon és elveken kívül álló intézmény nagyvonalú tervei szerint megvalósuló előadás sorozatot — valóban örömmel kell üdvözölnünk, ha nem is számítottunk a Népművelési Bizottság zene-kari hangversenyeinek százszázalékos sikerére.

És érdemes itt pár sorban megemlékezni erről a sikerről: amely százhatvannyolc magyar zeneszerző bemutatása mellett hat év alatt harmincről ezernegyvenkettőre emelte a bérlők számát — s a felfedezett, sőt az Operáig beérkezett fiatal tehetségek egész sorát adta a magyar zenei életnek.

Irodalmunknak is megvan a maga fiatal gárdája, amelynek felfedezése a magyar szellemi élet gazdagodását jelentené. Fájdalom azonban közönségünk nagyrésze nem egy beérkezett, sőt neves írónkat sem fedezte fel még a maga számára. Fel fogja-e fedezni most? — olyan kérdés, amelyre komoly érdeklődéssel várjuk a választ. Mindenesetre szerencsés gondolat volt, hogy az első est jogát megszállott területről ideszakadt íróinknak adták, «akiket, mint drága rokonait a Csonkaország nagy írógárdája az idősebb testvér szeretetével ölel keblére».

A siker nagy volt, s hasonlóan nagy sikerre számíthat a március 5-iki irodalmi est két kiváló szereplőjével — a Napkelet nagynevű munkatársával Reményik Sándorral és Sík Sándorral.

A magyar irodalom európai színvonalát főlőslegesen hangsúlyozni. Ideje, hogy a milliós Budapest az európai metropolisokhoz hasonló nagy tömegeket állítson a tiszta irodalom híveinek táborába. *g. m.*

A kétszázéves Beaumarchais. Beaumarchais, akinek halhatatlanságát egyelőre a mostani kétszázéves forduló méri, nem hagyott halhatatlan műveket az irodalomra, mindössze egy alakot, amely úgylátszik, kitartón száll szembe az idők őrlő erejével és

ez az alak Figaro, a borbély és urasági inas egy személyben. Maga a darab, a Sevillai borbély, amelyben Figaro először lépett a világot jelentő deszkákra, ma már legfeljebb raffinált rendezői fogásokkal éleszthető fel. A Figaro népszerűségében szunnyadó színpadi értékek második felmelegítése, a Figaro házassága, egyenesen unalmas a XX. század nézője számára. De az alak, amely a két darab középpontjában áll, ma is él, ma is érdekes és teleízes fűszerekkel s mindezen felül érdekes irodalomtörténeti jelentősége is van, mert a maga nemében, különösen szubjektivitásával elsőnek jelenik meg a színpadon.

Ez a megállapítás elég különösen hangzik, ha meggondoljuk, hogy Beaumarchais, aki a Sevillai borbély sikerével szinte egy csapásra foglalta el Molière helyét a népszerűségben, egész sereg hatás alatt dolgozott. Tárgyát, alakjait, egyes motívumait, jeleneteit, sőt ötleteit is előző szerzők bőségéből halászta. Az irodalomtörténetírók egész hada kutatta és találta meg művében az egyezéseket, hasonlóságokat, utánérzéseket, kimutatták, hogy nem csak témát és inspirációt, hanem kész színpadi hatásokat, sőt mondásokat és találó szavakat vett át más írók műveiből Scarrontól kezdve Molière-n és Diderot-n át egész Sedaine-ig. A sevillai borbély meséjének hervadhatatlan költészetű banalitása is ősege, de Figaro maga Beaumarchais zsenijének nagyszerű leleménye.

Tulajdonképpen a cselekmény szálait kúszáló furfangos szolga sem új alak a francia irodalomban. Figaro, ha szigorúan vesszük Mascarille, Gil Blas vagy Trivelin folytatása és Beaumarchais itt is Molière, Lesage és Marivaux nyomdokain halad. Figaro azonban egészen más. Nem is beszélve arról, hogy nem csak szolgája, hanem pártfogója, szinte gondviselése urának, Figaro ennél sokkal messzebbmenőleg olyan merőben új természetű és jelen-

tőségű alak a színpadon, aminőt addig a dramaturgia nem ismert.

Az összes költői formák közt a dráma az, amely legkevesebb teret enged az író szubjektivitásának, egyéni érzelmeinek. A költő, mint drámaíró, egészen eltűnik alakjai mögött és a maga egyéniségében, személyes rokonszenvével és indulataival nem szerepelhet a színen. Figaróban viszont a szerző a szokimondó lakáj álarcában belép darabjának szereplői közé. Figaro rokonszenves paródiája magának Beaumarchaisnak, ha kalandos lendülete alapján messze el is marad a valóság mögött. A cselekvési vágy lázát, a vakmerőséget, a kalandos szellemet, amely a mesterségek egész során végighajszolja, mind a szerzőtől örökölte. A bizalmaskodó hang a nagy urakkal szemben, a lekicsinylő pökhendiség lefelé, a polgári elemek irányában, az óraslegényből felkapaszkodott udvaronc jellemző vonása és sikerének egyik titka. De Figaróban jószív és őszinteség is lakik, védője az elnyomottaknak, lelkes híve a szabadságnak, síkra száll az egyenlőségért a kiváltságok ellen, kegyetlen gúnnyal ostromozza az előjogokat, amelyeket valaki csak azért élvez, mert «kegyeskedett megszületni». Itt is hű mása Beaumarchaisnak, akiben cinikus, mindenre elszánt kalandorsága mellett romlatlan érzelmesség lakik. Szkeptikus és szentimentális lélek egyszerre s ez a furcsa kettősség adja Figaro alakjának is megvesztegető fűszerét.

Am bármilyen szuggesztív is Figaro alakja és bármilyen eredeti és érdekes dramaturgiai szempontból, Beaumarchais sikerének titka a maga idejében mégis inkább az volt, hogy az izzó levegőjű korban mint a forradalmi eszmék vidám előfutára jelentkezett. A Figaro házassága négy évig nem kerülhetett nyilvánosan színre, mert a cenzúra megakadályozta. Előkelő szalónok házi színpadjain játszották s a halálos szakadék szélén táncoló ariszto-

krácia tapsolt benne azoknak az eszméknek, amelyek nem sokkal azután vesztét okozták.

De ezeket az eszméket nem Beaumarchais találta ki, mindössze visszhangjuk volt. Leszűrte az enciklopedisták tanításának lényegét és egy ellenállhatatlan bájjal megformált színpadi alak szájába adta, aki most

a századok távlatából a forradalom megszemélyesítőjének látszik, pedig tulajdonképen magának a szerzőnek megtestesülése volt s legfeljebb dramaturgiaforradalmat jelentett és csak annyi köze volt jókedvű harsonájával a forradalomhoz, mint a kakasnak a napkeltéhez.

Kállay Miklós

Színház.

Hableány-penzió.

Somogyi Gyula «Balatoni komédia»-ja a Nemzeti Színházban.

A *Fehér szarvas* óta erdélyi úri családok egyre sűrűbben «menekülnek» a Nemzeti színpadára; ebben az évadban is már másodsor. Ezúttal balatoni penziót nyitnak, magukat «személyzet»-té csoportosítva át s az egész «üzem» presztizsét egy, csak hallomásból ismert öreg báróné-rokonuk nevére alapítva. Ebből a hallomásból a darab végén, szerencsére — látomás lesz: a báróné — kit az inkább tornyosított, mint tornyosuló bonyodalmak során már gyilkosság áldozatának is vélnék — viruló egészségben, megbocsátó szívjósággal és ami szintén nem közömbös: hathatós anyagi felkészültséggel megjelenik, megszilárdítván a penzió ingatag alapjait és megalapozván a körülmények miatt megszilárdulni mindaddig nem bíró házassági tervek megvalósulásának lehetőségét.

Nem komédia ez — mondták a kritikusok — hanem bohózat. De a kitűnő bohózat a gyenge vígjátéknál többet ér s ez a vékony balatoniáda — sajnos — inkább az utóbbi kategóriába tartozik. «Élc-vígjáték»-nak lehetne nevezni abban az értelemben, amelyben Gyulai Pál váltig hangoztatta, hogy a gyökértelen, felületes élc az igazi vígjátéknak épannyira megőző betűje, mint az üres, felszínes retorika a drámának. Kisfaludy Károly és

Szigligeti komédiái a komikumnak százszor lelkibb forrásaiból merítenek, mint kései utódok, akinek darabjában pedig a rumbát emlegetik, pizsamában szaladgálnak s az — úgy látszik — elmaradhatatlan «gyámoltalan tanár»-figura — halbiológiával foglalkozik. A színi kritikusok eddig is egyre reklamázták Kisfaludy meg Szigligeti hagyatékának sűrűbb kultuszát s ha mostanáig jobbára köteles kegyeletből: ezentúl megtehetik azért is, hogy időnkint valami — frissebbel és modernebbel is találkozassanak nemzeti színpadunkon.

A tékozlóan jó szereposztású előadás élén Márkus Emilia jár nemes, előkelő művészetével. Várad Aranka is drága veret ad az olcsó szövegnek. Lehotay is, Somogyi Erzsí is fürgé és szeretetreméltó. Uray ezúttal meglehetősen a felelőtlen operettstílusba csap át. Gál ezredese (ez a Csiky *Nagy-mamá*-jából jól ismert alak) egészen «fórsrifos» exkatona. Ághy Erzsí finom, de a kelletténél vértelenebb. A bohózatibb szárnyon Vízvári Mariska meg Kürthy György izlésesen tartózkodik a rikitőbb fintortól, Vaszary Piroska meg Pethes Sándor kevésbé: ők olyanformán játszanak, mint vendégszerepléseik alkalmával szellősebb műsahajlékokban szoktak. A darab igényei és értékei szempontjából talán igazuk is van, de akkor viszont az ilyen — az utóbbi időkben, fájdalom, egyre gyakoribb — estékre a Nemzeti

Színház nevét kellene legalább ideiglenesen Komikusok Kabaréjára átváltoztatni.

Az egyetlen asszony.

Bibó Lajos színműve a Nemzeti Színházban.

Magvasan komor *Juss-a*, nagyotmarkolón hangos *Báthory Zsigmond*-ja és kissé fanyar derűjű *Csodadoktor*-a után Bibó most ihletében Móricz Zsigmondra emlékeztető drámával jelentkezik újra. Ezt előbb *Láp* címmel ígérték s jobb is lett volna azt megtartani: költőjének elgondolása szerint itt minden a hődsági vadvizes ingoványért vagy annak behatására történik, a valóságban csakúgy, mint szimbolikus értelemben. A lecsapolási munkálatokat vezető, paraszti vérű, fanatikus főmérnök meg dzsentrí-ivadék, cinikus segédmérnöke közt támad konfliktus előbb osztályellentétből, majd a munkavégzést illető methodikai felfogáskülönbségből, végül pedig a hosszú szerelmi bőjt után közékük vetődő szép parasztnyecske körül fellángoló féltékenységből. E motívumok mind egymásba játszanak, noha inkább a szerző szándékából, mint valódi drámai szervezővel. Voinovich Géza már öt éve — elismerve Bibó erejét és tehetségét — igen találóan mondta, hogy az író fölötte áll tárgyának, nem gondol vele a kellő gondnal: «mintha sokszor azt írná, ami «kapásra» eszébe ötlik, s szinte csak a véletlen szerencsére bízná magát, mikor tolla már mozog». Most sem igen «árad azzal, hogy mindent világosan összekapcsoljon». Így aztán műve inkább lökésekben halad előre. Ezekben a lökésekben van tagadhatatlan drámai erő, a vihar sokszor nemcsak a színpadi mennydörgés-gép jóvoltából, hanem a lelkekben is gemorajlik, de tisztító drámai fürgeteggé kifejlődni még sem bír. Az ellentett szenvedélyek magukért megdöbbenően helytállni nem képesek, egyre azt

érezni, hogy a szerző mint bíbelődik velük s mikor a meggyőző indítékokból kifogy: a mérgező gázokat és — írói szimbolumokat kilehelő lápra hárítja a motiválást. Ez rosszul értelmezett «ibseni iskola», pedig Ibsen még jól értelmezve sem igen ígérkeznek Bibó részére alkalmas mintaképül. Akkor már inkább Móricz Zsigmond, kire tehetségének nem egy vonása emlékeztet, bár jórészt épp azok a vonások, melyek mindkettőjükben az aprószeres novellistát s nem a kiterés nélkül célbafutó drámairót jellemzik. Bibó írói jelességei is az epizódban mutatkoznak meg, annál inkább, mennél messzebb esik ez az igazi dráma sodrától. A kis jelenetekben, hol a Hődság kubikosmunkásainak típusait vonultatja fel, biztosan rajzol és kitűnően beszéltet; a nagy jelenetekben, hol a földolgoz robbannának és tisztázódnának, tétován fog a ceruzája és nem egyszer álpáthoszbba fül a beszéde.

Csathó Kálmán rendezői munkája is ezúttal némi túlhangsúlyozásba tévedt. Még a pauzákat is megjátszatta, sőt ezeket leginkább. Így aztán olyan szöveg került elénkbe, amelyben szinte minden második szó alá van húzva: a színpadról valósággal hallani lehetett a sűrű *kurzív*-szedést. Ez fárasztó, az érdeklődést csak eleinte csigázza fel (a kelleténél jóval magasabbra), azután már csak inkább kimeríti s végül kiélegítetlen hagyja. A lép-szimbolikát is túlon túl kiélezték s úgy szólván nem volt olyan színpadi rekvizitum, amit a szereplők ne valami különös jelentőséget sejtető mozdulattal érintettek volna: néha egy lámpás lekasztása, vagy egy tányérnak felszolgálása is holmi misztikus szertartásnak rémlett.

A közreműködők közül is a legigazabb értékek a második vonalban jelentkeztek. Bartos öreg parasztja nemcsak hitelesen magyar, hanem specifikusan Hódmezővásárhely-vidéki is; humort cseppentett a vázlatos, bár az

írótlól is biztos szemmel megrajzolt alakba. A kubikosok közt a fiskális-módra körülményeskedő Hosszú Zoltán, a higgadt szőejtésű Bodnár, az egzaltált Juhász s a nazarénus-kenességű Ónody egytől-egyig a maga helyén állt. Már a vészes szerelmű kubikosgazda, Harasztos Gusztáv, beletévedt az «bseni» kátyuba : mintha a felújításra kitűzött *Tenger asszonyának* rejtélyres «idegen»-jéből előlegezett volna valamit, kit hír szerint szintén ő fog játszani ; a szobába nem bejött, hanem bejelenségeskedett s a szépasszonyra nem ránézett, hanem rávégzetszerűsködött.

A vezető triász pedig azon volt, hogy magát a különböző szituációkban lehetőleg megértesse, de úgy, hogy azért a szerzőtől ráparancsolt lépélehellet-homályt is tiszteletben tartsa ; nem egészen rajtuk mult, hogy ez tökéletesen nem sikerült. Petheő Attila a paraszti és a mérnöki indulatokért még csak helytállt, a szerelmiekért már kevésbé meggyőzően. Tasnády Ilonát hamis hangra még sokszor hamis helyzetet sem kapatta rá, de hogy legigazabb színészi erejével : nagy bensőségével valójában hathasson, ahhoz a szerzőtől vajmi kevés fogódzót kapott. Végül Timár a fiatal mérnököt szinte teljesen az adott pillanatokhoz igazodva formálgatta, szemmeláthatólag némi tájékoztatlansággal a maga igazi mivolta és jellemképe felől. Hogy az egyes mozzanatok közt az átmeneteket megkeresse s azoknak egy közös alaphoz való visszavezetését megkísérelje, azal nem sokat törődött. Igaz, hogy fejét mindezen maga a szerző sem sokat törte.

Hibái és drámai gyengéi ellenére is mi Bibót a Nemzeti Színházban mindig szívesen látjuk és szeretettel figyeljük. Kétségtelen írói ereje, kitartó becsvágya, nyelvének ízessége kötelességévé tenné, hogy tehetségét önmaga is jobban megbecsülje.

Gyöngykaláris.

Sz. Tüdös Klára magyar nótás életképei Losonczy Dezső és Nádor Mihály zenei feldolgozásában a Kamara Színházban.

Molnár Imre jeles, megbízható nótagyűjteményéből két kiváló muzsikusz finom zenekari hangszerezésében igénytelen, de harmatosan üde, egy kissé képeskönyv módjára stilizált színpadi játék támadt. A szcenáriumíró itt jóformán arra korlátozta magát, hogy három képben minimális cselekménnyel a válogatott szép dalok eléneklésére ürügyet teremtsen ; az éneket hellyel-közzel tánc váltogatja, maga a csekély akció némileg bábjátékszerűen stilizált pantomimre szorítkozik. Hús-húszévnyi kortávolságban kapjuk elsőül a napoleoni idők falusi *toborzó-jelenetét*, majd egy Csokonai-kori, református paplakban lejátszódó minétes, szerenádos *andalgót* s végül az önkényuralom vigasztalan kezdőidejébe helyezett, fel-feljajduló, sírva-vigadó *Kesergő-t*. Mind a háromhoz Oláh Gusztáv színes és valódi magyar fantáziája teremtett megkapóan szép keretet. A Nemzeti Színház művészei hármass feladatokhoz jutnak a harsány napsütésű első részben, a biedermeier szentimentalizmusú másodikban s a szilaj harmadikban. A középpont mindegyikben Bajor Gizi : búbánatos parasztlánykája, «őrném» kacérságú papkiasszonya, sötét lobo-gású cigánylánya a stilizálásban hódító bájú mozgásával, remek mimikájával nemcsak elragad : jellemez is a legjobb színészi értelemben ; az intim színházban gyenge, de bájosan csilingelő hangja is megteszi a magáét. Hangban Rózsahegyí s Aczél Ilona sem excellál különösebben, az előadás finomságában, a mozgás bájában annál inkább. Abonyi — ki Molnár Imre kedves prológusát is szépen mondja el — az érzelmes oldalon állja meg helyét derekasan és kellemesen, Cselényi itt is olyan feladathoz jut, ami

neki nem szokatlan, magyar nótázáshoz, Matány pedig bizonyosságot tehet róla, hogy táncos színész korának pompás elasztikussága, kifejező lendülete a vérében még most is eleven.

Az egész vállalkozás a Nemzeti Színházra nézve kuriózumszámba megy, de jó ügyet szolgál, a néger izlés korában még jótékonyan ellen-súlyozó szerepe is lehet és Hevesi Sándornak az eszme felkarolásában is, a nagy odaadással végzett és finom érzékkel megoldott rendezői munka tekintetében is becsületére válik.

Fizessen nagysád.

Emőd Tamás, Török Rezső és Komjáthy Károly zenés vígjátéka a Vígszínházban.

Ha a «zenés vígjáték» megjelölés, melyet ez az operett nyilván rangemelési célzattól kapott, a színpadi kulturáltság magasabb fokát kívánna jelezni, naív hiszékenység híján mi lépre nem mehetünk: néha operett-színházban is megfordulván, azt tapasztaltuk, hogy ott ugyanezt űzik — szakszerűbben. A Vígszínház ilyen produkcióival mintha arra a nem ismeretlen közönségzimpatiára számítana, mely azokat a színpadi vállalkozásokat szokta kísérni, melyekben a közreműködők a tehetségüknek meg nem felelő feladatokban kísérleteznek. Állítólag a cirkuszi publikum is a légtornászmutatványokban nem annyira a testi ügyességet, mint inkább a lezuhanás örök kockázatát élvezi. Állapítsuk meg, hogy a vígszínházi vállalkozásban egy lezuhanás minden-estre be is következett: a színvonalé; félt csak az, hogy éppen ezt a közönség gyengébb hányada talán észre sem veszi.

A harmadik felvonás első fele legalább a szerzők jobbfejta kabaré-színvonalán áll, a többi azon is alul, talán a zene kedvéért, mely valami szívós balhiedelem szerint állítólag a bárgyúság társaságában érzi magát

legjobban. Az előadásban a kétlaki Gál Franciska még csak magára ismerget néhol, Kabos és Gárdonyi is állja az operetti sarat, de már Csontos csak úgy félfigyelemmel mókázgat, Törzs meg éppen alvajáró elszántsággal tangózik el a maga színészi kiválósága tájairól. Ez a kiválóság a harmadik felvonás említett szakaszában — hol erre pillanatnyi rés nyílik — futólag meg is mutatkozik. Erdélyi Mici a filmről került nagy színpadra fölöt-tébb fürge lábbal és fölöttébb ártalmatlan hanggal.

Szépség vására.

Vicki Baum vígjátéka a Belvárosi Színházban.

A berlini író nő a Nagy hotel-ben Le Sage sánta ördögének módjára egy világvárosi szálloda tetejét em lintette fel, ebben az újabb darabjában egy kozmetikai nagyüzem fedelét billenti meg. A szép nő helyett, ki évezredeken át mint hősnő a drámák középpontjában állt, most hőssé maga az a gyári apparátus lesz, melynek segítségével a modern szép nő készül. Hogy azonban a valódi szépség ettől az apparátustól ma is tökéletesen független, arra legjobb bizonyíték maga a nagyüzem főnöknője, egy afféle Elisabeth Arden-szerű világhíres főkuruzsló, aki csakugyan szép, fiatal is, de ez utóbbit üzleti érdekből eltitkolja. Ebből kerekedik minden, miközben Bourdet *Gyenge nem*-ének fölmelegített motívumai is elibénk párolognak, — de hagyján: itt csakugyan nem az emberi lélek a fontos, hanem kizárólag annak mesterileg kikészített, pácokban és kotyvalékokban kifőzött porhüvelye.

Vicki Baum most is «korszerűség»-re pályázik s valóban a mai kor-nak líráját talán ezzel az abszolút lírátlansággal lehet legtalálébban megszólaltatni. Pedig erős a gyanunk, hogy a fordító Heltai Jenő az egészet

némileg áthangszerelte s a szerző jazzzenekarába egy árva hárfát is becsempészett. Vicki Baum olyan érdesen és bolyhosan berlini, mint a «berliner» pamut.

A nőközönség bizonyára szívesen nézegeti a maga hódító hatalmának ezt a valóban «up to date» arzenálját s csöndes elégedettséggel bólogat a női életkoroknak ez elmosódásához és bizonytalanná válásához. A férfiak pedig továbbra is jobban szeretik magát a szép nőt, mint látni azt, hogy ez — hogyan állítatik elő.

A rendező Góth Sándor jól megfogta s végigvezette a darab hangnemt, színészileg is kiemelkedik. Góthné itt mindent egyszerre felhasználhat, amit hasonló szerepeiben valaha is elhelyezett, él is széltére az alkalommal. Lázár Mária maga a megelenedett kozmetikai reklámkép s szépsége mögött nem marad el a kedvessége sem. Pécsi Blanka halvány szerepet kapott, de azért néhány visszhangot ébresztő mondatnak így is módját ejti. Ráday ezúttal a humor hangját is jól eltalálja. Székely Lujza pedig meglep idáig rejtve maradt komikai vénájával.

Tűzmadár.

Zilahy Lajos színműve a Művész Színházban.

Rokonszenves s éppen az anyagi időszerűtlenség mai napjaiban művészig annál időszerűbb programmal vette át egyik sorsüldözött színházunk vezetését Bárdos Artúr. Nem még egy színházat akar — úgymond — megteremteni, hanem a drámának azt az otthonát, mely a meglévőktől tartalmasságban, mélyebb művészi forrásokból felbuzgó s termékenyebb hatású írói megnyilatkozások bátor vállalásában és hívón odaadó közvetítésében kíván különbözni. A program jóhiszeműsége mellett Bárdos művészi multja megbízható kezességet nyújthat s a

komoly kritika éber figyelmére, megbecsülő őszinteségére számíthat. A kevésbé pénzüsség korszakát mi valóban nem tekintjük jogcímnek arra, hogy a színházhoz még ily körülmények közt is ragaszkodó közönségnek a színpadról is aprópénzzel fizessenek. S valóban óhajtani való, hogy a Művész Színháznak ne csak nevében, hanem munkájában is egymásra találjon a ma oly ritkán találkozó két fogalom: a színház és a művészet.

Zilahy színházavatató darabjában a művészi avatottság is nyilvánvaló. A színpadi feszültségek és meglepetések e drámájának háttérében az emberlélekre figyelő, annak mai válságait és örvényeit számontartó és számonkérő író komolysága parancsol tiszteletet. Bennünk e tisztelet csak fokozódnék, ha a régi nevelési formák közt ferdére és fonákra fejlődő mai serdülő ifjúság tragikus amorálisának kérdését az író erősebben a tövén markolta volna meg s ne csak kiáltón groteszk oromdízül helyezné el tető alá juttatott darabjának magaslatán. Zilahy azt mutatja meg, hogy a «Körperkultur»-ból, kerítő táncfébolyból, divatos libido-elméletekből összeverődött fojtógáz hogyan szüremkedik be s válik romboló, életsorsokat elmérgező veszedelemmé még a legtisztább, nemesen konzervatív, de épp ezért vétkesen bekötött szemű családi környezetben is. Az exminiszter templomi tisztaságú otthonában az egyetlen gyermek, egy tizenhétéstendős süldőleány kedvesévé, majd gyilkosává lesz egy félművelt, elkapatott és színházi ujságattitüdükbén grasszáló férfisztárnak. (Nem őt csábítják: ő csábít.) A gyilkosság titkának egyetlen beavatottja, az édesanya, a vérségi ösztön egész heroizmusával vállalná egész multjával, férjével s a világgal szemben a saját megaláztatását, de a «Miss 1932» ily szentimentális és ósdi «mentális» áldozatra nem reflektál: tettéért helytállni kész «mai» önérzettel, szülei

felé búcsúzóul meglehetősen könnyedén odavetett «kezit csokolom»-mal indul a — vizsgálati fogság felé . . .

A szálak kibogozásának módja a darabot erősen a bűnügyi drámák technikája felé sodorja. Zilahy írói izlésén és diszkrécióján fordul meg, hogy jelenetei azért hangban és hangosságban ez olcsó műfaj ingoványaiba soha bele nem tévednek. Rétorikával nem él, szemmeláthatólag a puritán mondatok erejére támaszkodik, eddigi drámáihoz viszonyítva még a rá különben általán jellemző líraibb ellágyulások is ritkábbak, noha legsajátabb írói vonása : a meglelelkü emberszeretet így is akárhányszor átüt művének keményebb szövetén.

Talán csak a színpadi meglepetések tekintetében lett volna tanácsos valamivel mértéktartóbbnak lennie : ütőkártyáját — az annál hatásosabb «bevágás» céljaira — a végsőkig rejtegeti, valamivel tovább is, mint a cselekménynek valóban *drámai* hatása érdekében kívánatos volna. Az izgalmas jelenetek erejét az állandó bizonytalansággal akarja fokozni, holott a közönség a «tényállás» közelebbi megsejtésében a fojtott feszítő erőre nyilván fokozottabb izgalommal figyelne. Mariett baljós «mai fiatalsága» a darab derekán — legalább egyetlen, de robbanó jelenetben — mélyebben belénk karcollhatna, mint így, mikor a színmű legvégén, szinte a sugólyukból toppan elibénk.

Az igazgató rendezői munkája hibátlan megértés a szerzővel és izléses

megbecsülés a közönséggel szemben. Ebben a közreműködők is lelkes és szép munkával támogatják. A legszebb és legnehezebb feladat Berky Lilinek jutott. Lényének előkelősége, dikciójának nemessége, érzésének őszintesége finom változatokban formálta meg az édesanya golgotaútjának gyötrelmes stációit. Beregi is higgadt, mértéktartó, helyenként valóban nemes tónusú alakítással tünt ki ; csak a házasársak jelenetében mondhatna le néhány közhelyszerű «feleséggyóntató» gesztusról és pillantásról : ez még a régi, teatrális iskola. Abonyi Tivadar «nők kedvence» színésze tehetséges vázlatrajz. Toronyi Imre a rendőrtanácsosban úgynevezett hálátlan szerepet kapott, de olyat, melynek szolid megoldásán éppen a döntő jelenetek nyugosznak : mint mindig, most is kemény pillérnek bizonyult. Az epizódban Simon Marcsa és Soltész Annie realista karakterizáló ereje keltett figyelmet. Végül nagy érdeklődés kísérte egy eddig ismeretlen kezdőnek, a «tűzmadár»-kislányt játszó Muráti Lilinek bemutatkozását. Rövid, de annál kényesebb jelenetében megbirkózott azzal, ami pedig itt nem kicsiség : ösztönösen elevenére tapintott a rábízott típusnak. Konok koraérettisége, mely minden pillanatban a gyermek riadtságával érintkezik : figyelemreméltó új íz és hang színpadunkon. Még néhány iskolás mondata is akadt, de jó vezetés mellett tőle e kedvező beköszöntőnek jó folytatását remélhetjük.

Rédey Tivadar.

Külföldi Színházi Szemle.

Külföldi klasszikus színházi esték.
Az «*Urfaust*» a müncheni *Schauspielhausban*.

Mint ismeretes, Goethe többször átdolgozta «Faust»-ját, melynek keletkezéstörténete mindaddig nem volt minden részletében ismeretes, amíg

1887-ben Erich Schmidt, a weimari Goethe-archivum akkori fiatal vezetője, fel nem fedezte von Göchhausen kisasszony hagyatékában a nagy drámai költemény *első fogalmazványának* másolatát. Ez a mű, mely az «Urfaust» nevet kapta, elsősorban irodalomtörténeti jelentőségű ; sokban

eltér az első rész végleges alakjától nemcsak szövegben, de világnézetében, stílusában is. A későbbi Faust-dráma nélkül sok helyen érthetetlen is ez az összöveg, a nagy hiányok az egyes képek közt, melyeket a második és harmadik fogalmazványokban az egyre gyarapodó képek új sora tölt ki, valami félbehagyott töredék hatását adják az «Urfaust»-nak.

Ennek ellenére érthető, ha a német színpadok elég gyakran műsorukra tűzik e drámát, mely teatrális szempontból érdekes stíluskeresési kísérletekre nyújt alkalmat a rendezőnek.

Goethe «Urfaust»-ja először 1912. május 2-án került színre Weimarban, Paul Linsemann rendezésében, a Goethe-Társaság tiszteletére. (Az előadásról a *Leipziger Illustrierte Zeitungban* ugyanez év jún. 13-án jelentek meg képek, melyeknek alapján fogalmat alkothatunk magunknak az «ösbemutatóról».) Hat év múlva a frankfurti színház veszi elő a drámát és dr. Zeiss abban az időben merészen egyszerű rendezése történelmi nevezetességűvé avatja az előadást. Redőzött függöny előtt csak a legszükségesebb plasztikus jelzésekkel (asztal, kút) és változó, szimbólikus *fényhatásokkal* érzékeltette az egyes képek új szintereit. Az egyik jelenetben, például a hátulról átvilágított függöny előtt, csak mint *árnyékok* mozogtak a színészek. Újabb négy év múlva, tehát 1922-ben a kölni friesenplatzi színházban részben diákok, részben hivatásos színészek, a kölni egyetemi színháztudományi professzor, Karl Niessen vezetésével, a frankfurti Goethe-ház javára előadják az «Urfaust»-ot. Egy gótikus terem alakult itt át képről-képre dekoratív *jelzések* segítségével különböző szinterré, a tér szűkítése pedig fény segítségével történt. Érdekes volt a hamborni városi színház előadása, mely fekete háttér előtt egy piramisalakú lépcsőre helyezett plakátstílusú díszletelemekkel utalt az egyes ké-

pek miliójére. A darmstadti *Hessisches Landestheater* 1922-i «Urfaust»-bemutatójának színpadképeit T. C. Pilartz tervezte. Úgy ez az előadás, mint a későbbi megoldások határozott törekvést mutatnak, hogy a különböző szintereket színpadtechnikailag és optikailag közös nevezőre hozzák. Nemcsak a képközi szünetek megkurttítása a cél, hanem a dráma egységének nagyvonalú szcenikai megérzékítése is. Leggyakrabban valamilyen *állandó keret* (leginkább: gótikus) vagy elől, vagy egy semleges előszínpad lezárásánál végigkíséri az egész darabot. Előtérbe lép a színpad talajának emelvények és lépcsők segítségével történő *plasztikus, magassági tagozása*, mely — mint a színháztudós Karl Niessen olyan találóan mondja — a «járás partitúrájává» fejlődik és állandó lehetőségét nyújt élénk csoportbeállításokra és a *tér* mozgalmas kitöltésére, míg azelőtt a színpadsík egyszerű díszletelemek által tisztán *festői* életet élt.

Max Reinhardt se mulasztotta el kiaknázni az «Urfaust»-ban rejlő rendezői lehetőségeket: Otto Baumberger zürichi művész a középkori könyvillusztrációk stílusában tartott színpadokat tervezett a számára. (Karcús, gótikus ívnyílás volt a színpad kivágása és állandó arany háttér előtt változtak az egyes képek bútorai, vagy puritán díszletjelzései.)

Érdekes, bár téves kísérlet volt a neves színháztudós, Albert Köster, már elhunyt lipcsei egyetemi tanáré, aki azzal az indokolással, hogy a fiatal Goethe az «Urfaust»-ban, különösen a Wagner- és a tanítványjelenetekben *korszatírárt* írt, e drámát a XVIII. század kosztümjében játszatta el. (Bár az «Urfaust» még nem az Isten és Mephisto küzdelme, hanem az *egyén* drámája a «Sturm und Drang» jegyében, azért talán mégse alkalmas Glavigo-szerű polgári szomorújátéknak való beállításra.) Ezenkívül a legtöbb német nagy városban színre

került az «Urfaust»: Meiningenben (1921—22), Hamburgban (1919 máj. 13), Aachenben, majd *Münchenben*, a frankfurti előadás rendezőjének, dr. Karl Zeissnek az inszenálásában, Emil Praetorius, a kiváló színpadművész díszlet- és kosztümtervei alapján, 1922-ben, a Künstlertheaterben.

A müncheni Schauspielhaus tehát nagy dologra vállalkozott akkor, amikor a most kezdődő Goethe-évadban a maga részéről egy új «Urfaust» rendezéssel akarja kivenni a maga részét. Hogy ez az előadás teljes mértékben sikerült és egy kritika sem emlegette a kilenc év előtti bemutatót, az a rendező Ottó Falckenberg és a díszlettervező Otto Reigbert érdeme.

Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy az előadásra került szöveg nem teljesen az «Urfaust» szövege, hanem — több, mint az első feldolgozás. A rendező beiktatta a *nagy* Faust-drámából a Mephistóval való szerződés megkötését, aminek azonban helye és értelme csupán a *teljes drámában* van, melyet az égi előjáték vezet be és az apoteózis (!) zár le. Betoldás még Valentin halála, mely *nem* szerepel még az Urfaustban.

A színpad semleges szürke színben tartott gótikus terem, melyet hátul egy nagy plasztikus gót ív zár le. Ezt fekete redős függöny takarja. Részint erre a függönyre, részint ennek széthúzása után egy fehér, fenn gótikus ívben záruló falfelületre *vettik* Reigbert expresszív erejű fekete-szürke-fehér *rajzait*, melyek a színtereket *jelzik*. A terem közepén három lépcsőfokkal körülvett pódium áll, ezen vannak a legszükségesebb bútorok. Faust szobája: egy asztal, karosszék, pár könyv, asztalon mécses és — a fekete függönyháttérre *vetítve* óriási foliánsok irdatlan tömegei. A Föld Szellemének megjelenésekor *át-kop'rozódik* ez a háttér egyetlen, hatalmas, démonikus fej képévé. És így tovább... Az Auerbach-pincét a

fekete függönyre vetített fehér boltív-rajz, a mulatozók asztala és e fölött lógó ormótlan lámpa jelzi. A pleinaireket a függöny széthúzása után a gótikus fehér falfelületre vetítik: expresszionista, nyugtalan házak, melynek tetői extatikusan nyúlnak az ég felé, vagy zilált, reménytelen táj, lombjukat veszített fákkal, őrzöngő sziklák, egymásbanyomuló, feltörő, megtorpanó, kúsa formákkal — jelennek meg egymásután. Csak a két kerti jelenetnél önti el nyugodt kék fény a háttérrel, amely előtt csak egy-egy fa, egy-két bokor *jelzi*, hogy hol vagyunk. A szobáknál egy sima fal kerül a dobogóra, spanyolfalszerűen, fölötté ellátunk a némán beszédes vetített utcára. A börtön egyetlen rácsos ajtó. A templom: egy oszlop-köteg, a fekete függönyre vetített üvegablak és halk orgonaszó... Érdekes az utolsóelőtti kép megoldása, amikor csupán a fekete lovon repülő Faust és Mephistopheles *hangját* halljuk és egymásután két-három fantasztikus táj kopírozódik a háttérre.

Szcénikailag nem hozott tehát novumot a rendezés, mert — mint mondtuk — az állandó előszínpad már több «Urfaust» rendezésnél előfordult, a vetített díszletjelzést pedig a *Burgszínház* alkalmazta először a *Faust* első részének végleges alakjánál az 1928—1929. szezónban. Az *architektonikus*, nyugodt keret és az *expressziót* hangsúlyozó rajzvetítések összekapcsolása se nevezhető a stílusegység és -tisztaság szempontjából túlságosan szerencsésnek. Mégis megragadóerejű előadás! Míg a *Burgtheater* multkor ismertetett *II. Richard*-előadásánál a «színpadkép» avatkozott be jótékonyan az előadás összhatásába, itt a *színészek* nyerték meg a csatát. Ewald Blaser a legjobb Faust, akit idáig láttam. Ebből a színészilag hálátlan, végtelen verseket szavaló alakból egy *vulkánembert* csinált. Csupa erupció vagy elfojtott drámaiság minden mon-

data. (Mire e sorok megjelennek, már a bécsi Burgszínház tagja Blaser.) Kurt Horwitz Mephistója a *Népkönyv* ördögére emlékeztető, sántikáló, humoros, tiszta vörösbe öltözött figura, aki azonban itt-ott *démonikus* vonásokat is élesen kirajzol, sőt a bukott angyal melancholiáját is megcsillogtatja. Nyilvánvaló, hogy Seydelmann, Lewinsky és Kainz Mephisto-felfogásának szintézisére törekedett. Käthe Gold Gretchenjét úgy jellemezhetem legjobban, hogy: *Bergneres* . . . Mindenki ismeri a filmről ezt a szugesztív, nagy német színésznőt.

Az ő játéktípusa tükröződik Gold infantilis-erotikus, kétségkívül modern Gretchen alakításában.

Részletesebb játékelemzésnek nincsen értelme, ha az olvasó maga nem ismeri az analizált előadást, amely azonban talán nincsen minden tanulás nélkül — számunkra: példát mutat klasszikusaink szívvel-lélekkel való ápolására és bizonyítja, hogy fantáziagazdag rendezéssel, lelkes színészi akarattal a legszínyszerűlenebb és legporosabb drámát is tapsos sikerré lehet tenni.

Németh Antal.

Képzőművészet.

Naptár szerint a kiállítószezón dekánál tartunk, amit az események nem látszanak igazolni. Manapság az erkölcsi siker nem jár az anyagival karöltve, sőt olykor megtörténik, hogy a festő vagy szobrász, ki évekig készülődik gyűjteményes kiállítására, egyetlen egy alkotásán sem tud túladni. Érthető hát, hogy újabban nem annyira a szalónok tulajdonosai és vezetői idegenkednek a vernissage-ok rendezésétől, mint maguk a festők, kik szeretnék kibőjtölni a sanyarú hónapokat s jobb időkben lépni a közönség elé. Úgy hírlik, lasszóval kell fogni a művészeket, bár a kiállítások változatlanul látogatottak — csak a «megvették» feliratú lapocska ritka, mint a fehér holló.

Ernst-múzeum.

Az Ernst-múzeum termeiben *Patkó* Károly festő gyűjteményes kiállítása nyílt meg. Patkó azok közé a művészek közé tartozik, kik legutóbb állami ösztöndíjjal hosszú időt töltöttek Rómában, amely idő fejlődésükre elhatározó hatással volt. Azelőtt nagy formai kultúrája ellenére sem tudott elszabadulni a háborúutáni évek kissé uniformizált stílusától, sőt a reneszánszra emlékeztető kompozíciók ele-

mek nagyobb részt kértek ábrázolási módjában, mint a többiekében, akikkel együtt haladt. A római tanulmányok megszabadították őt ezektől a súlyos hagyományoktól: éppen fordítottja történt annak, mint amit gondolna az ember. A klasszikus formai problémákkal vívódó festőt a klasszikus művészet városa nemhogy még jobban belezavarta volna ezirányú törekvéseibe, hanem megszabadította tőlük. Ebben legnagyobb szerepe az olasz tájnak volt, élénk, derűs színeinek, ragyogóan tiszta levegőjének, harsogó fényeffektusainak. Patkó az örök városban áttért a temperafestésre, erre a könnyed és kevésbé röghöz kötött technikára. Súlyos árnyékai eltűntek s velük együtt eltűntek a szigorú szerkezetek is. Tisztán és értelmesen rajzol, ez műveinek legnagyobb értéke. Kompozícióiban újabban a lazább megoldások felé fordult, ami előnyére válik. Kiállítása kétségkívül a szezon egyik eseménye, a művész szempontjából pedig igen nagy fejlődésről tanuskodik.

Tamás-galéria.

Az elmúlt hónapban két kiállítás került a Tamás-galériában a közönség elé. Az egyiken *Bornemissza* Géza,

Perlrott-Csaba Vilmos festők és *Medgyessy* Ferenc szobrász szerepelt, a másikon két művésznő, *Járitz* Józsa és *Schaar* Erzsébet.

Bornemissza Géza impresszionista-látású művész, kit a legújabb törekvések szele is érintett. Alkotásai nem nagygényűek, de mindig frissek és artisztikusak. *Perlrott-Csaba* vele szemben sokféle hatás alatt áll, ahány kiállítása van, annyiféle stílussal lép elő. Legújabb művei tűznek és víznek, Matis enak és Pechsteinnek impulzusait együttesen dolgozzák fel. Képezhető, hogy ezek a heterogén eredők mily szerencsétlen kísérletekre adnak alkalmat.

Járitz Józsa festményei a legújabb francia piktúra egy csoportjának jegyében fogantak. Formarendszere a le-

hetőség határáig leegyszerűsödött, a képek síkszerűvé váltak, erejük a kontúrban és a halk színezésben rejlik.

A két kiállítás legnagyobb értéke *Medgyessy* Ferenc volt, kinek művei a mai magyar szobrászat legkiválóbb alkotásai közé tartoznak. Valóban plasztikuslátású művész, ki nagy tömbökkel dolgozik s szem előtt tartja a statika örök törvényeit. Újabb művei közül kiválik az ősmagyar harcost ábrázoló lovasszobra — mennyivel szobrászibb és meggyőzőbb ez a munka, mint az úgynevezett emlékműszobrászat azonostémájú, kellemetlenül patétikus megoldásai — s néhány drapériás nőalak. *Schaar* Erzsébet szobrain egyelőre erősen érezni az anyaggal való küzködést.

Genthon István.

Zene.

Talán sohasem volt még olyan sűrű idegen karmesterjárás a fővárosban, mint amióta a Budapesti Hangversenyzenekar vezetősége felfedezte, hogy ez a mód ma a legegyszerűbb a változatosság követelményének megoldására. Német, osztrák, olasz stb. karmesterek gyors egymásutánban, egyik hétről a másikra váltják fel egymást a zenekar vezetésében, hogy egyik próbával (többre alig jut idő) kihozzák belőle azt, ami egyéni véleményük szerint a legfontosabb. Kétségtelen, hogy jó idegen mesterektől sokat lehet tanulni, de ez a tanulás csak akkor igazán eredményes, ha emellett egy állandó vezető gondoskodik a zenekar egységes játéktílusának kifejlesztéséről. Ez az alap, amelyre azután kellő sikerrel építhetik vadidegen karmesterek a maguk zseniális vagy kevésbé zseniális stílusukat.

Tartsunk egy kis szemlét a legutóbbi karmestervendégek fölött. *Masimo Freccia* igen közepes kvalitásokat mutatott. Legfőbb érdeme, hogy újdonságokat hozott. Ravel *M. Daphnis*

és *Chloe c. suitejét*, *Castelnuovo-Tedesco* nyitányát és *Bartók* meghangszerelt Erdélyi táncait és magyar képeit. Utóbbi előadása olyan gyenge volt, hogy ebben az esetben a kritikus csak úgy bizonyíthatja be jóakarátát, ha elhallgatja további észrevételeit.

Ravel zenéjének szírványos, de kissé hideg csillogását, páratlan könnyedségű formakészségét már sokkal jobb interpretálásban élvezhettük. Kifinomult esztéta szellem árad itt felénk, mely minden érzelmi értéket agyonstilizál, hogy annál könnyebben fordulhasson folyton más és más benyomások felé. Jelen suite balett formában 1912-ben került bemutatásra. Zenekarának színessége a hangversenydobogón sem vesztett. Nem csoda, hogy Debussy után Ravel volt az, aki virtuóz, újszerű technikájával a legerősebben hatott az újabb francia zenére.

Castelnuovo-Tedesconak (szül. 1895) *Shakespeare Makrancos* hölgyéhez írt nyitánya nem keltett mélyebb benyomást. A meggyőződés hevét inkább

külső programhoz való alkalmazkodás, finom kultúra pótolta. Hiába, az olaszok klasszikus konzervatív hajlandósága nem nyújt kedvező talajt a modern művészet túlzásainak, de viszont a korszakalkotó úttöréseknél sem.

A régi karmesternemzedék egyik legnagyobb képviselőjének, *dr. Weingartner* Felixnek klasszikus művészetéből, hatalmas zenei intellektusából sok tanulságot meríthet egy zenekar. Jelen esetben Beethoven IX. szimfóniáját vezényelte. Ellenállhatatlan szuggesztív ereje látszólag minden erőfeszítés nélkül, magától értetődően hoz ki muzsikusaiból mindent, ami kihozható. Ki is tett magáért mind a zenekar, mind a kitűnő székesfővárosi énekkar. Az est fő vonzerejét sokak számára nem ez a nagyszerű művészi teljesítmény, hanem a bevezető Brahms-szimfónia dirigensének, *Weingartnernek Studer Carmennek* szereplése jelentette. Női karmester ma még igen ritka jelenség s éppen ezért megítélése is nagyon egyoldalú. Rendes szokás szerint nem tehetsége, hanem nemének kedvessége és szépsége szerint kritizálják. Szó sincs róla, Brahms I. szimfóniájának komoly, nagy stílus, dacos energiája, megrázó őszintesége, mely nem szépít semmit s még az örömben is bizonyos nemes tartózkodást árul el, ugyancsak súlyos próbára tette az újraépítő karmester koncentráció erejét. Ha *Studer Carmennek* ez az erős összefogás nem is sikerült teljes mértékben, részletek kidolgozásában annyi tehetséget és intelligenciát mutatott, hogy feltétlenül rászolgál az úttörőket megillető teljes elismerésre. A tehetséges nők szellemi fejlődésük csúcspontját sokkal később érik el, mint a férfiak. Azokra a pályákra, ahol először próbálják ki képességeiket, természetesen háttérbe szorulnak a férfiak mellett, akinek nemzedékeken át bőven volt alkalma tehetségét izmosítani. Éppen ezért méltán remélhetjük,

hogy idővel *Studer Carmen* nemcsak tehetségben, hanem tudásban is bátran fel fogja venni a versenyt férfi kollégáival.

Végül *Weissbach Hans* düsseldorfi főzeneigazgató szerepléséről kell beszámolnunk. Kétségtelen, hogy ez az a karmestertípus, akinek vezénylese a legtöbb hasznot jelenti egy fiatal zenekar számára. Nem akar mindent készen kapni, sőt akkor sem esik kétségbe, ha a zenekart teljesen készületlenül találja, hanem fáradságot nem ismerve, nekifekszik a munkának.

Az est újdonsága *Tscherepnin* orosz zeneszerző zongoraversenye volt, melyet maga a szerző mutatott be. A mű érdekes kísérlet a zene tonális alapjainak kibővítésére, az egyes szólamok éles különválasztására, mely az egész stílusnak fametszethez hasonló érzéki-ségnélküli kemény merevséget kölcsönöz. A zongora nem játszik vezető szerepet, inkább a technikai, semmint zenei jellege jut érvényre. A kifejező eszközöknek eme rendkívüli redukciójával szemben érdekes ellenpólust képviselt a műsor második részét teljesen betöltő *V. Mahler szimfonia*.

A késő romantika egyik legérettebb alkotása ez a mű, a kifejező eszközök legvégső felfokozása, a legtisztább zene, amit Mahler valaha írt. A nagy ironikus itt sem tagadja meg magát. Az első tétel gyászindulójába — minden megrázó fájdalomra dacára — valami sajátos parodisztikus vonás vegyül, mintha a könnyek mögött önmagát gúnyoló mosoly rejtőzne. A szomorú hangulatot csakhamar túlharsogja az életöröm. A Scherzo nem egyéb, mint egyetlen bátor, grandiózus életigenlés, mely kitárt karokkal, mohón fordul a földi lét örömkelye felé, hogy annak minden cseppjét kiüríthesse. Az *Adagietto* éneke oly édes, lágy, oly bensőséges és derült, amilyen csak egy minden fájdalmat legyőzött, életét erős kézzel kormányzó lélekből fakadhat. Csodálatos művészettel építi fel Mahler

az utolsó tételt. Geniális humoreszk, amely a végén, mint mámoros, hatalmas életöröm himnusza a mahleri zene legnagyobb magaslataira emelkedik.

Weissbach kitűnő dirigensképességeit bizonyította a rendkívül bonyolult, nehéz mű előadásának nagyszerű lendülete, különösen a vonósok szép színei. Karmester és zenekar lelkiismeretes munkájukkal egyaránt rászolgáltak a meleg ünneplésre.

*

Vincent D'Indy-nek, a közelmúltban elhunyt nagy francia mesternek emlékére tartott művészetet közvetített a Rádió a Werbőczy-utcai Zichy-palotából. A Papp Viktor érdekes felolvasásával bevezetett magas színvonalú hangverseny például szolgálhatna a Rádió vezetőségének oly hangversenyek rendezésére, hol a közönség a zeneszerzőre és a művekre vonatkozó tudnivalókról ilyen előzetes felolvasás útján értesül. Ez a legjobb eszköz arra, hogy a Rádió legfőbb hivatását — az előkelő, komoly zenét közelebb hozva a hallgatóság szívéhez és eszéhez — betölthesse. A hangversenyen a leg-

kiválóbb művészek adtak elő D'Indy műveket. Hubay Jenő, az elhunyt mester fiatalkori jóbarátja szólószámkokban és a zongoratrióban ragyogtatta világhírű művészetét. Basilides Mária a tőle megszokott nagy kultúrával adott elő D'Indy-dalokat. A trió kényes nehéz zongoraszólamában feltűnt Hegyi Emánuel nagyszerű készsége és muzsikalitása.

*

Tarnay Alajos dalestjei a főváros társadalmának széles rétegeiben nagy népszerűségnek örvendenek. A közismert szerző kétségtelenül legnagyobb érdeme, hogy kitűnő ízléssel tudja kiválasztani maga számára azokat a költeményeket, melyek rokon hűrokat szólaltatnak meg szívében. Ez a finom hangulatú, gyöngéd lírájú, meleg kedélyű kis világ — mely annyira rokon Tarnay kedvenc költőjének, Falu Tamásnak világával — könnyen megtalálja az utat a hölgyközönség szeretetéhez. Legújabb dalainak, amelyeket kitűnő dalénekesek és énekesnők interpretáltak, nagy sikerük volt.

Prahács Margit.

Külföldi Szemle.

Hans Carossa. Ez a jeles író orvos Münchenben. Keveset írt és aránylag későn fogott az íráshoz, mégis úgy tekintenek ma rá, mint napjaink legklasszikusabb német írójára. Ha valaki, úgy valóban ő talált rá az arany középpútra: tárgyban és előadásban egyaránt. Kristálytisztá, egyszerű és mégis nagyon szép stílusát és nyelvét mindenki elismeri. Régebbi könyvei közül talán legismertebb «Das rumänische Tagebuch» (1924). Ez a legnemesebb értelemben vett háborús irodalom: törzsorvosként járt az oláh hadszíntéren és az emberi szenvedés, nyomor és hősiesség új emberré formáló ereje csodálatos közvetlenséggel és egyszerűséggel szól hozzánk köny-

véből. Legújabb művével karácsonyra lepett meg bennünket: «Der Arzt Gion»-nal. Önéletrajzszerű volt már «Doktor Bürgers Ende» (1913) s ilyenek tetszik ez az «elbeszélés» is, mint regényét nevezi. Csakhogy bámulatos önmérsékléssel megalkotott művek ezek mind. Nincs itt fölösleges epizód: minden alak, minden esemény, minden szó a maga helyén van. Úgy nőtt ez az «Arzt Gion» mint valami pompás virág; arányos, tetszetős, erőltettség nélküli minden része. Kezdetben föl sem fogjuk szépségét és mély értelmét, annyira kristálytisztán egyszerű benne minden.

Gion orvos a mai önzésbe és zilált-ságba vesző emberiségnek a megmen-

tője lehetne, ha szellemét hatni engednők magunkra. A gyógyító és egyben saját magát is erősítő jóság és ember-szeretetet nevelő és nevelkedő útjának rajza ez. A betegek nevelik Giont, az orvost! Ő meg testi enyhülést és lelki vígaszt igyekszik nekik adni; segítő kezét nyújt mindenkinek, akit jó sorsa körébe sodort. Főként három személy hat rá mélyen: Emerenz, a halálosan vérszegény, ágrólszakadt cseléd, aki nem engedi elvenni magától a fejlődő magzatot, jóllehet érzi, hogy az megöli őt; Cynthia, a beteg szobrász és festőnő, aki nem tud lemondani az alkotásról, bármily vajudásokba sodorja is az; Tóni, a nép gyermeke a maga gyomlálatlan őszöztőneivel, melyek rendteremtő férfikézre szorulnának, pedig ráadásul szegény jó nagyanyja is végkép árván hagyja halálával. Gion orvos a sors szerepét játssza mind a hármuk mellett, ők pedig az ő sorsát segítenek öntudatlanul is formálni. Cynthia a neje, Tóni a fia lesz, Emerenz magától értetődő hősiességgel a halálba megy, hogy az új életnek, a gyermeknek utat engedjen.

Ritkán látták meg a legegyszerűbb modern nagyvárosi emberek nyomorúságában oly romantikamentes igazságkereséssel a rejtett szépséget, mint itt Carossa. Mily megragadó a távcsövével a nap-, hold- és csillagokat mutogató Tóni, meg reszketőfejű, öreg nagyanyjának élete és halála. Éppen az öregasszony halála és a fiú bátor viselkedése, kire váratlanul szakad ez a csapás, külön kis hősköltemény. A mellékalakok közül külön említést érdemel a hangját vesztett morfinista énekesnő, kinek férje késő éjjel megy el az orvosért, hogy a tiltott csodaszerrrel néhány negyedórára új életet öntsön bele.

Franz Werfel az utóbbi években a regényre összpontosította írói erejét. A legújabb, *«Die Geschwister von Neapel»* majdnem a német eredetivel

egyidőben jelent meg olcsó kiadásban magyar fordításban. Az utóbbiban persze a műnek épp elismerést érdemlő szépségei halványulnak el.

Nápoly és környékének sajátos hangulatát sikeresen tükrözi a regény. Az események tömege, az ellentétek kiélezett egymás mellé helyezése, érzelmek és indulatok túlhajtása, a színnek riktó fölrakása, egy bizonyos fajtajú zeneiség mind azt mutatja, hogy Werfernél a *barokk* mind erősebben érvényesül (már lírájában is jelentkezett), persze modern romantikus vonásokkal keverten. Sokkal több történik itt néhány lapon, mint Carossa főtebb tárgyalt egész művében. Ez pedig igazán nem dicséret.

Maga a téma voltaképp elég régi: Pascarella bankár, a természetellenesen szigorú apa a jólismert, később megtérő, családi zsarnok. Legkedvesebb leánya, hat gyermeke közt a legszebb, egyik percben öngyilkos akar lenni, a másikban odaadja magát egy angolnak s lázadásával és szerelmével megmenti a zsarnok apát, annak bukott bankját s végül elbukott önmagát is. A bank utazási irodává alakul, a legifjabb testvérpár Amerikába hajózik át, a sorstól megpuhított családfő modern gondolkodásúvá enyhül; egyszóval amerikai ízü happy end! Amíg ennyire jutunk, addig természetesen sok mindennek kell történnie és a szerző nem takarékoskodik a színekkel, hangokkal, meglepetésekkel és gyors fordulatokkal. Aki az ú. n. barokk nagyregényt ismeri, az itt modernizált, raffinált formában meglesi fogásainak egész sorát. Szentéletű apáca halálos ágyától a városi plebs tülekedéséhez, a kolostortól a szállodai szoba szerelmi jelenetéhez feltűnően könnyű itt az átmenet. Mondani sem kell, hogy a keresztény vallásosság lényege ilyen szellem mellett veszendőbe megy; ezt a szerző különben sem tudta megérteni egyetlen régi alkotásában sem. Az ellen tiltakoz-

nunk kell, amit párthívei éppen ezzel a regényével kapcsolatban kürtölnek megint világgá: hogy Werfelben modern proféta, szellemi vezetőegyéni-ség támadt volna a német irodalomban. Ettől távolabb áll, mint valaha.

Kószó János.

Gertrud von Le Fort : Das Schweisstuch der Veronika. Gertrud von Le Fort, aki a modern német katolikus líra egyik legkiválóbb képviselője, első regényében, *Veronika kendőjében*, egy tizenhatéves leány szellemi és lelki fejlődésének útját rajzolja meg. Veronika egy elhagyatott, régi kolostorban él Rómában nagyanyjával, aki az antik világ és művészet hódolója és különös nagynénjével, akinek egész élete a pogány hitelenség és a katolikus hit ellentétes pólusai között zajlik le. Ebben a környezetben nevelkedik az árva Veronika: nappal német tudósok és művészek között, akik nagyanyja szalónját látogatják, éjjel egy szenvedő és küzködő nagynéni szobájának szomszédságában és egy szökökút szüntelen csobogásának melódiájában. Olyan ennek a szökökútnak a zenéje, mint egy benső, titkos hang, simogató és korholó, megnyugtató és nyugtalanító. És Veronika, akit pogányként akarnak felnevelni, lassankint átalakul, a nagyheti szertartás, melyre nagyanyja, mint valami látványosságra viszi el, egész lelkét megrendíti s egy ismeretlen erőttől taszítva, térdrehull. És elindul lelki életének útján, hiába akarja visszatartani nagyanyja s nagynénje, Krisztus arca úgy nyomódik lelkébe, mint egykor Veronika kendőjébe.

A regény külső kerete, a pogány-és keresztényvilág Rómájának világnézeti összeütközése, monumentális háttére a hősnő lelkében lejátszódó küzdelemnek. Veronika víziója a csillogos nyári éjtszakában a Szent Péter-bazilika előtt, a nagyheti szertartások komor hangulata, a pogány nagy-

anya halálának rajza, aki még agóniájában is a Panthéont akarja látni szobájának ablakából, mindmegannyi felejthetetlen részlet.

Olvasás közben akaratlanul Proust jutott eszembe: a fejezetek nélküli elsőszemélyű elbeszélés, a nagyanya és unoka kölcsönös szeretete, Veronika lelki és pszichológiai életének aprólékos analízise emlékeztetett éppen arra az íróra, akinél távolabb művész még nem állt Istentől. Gertrud von Le Fort regényének művészi és etikai értékét Prousttal összehasonlítva, éppen az a spirituális és misztikus atmoszféra adja meg, mely a francia regényírónál teljesen hiányzik. Nem hiszem, hogy nagyobb dicsérettel lehetne egy könyvnek adózni, mint ennek a jelenségnek megállapításával.

Just Béla.

Pierre Bost : Le Scandale. Vannak regények, melyek problémákat oldanak meg s vannak melyek megoldhatatlan problémákat hagynak az olvasóban. A fiatal Bost legújabb alkotása, a *Scandale*, az utóbbiak közé tartozik. Az írónak láthatólag centrális problémája a háború utáni nemzedék életének miértje, mert első regénye, a *Homicide par imprudence*, azután a *Crise de croissance* és most a *Scandale* egyazon téma variációi, anélkül, hogy ismételné önmagát vagy unalmassá válna. A három regény valószínűleg az író lelki fejlődésének három preiódusát adja, természetesen kivetítve és objektívalva. Érdekes megfigyelni, hogy a mai fiatal francia regényírók, ellentétben az előző generáció képviselőivel (Barrés, Gide, Proust), mind a *roman objectif* technikájával dolgoznak; az éregény nyílt vagy burkolt formája ma nem életképes. Azelőtt természetes volt, hogy a kezdő regényíró első alkotása vallomás és érzelmi kiáradás. Tessék ma elolvasni Green első regényét, a *Mont-Cinère*-t, vagy Radiguet *Le bal*

du comte d'Orgel-ét vagy Bost regényét, az első benyomás, mely az olvasót éri, mintha az író egy toronyból szemlélné az embereket és eseményeket; az együttérzés, részvét vagy ellenszenv teljesen hiányzik; minden szubjektív megnyilatkozás megszűnt. Rendkívül izgató munka lenne kihámozni ezekből az alkotásokból az író egyéni élményét és lelki részét.

Bost kronologikus regényt írt; nincs fontos és mellékes esemény; minden külső megmozdulás csak arra szolgál, hogy hősei morális fejlődésének vonalát a regény forgatóköriében megmutassa. Az elbeszélő rész másodrendű. Két orvosnövendék egyévi komoly munka után abbahagyja tanulmányát s kilép az életbe. Egy nyughatatlan és titokzatos ember pártfogolja őket; újságírók lesznek, a pénz és az érdekek világába kerülnek, ahol mindenkinek egy a jelszava: «gagner la vie», megkeresni a kenyeret; hogy milyen eszközökkel, mellékes. Morál? Isten? ki törődik itt ezekkel a lényegtelen kérdésekkel? Egy megnemértés, melyet titkolt vetélykedés is

tetéz, feszültséget okoz a két barát között. Pierre Silvanès-t egy reggel holtan találják ágyában, Simon Joyeuse úgy érzi, hogy ő okozta elővigyázatlanágból a szerencsétlenséget s megdöbbenve áll barátja halottaságyánál, fellázadva a *botrány* miatt, mely az ember elkerülhetetlen végzete és feltétele a földön. De ez a lázadás csak szalmaláng Simon Joyeuse-nél. Úgy érzi, hogy az, aki a botrányt okozza, nemcsak bűnös, de büntetett is, az egész élet értelmetlen valami, legjobban, ha az ember a rab bátorságával tekint és fogad el mindent. És Simon Joyeuse folytatja életét, melynek értelmét képtelen megérteni.

Az ember napokig nem tud szabadulni a regény ránehezdedő nyomásától. Többet kapott, mint amennyit szeretett volna. Simon Joyeuse mindenbe beletörődő és amorális lelkiisége nem valami felemelő látvány. Maga a regény a mai fiatalok nagyvárosi életének kíméletlenül éles rajza és Bost regényírói tehetségének és írói bátorságának bizonyítéka.

Just Béla.

Hibaigazítás. A Napkelet 1932. évf. 2. számának 130. lapján a 44. sorban: életűnek helyett: *életutak*, u. o. az

50. sorban: kapcsolásaikkal helyett: *kapcsolataikkal*, u. o. a 22. sorban: koronáját helyett: *koszorúját* olvasandó.

A Szerkesztőség közleményei.

Minden kézirat a Szerkesztőség címére (Budapest, VII., Rózsa-u. 23. Telefon J. 314—20.) küldendő. Hivatalos órák délután 5—7-ig.

A folyóirat anyaggyűjtését minden hónap 15-én zárjuk. — Írógépen írt cikkeket kérünk. — Kéziratokat csak akkor küldünk vissza, ha bélyeggel ellátott, megcímezett borítékot mellékel a szerző.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: HARTMANN JÁNOS.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.

Megjelent a **Magyar Legendárium**: Szent István, Szent Imre és Szent Gellért csodálatos elbeszélésekké kivirágzott legendái. Ma is élvezetet nyújtó olvasmány. A legendákat eredetiekből fordította **Tormay Cecilia** s ő írta a bevezetést is. A mű gyönyörű fametszetei **Molnár C. Páltól** valók. — Papírja, kötése,

tipografizálása áhítatos gonddal készült. Külsejében és tartalmában egyaránt a legnemesebb élmény.

Bibliofil kiadásban ára 14 pengő. Az író és rajzolóművész autogramjával ellátott számozott példány ára 50 pengő. A Könyvbarátok Szövetsége tagjai tagilletményként kapják. Megtekinthető, vételkényszer nélkül, a könyvkereskedésekben. Ismertetőt díjtalanul ad az Egyetemi Könyvesbolt (Kossuth Lajos-utca 18).

Budapest, 1931 karácsony hava.

Kiadja a

Könyvbarátok Szövetsége.

MÉCS LÁSZLÓ

BOLOND ISTÓK

BÁBSZÍNHÁZA

Az albumalakú gyönyörű kötet Jaschik Almos színes illusztrációival, kézfestéssel merített papíron, számozott példányban a szerző és illusztrátor sajátkezű aláírásával dec. elején jelent meg a **Napkelet** kiadásában. A kötet nem kerül könyvtáros forgalomba.

A NAPKELET
előfizetői számára
ARA 4 PENGŐ

Páratlan kedvezmény

a NAPKELET előfizetőinek!

A NAPKELET január elsejével lépett a X. évfolyamba. A jubileumi évforduló alkalmából kiadóhivatalunk lehetővé teszi t. olvasóinak az alábbi kiadványok rendkívüli kedvezményes áron való beszerzését:

I. A Napkelet lexikona

az ismeretek minden ágát felölelő legjobb kézi lexikon. Tartalmi összeállításában kitűnő, adataiban teljesen megbízható, könnyen kezelhető, aránylag kis terjedelmével is igen bő ismeretanyagot ad, mert 30.000 címszót ölel fel a külső előállításában fényűzően szép munka. A közel 1500 oldalra terjedő lexikont 600 rajz és szebbnél-szebb műmelléklet díszíti.

Bolti ára P 48.—. A NAPKELET előfizetői az egy kötetbe kötött lexikont két havi részletben törleszthetik P 10.— kedvezményes áron rendelhetik meg kiadóhivatalunknál;

II. A Napkelet régi évfolyamai

Mérsékelt számban még rendelkezünk bekötött teljes sorozattal. Ezek megszerzését is rendkívül kedvezményes áron tesszük lehetővé. Az

1923. évi bekötött évfolyam...	---	---	---	---	---	P 6.—
1924. " " " "	---	---	---	---	---	" 6.—
1925. " " " "	---	---	---	---	---	" 6.—
1926. " " " "	---	---	---	---	---	" 6.—
1927. " füzött " "	---	---	---	---	---	" 6.—
1928. " " " "				(tartalmaz 24 számot)		" 10.—
1929. " " " "				" 24 "		" 10.—
1930. " " " "				" 12 "		" 6.—

A nyolc évfolyam (az első négy kötött, a négy utolsó füzött állapotban) együttes megrendelés esetén P 56.— helyett P 40.— áron rendelhető meg, mely összeg öt-havi részletekben is törleszthető. Az első részlet beküldése után a megrendelt kiadványokat portómentesen postára adjuk.